

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор Державного методичного центру
навчальних закладів культури і мистецтв
України

А.П. Корисько

«*24*» *листопада* 2012 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України

Сольфеджіо

ПРОГРАМА

для музичної школи, музичного відділення
початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу
(школи естетичного виховання)

Київ 2012

Автори-
укладачі: **О. В. Єпімахова, І. А. Жосан, В. В. Кулик, О. С. Печенко, І. А. Подлесна, Т. Б. Сіротіна,
Г. А. Смаглій, Н. І. Смольська, Г. М. Чиж**

Керівник: **Г. А. Смаглій**

Науковий
редактор: **О.А. Комаровська**, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, викладач-методист, член Національної спілки театральних діячів України

Рецензенти: **Т.С. Казарцева**, викладач-методист Івано-Франківського музичного училища імені Дениса Січинського

Р.В. Колодій, викладач-методист, голова циклової комісії музично-теоретичних дисциплін Івано-Франківського музичного училища імені Дениса Січинського

І.І. Мазур, професор кафедри теорії музики і композиції Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової, заслужений працівник освіти України

Т.П. Павленко, викладач-методист, завідувач відділом музично-теоретичних дисциплін Білоцерківської школи мистецтв №1 Київської області, заслужений діяч мистецтв України

В.М. Фалькова, викладач-методист, завідувач музично-теоретичним відділом МКЗК «Дніпропетровська дитяча музична школа № 3», член Асоціації композиторів Національної всеукраїнської музичної спілки

Відповідальний
за випуск **Н.І. Смольська**

При використанні матеріалів Програми посилання на офіційний сайт і документ є обов'язковим

© Державний методичний центр
навчальних закладів культури
і мистецтв України, 2012

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ-УКЛАДАЧІВ

Г. А. Смазлій

викладач-методист музично-теоретичних дисциплін Харківського музичного училища ім. Б. М. Лятошинського, заслужений працівник культури України, відмінник освіти України, член Національної всеукраїнської музичної спілки, голова робочої групи з укладання програми «Сольфеджіо»

О. В. Єнімахова

викладач-методист КЗ «Севастопольська музична школа №4», заступник голови робочої групи з укладання програми «Сольфеджіо»

І. А. Жосан

викладач-методист, заступник директора з навчальної роботи дитячої музичної школи №14 ім. Д. Кабалевського м. Київ

В. В. Кулик

викладач-методист, завідувач музично-теоретичним відділом дитячої музичної школи №33 м. Київ, кандидат мистецтвознавства

О. С. Печенко

старший викладач вищої категорії дитячої музичної школи №1 м. Луганськ

І. А. Подлєсна

викладач-методист, заступник директора з навчально-виховної роботи КПСМНЗ школа мистецтв №5 м. Донецьк

Т. Б. Сіротіна

викладач-методист КПСМНЗ школа мистецтв №5 м. Донецьк, Донецької обласної спеціалізованої музичної школи-інтернату для обдарованих дітей

Н. І. Смольська

методист вищої категорії Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України, викладач-методист дитячої музичної школи № 14 ім. Д. Кабалевського м. Київ, член Національної всеукраїнської музичної спілки

Г. М. Чиж

викладач-методист дитячої школи мистецтв №5 ім. Л. Ревуцького м. Київ

ЗМІСТ

1. Вступ	6
1.1. Предмет «Сольфеджіо» у світлі сучасного бачення змісту художньо-естетичного виховання.....	6
1.2. Концептуальні засади Програми.....	7
1.3. Методичні засади Програми.....	7
2. Принципи організації змісту Програми	9
2.1. Наукова, теоретична та практична база Програми.....	9
2.2. Організаційно-методичні умови реалізації змісту Програми.....	10
2.3. Характеристика структури курсу.....	11
3. Організація навчально-виховного процесу.....	11
3.1. Застосування педагогічних технологій	11
3.2. Планування навчально-виховного процесу	12
3.3. Рекомендації щодо контролю успішності опанування змісту курсу	13
3.4. Види й технології оцінювання навчальних досягнень учнів.....	14
3.5. Рекомендації щодо проведення випускного іспиту з предмета «Сольфеджіо»	16
3.6. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.....	16
4. Рекомендації щодо роботи з Програмою як навчальним виданням..	18
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДМЕТА «СОЛЬФЕДЖІО»	
ОСНОВНИЙ КУРС СТРОК НАВЧАННЯ 8 РОКІВ.....	
Підготовчий етап (0 клас)	
20	
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу	20
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня.....	20
3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю	21
4. Обсяг навчального матеріалу.....	21
Перший етап (1–3 класи)	23
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу	23
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня.....	23
3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю	24
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу	25
Другий етап (4–6 класи)	37
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу	37
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня.....	37

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю	39
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу	40
Третій етап (7–8 класи)	50
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу.....	50
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня	50
3. Орієнтовні завдання до випускного іспиту.....	52
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу	53

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДМЕТА «СОЛЬФЕДЖІО»	
ОСНОВНИЙ КУРС СТРОК НАВЧАННЯ 6 РОКІВ.....	
Підготовчий етап (0 клас)	
61	
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу.....	61
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня	61
3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю	62
4. Обсяг навчального матеріалу	62
Перший етап (1–3 класи)	64
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу.....	64
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня	64
3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю	65
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу	66
Другий етап (4–5 класи)	78
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня	78
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу	80
Третій етап (6 клас)	87
1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу.....	87
2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня	87
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу	90

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДМЕТА «СОЛЬФЕДЖІО»	
ДОДАТКОВИЙ КУРС «ЕЛЕМЕНТИ ЕСТРАДНОЇ ТА ДЖАЗОВОЇ МУЗИКИ».....	
94	
Пояснювальна записка	94
Орієнтовний обсяг та розподіл навчального матеріалу	101
Список рекомендованих видань.....	104

БІБЛІОГРАФІЯ	107
Навчальна література.....	107
Нотна література	109
Посібники з диктанту	109
Методична література.....	109
Педагогіка та психологія творчої діяльності	112
Законотворчі та нормативні документи	114

ДОДАТКИ	115
<i>Додаток № 1</i> Орієнтовні зразки завдань до рубіжного контролю	115
<i>Додаток № 2</i> Орієнтовні зразки завдань до випускного іспиту	124
<i>Додаток № 3</i> Спеціальні умовні позначення, що використовуються у навчальному матеріалі Основного курсу	128

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1. Вступ

1.1. Предмет «Сольфеджіо» у світлі сучасного бачення змісту художньо-естетичного виховання

У Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про культуру» виокремлюються головні завдання виховання духовного світу людини третього тисячоліття: формування національної самосвідомості на засадах культурних традицій українського народу; збереження етнічної пам'яті, яка відтворює досвід поколінь на міфологічному, фольклорному й історичному рівнях; набуття умінь розкривати перспективи подальшого розвитку рідної культури в сучасних умовах тощо. Пріоритетними напрямками педагогічної науки й освіти визначаються становлення національної навчально-виховної системи та розроблення нових технологій реалізації сучасного змісту освіти, що зумовлюється соціокультурними змінами і висуває нові принципові вимоги до особистості як суб'єкта цих змін.

Реалізація цих завдань потребує творчої, креативної особистості (*homo creativus*), людини з нестандартним мисленням, здатної генерувати та впроваджувати успішні ідеї у найрізноманітніших сферах діяльності — від мистецтва до управління та технологічних розробок. Тому стрижневою ідеєю створення даної програми є ідея особистісно-орієнтованого навчання та виховання (І. Бех).

Головні завдання сучасної позашкільної музичної освіти окреслюють Концепція художньо-естетичного виховання та Комплексна програма художньо-естетичного виховання¹, які

¹ Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Наказ Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України від 25.02.2004 № 151/11.

націлюють навчальний процес на стратегію діалогово-педагогічної взаємодії (О. Комаровська, Л. Масол, В. Рогозіна та ін.), висувають задачу формування в учнів ціннісних орієнтирів, створення компетентної особистості, такої, яка здатна осмислювати набуті «знання, вміння, навички», та прагне усвідомлено застосовувати їх у виконавській практиці, сприйманні й оцінюванні мистецтва тощо. Сприймання та розуміння мистецтва — це творчий процес співпереживання та інтерпретації, що носить активно діалогічний характер. Саме «*діалог культур*» дає змогу особистості не тільки долучитися до вітчизняних і загальнолюдських цінностей, а й самовизначитися у світі культури, включитися в її творення, удосконалюючи насамперед власний духовний світ (М. Бахтін, В. Біблер, Н. Миропольський).

Предмет «Сольфеджіо» у школах естетичного виховання є невід'ємною складовою системи музичної освіти; з одного боку, інтегрує в єдину цілісну систему знання, уміння та навички, здобуті учнями у процесі опанування інших навчальних дисциплін, забезпечує їх усвідомлення, а з іншого боку, його зміст спрямовується на здобуття учнями такого досвіду, який сприяє становленню художнього сприймання, розуміння внутрішньої логіки побудови музичних творів, зростанню виконавської майстерності через готовність до власної інтерпретації виконуваних творів тощо.

На сучасному етапі розвитку початкової мистецької освіти, актуальним є переосмислення сутності предмета «Сольфеджіо» як навчальної дисципліни. Зміст предмета «Сольфеджіо» має бути спрямований не тільки на формування в учня уміння репродукувати навчальний матеріал, а й, передусім, на активне залучення до пізнання закономірностей музичної мови через виявлення і реалізацію творчого потенціалу дитини, розвиток її музичності та обдарованості, виховання цінностей. Універсальним способом особистісного розвитку учнів є безпосереднє

включення у творчу діяльність. Тому одним із пріоритетних завдань предмета «Сольфеджіо» укладачі Програми вважають формування *Homo musicalis* — людини, яка музикує (О. Афоніна, Н. Бергер, І. Земцовський, М. Карасьова, Д. Кірнарська, А. Торопова) і розуміє музичення² як невід’ємну складову свого життя.

1.2. Концептуальні засади Програми

1. **Єдність навчання** (формування системи знань), **виховання** (спрямованість на сприймання, емоційно-чуттєву сферу, формування світогляду, морально-естетичного ідеалу) та **розвитку** (становлення цілісної особистості, яка усвідомлює свою приналежність до національної культури в системі загальнолюдських цінностей) учнів.

2. Органічне поєднання **універсального** (загальнолюдського, полікультурного), **національного** (державного) та **регіонального** (етнолокального, краєзнавчого) компонентів початкової музичної освіти.

3. **Природовідповідність** (врахування вікових особливостей та індивідуальних здібностей учнів).

4. **Гуманітаризація** і **гуманізація** (повага до інтересів і потреб особистості, побудова навчально-виховного процесу на основі педагогіки співробітництва, толерантності взаємин і спілкування, діалогової стратегії педагогічної взаємодії).

5. **Поліхудожність**, **інтегральність**, **діалогічність** (відображення в змісті освіти об’єктивно існуючих зв’язків між видами мистецтв, діалогу культур на різних рівнях).

6. **Цілісність**, **наступність**, **системність** та **варіативність змісту**.

Розвиток особистісних якостей учнів як мети музичної освіти поєднується з вимогою формування основних компетентностей,

² Музичення — від нім. *musizieren* — займатися музикою.

якими має володіти випускник школи естетичного виховання, а саме:

- особистісні (художньо-творчі здібності й образне мислення, здатність саморефлексії, пізнавальна активність, які невід’ємні від світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій, володіння мистецьким тезаурусом³ естетичного досвіду);
- соціальні: комунікативні здібності, здатність до міжособистісної емпатії⁴ та емпатії у пізнанні мистецьких образів, здатності до партнерства, необхідної для творчих проєктів, виконавської творчості;
- функціональні, що охоплюють безпосередньо предметні та міжпредметні знання та вміння, здатність до самоконтролю й саморегуляції, що забезпечують самовдосконалення особистості⁵.

1.3. Методичні засади Програми

Концептуальні засади Програми «Сольфеджіо» окреслюють такі провідні навчально-виховні задачі предмета:

1. Формування національного музичного мислення учнів на інтонаційній основі **українського музичного фольклору** та **професійної композиторської творчості**.

Особливо актуальним сьогодні є збереження національних традицій, рідної мови, сакрального мистецтва, що становить код нації. Цілісність народної культури, синкретизм фольклорних традицій та обрядів — яскравий і неперевершений зразок природної інтеграції поетичного слова, музики, хороводних рухів,

³ Тезаурус (від грец. — скарб) — це сукупність понять із певної галузі знань; це сховище досвіду людини (понять, образів; операцій, смислових зв’язків); у вузькому розумінні — словник цих основних понять.

⁴ Емпатія (від грец. *empathia* – співпереживання) – збагнення емоційних станів іншої людини, здатність емоційно відгукуватися на переживання інших людей.

⁵ В основу визначення компетентностей покладено дослідження Масол Л. М.

елементів театральної дії, педагогічна ефективність якої доведена багатовіковим існуванням етнопедагогіки. Тому саме цей «фольклорний» тип інтеграції, генетично споріднений із синкретизмом дитячої гри, і є природовідповідною сходинкою залучення дитини до світу мистецтва. Виховуючи дитину на базі національної культури, ми вводимо її у світ народного життя, народної пісні, тим самим передаємо нащадкам, а, отже, зберігаємо, національні традиції, обряди, ритуали, міфи, легенди — моральні норми, і, водночас, сприяємо формуванню в учнів музичного мислення на інтонаційній основі **українського музичного фольклору**, а ширше — національної самосвідомості на засадах культурних традицій українського народу.

2. Центральна дидактична ідея Програми — **розвиток музичного слуху на ладовій основі**.

Музичний слух явище інтегральне, системне. Для його розвитку як цілісності можна спиратись на розвиток певного компоненту, що детермінує, зрештою, розвиток усієї системи. За такий системоутворюючий елемент у Програмі обрано **чуття ладу**.

У процесі опанування найпростіших ладових моделей найдавніших ігрових пісень, скоромовок, примовок, дражнілок тощо, наповнення емоційним змістом кожної інтонації, «проживання» кожного інтонаційного звороту у підсвідомості дитини пробуджуються (згадуються) прадавні інтонаційні та ритмічні архетипи (коди) і таким чином поступово складається чуття музичного ладу як відчуття рідної родини. Такий шлях є природним, тому що дитина відбиває у своїй свідомості багатовіковий процес становлення ладу в живій музичній практиці. «Повторюючи» історичний процес складання ладу в одноголосі, учень опановує горизонтальні інтонаційні зв'язки музичних тонів і тим самим закладає підвалини для подальшого опанування вертикальних зв'язків між звуками (відчуття інтервалу, акорду тощо).

3. **Імпровізаційно-творча діяльність** як провідний принцип навчання та метод цілеспрямованого формування музичних здібностей.

Оскільки навчальна діяльність розглядається як складова музично-естетичного виховання дітей у їхній музичній діяльності, спрямуємо увагу на те, що здібності формуються тільки в тій діяльності, в процесі якої у дитини виникають позитивні емоції.

Психологами визначено принцип формування⁶ здібностей у діяльності (Т. Костюк, О. М. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Б. Теплов). При цьому важливого значення набуває здатність людини «переходити» у процесі діяльності з репродуктивного рівня на творчий. Отже, важливо створити такі передумови, які **дають можливість творчості стати нормою** у навчальній та виховній діяльності.

4. **Музичення** (практична діяльність) як **основний метод** навчання й виховання учнів.

Музичення — багаторівневий процес — від перших спроб підспівування немовлям материнської колискової до вершин виконання художніх шедеврів майстрами виконавського мистецтва. Воно передбачає нерозривний зв'язок із діяльністю інтонування як «реалізації звучання — внутрішнім слухом, або голосом, або за допомогою інструменту» (Б. Асаф'єв). Музичення має бути базою музичної освіти і повинно стати обов'язковим тезаурусом особистості сучасної людини.

Зважаючи на те, що **розвиток музичних здібностей** відбувається безпосередньо у процесі **музичної діяльності** (Б. Теплов), укладачі Програми і визначили музичення (прояв особистості через творення / відтворення мистецтва) провідним методом навчання й виховання учнів. «Практичне музичення⁷ повинно стати фундаментом сучасної концепції залучення людини до музики через систему освіти» (Н. Бергер).

5. **«Настроювання музичного слуху»** (С. Майкапар) як головний принцип розвитку музикальності учня.

⁶ Формування (від лат. formo — «утворюю, формую») — «творення чогось».

⁷ Практичне музичення — читання з листа, імпровізація, підбір супроводу, акомпанемент, участь в ансамблях, підбір на слух мелодій (музичних творів), транспонування тощо.

Сутність вислову «настроювання музичного слуху» необхідно розуміти як емоційне осягнення музичної інтонації, проникнення в її експресивно-психологічне наповнення та адекватне відтворення почутого у цій інтонації голосом (у співі) або на музичному інструменті.

До визначення складових поняття «музичний слух» С. Майкапар у дослідженні «Музичний слух» відносить «виразне інтонування, почуття звукового забарвлення, почуття ритмічного життя в музиці, нюансування, звукові контрасти, фразування і форму музичних творів» — все, з чого складається матеріально-звукова сутність музики. Головним педагогічним завданням С. Майкапар вважав процес настроювання слуху (подібно до настроювання музичного інструменту) у всіх його складових, який відбувається безпосередньо під час музичної діяльності.

Провідну дидактичну ідею Програми можна визначити як розвиток спеціальних (музичних) здібностей учнів у процесі музичної діяльності, основою якого виступає **музикальність** як інтегральна здатність емоційного переживання музичного змісту (за Б. Тепловим). А саме:

- ладове відчуття (як стрижневе у формуванні здатності переживати виразні і змістовні інтонаційні зв'язки між звуками);
- музично-слухові уявлення (здатність відтворювати внутрішнім слухом раніше сприйняту музику, що складає основу музичної уяви і розвитку музичного мислення);
- метро-ритмічне відчуття (здатність сприймати, переживати, точно відтворювати і створювати нові музично-ритмічні сполучення);
- музична пам'ять;
- практично-творчі здібності (творення музики, імпровізація, інтерпретація).

Таким чином, Програма спрямовується на **виховання творчої особистості** — *Homo creativus* — людини, яка творить нинішнє

силою своєї свідомості і безперервно удосконалюється в своєму русі до вершини творчої еволюції.

2. Принципи організації змісту Програми

2.1. Наукова, теоретична та практична база Програми

Програма з предмета «Сольфеджіо» створена на основі чинних Типових навчальних планів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання)⁸.

Програма враховує зміст попередніх програм із предмета «Сольфеджіо», а саме: Сольфеджіо: Програма для детских музыкальных школ, музыкальных отделений школ искусств, вечерних школ общего музыкального образования / сост. Т. Калужская (М., 1984); Сольфеджіо: Програма для дитячих музичних шкіл / укл. Н. Коленцева, І. Богачек (К., 1992).

Програма спирається на теоретичні та практичні досягнення різних гуманітарних наук, а саме на:

- теоретичні положення щодо національного виховання в контексті соціокультурного розвитку особистості, забезпечення єдності освіти і національної культури (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Масол, Б. Ступарик, О. Сухомлинська);
- дослідження з проблем музично-естетичного виховання дітей на національній основі (А. Аріменді, Б. Барток, П. Вейс, Л. Венгер, В. Верховинець, Н. Ветлугіна Е. Жак-Далькроз, Д. Кабалевський, Л. Карен, А. Катінене, О. Кенеман, З. Кодай, П. Козицький, Ф. Колесса, Л. Коміссарова, М. Леонтович, Ф. Лисек, М. Монтессорі, К. Орф, М. Палавандишвілі, С. Русова, К. Стеценко, С. Сузукі (Ш. Судзукі), Л. Хлебникова, В. Шацька, та ін.);
- теоретичні положення психології музичних здібностей (Д. Кірнарська, О. Комаровська, С. Майкапар, Є. Назайкінський, С. Науменко, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Б. Яворський);

⁸ Затверджено наказом Міністерства культури і туризму України від 18.07.2006 № 570/0/16-06

- теоретичний доробок музикознавців, учених-етнографів, фольклористів (М. Гайдай, В. Гнатюк, В. Гошовський, М. Дмитренко, А. Іваницький, К. Квітка, Ф. Колесса, М. Лисенко, Т. Онопа, Д. Ревуцький, Л. Ревуцький, В. Скуратівський, О. Смоляк, Ф. Ступницький, Г. Танцюра, В. Харькін, В. Шульгіна);
- сучасний музично-педагогічний досвід (Н. Бергер, Т. Боровик, В. Брайнін, М. Крафт, В. Подвала, Г. Смаглій, Т. Тютюннікова та ін.);
- концептуальні положення дошкільної педагогіки (О. Кононко, М. Метлов, Т. Поніманська, С. Русова, В. Сухомлинський);
- ідеї вальдорфської педагогіки (Р. Штайнер).

2.2. Організаційно-методичні умови реалізації змісту Програми

1. Навчальний матеріал Програми складається з **Основного курсу** та **Додаткового курсу** («Елементи естрадної та джазової музики»). Основний курс є обов'язковим.

2. Опанування змісту Основного курсу охоплює чотири етапи: Підготовчий, Перший, Другий та Третій. Кожен із етапів має чітку методичну спрямованість і характеризується конкретним комплексом завдань, зумовлених віковими особливостями психологічного розвитку дітей.

3. Кожен із етапів завершується контрольним заходом: для Підготовчого, Першого та Другого — це «рубіжний контроль»⁹, Третього — випускний іспит.

4. Програма передбачає **варіативний принцип** опанування навчального матеріалу відповідно до рівня сприймання та підготовки конкретної групи учнів. Цей підхід виражений у позначені частини навчального матеріалу вказівками

⁹ Поняття «рубіжний контроль» уведено у Програмі у зв'язку з особливостями структурування навчального процесу на етапи.

«ознайомлення», «*» (матеріал, який вивчається за рішенням викладача).

5. У Програмі подано зміст навчального матеріалу для 0-го класу (Підготовчий етап). Зміст навчального матеріалу Підготовчого етапу відповідає змісту предмета «Сольфеджіо» і не підмінюється змістом предметів «Ритміка», «Слухання музики», «Музична грамота» тощо.

Особливості організації навчального процесу з учнями молодшого віку обумовлені загальним віковим розвитком особистості — насамперед психосоматичним, емоційним, соціальним і практичним.

6. У Програмі запропоновано єдиний алгоритм опанування ладу протягом Підготовчого та Першого етапів для восьмирічного та шестирічного строків навчання. В алгоритм закладено обов'язкове дотримання запропонованої послідовності дій при можливому варіюванні строків опанування кожного з елементів ладу (див. п. 4 «Орієнтовний розподіл навчального матеріалу, колонка «Розвиток ладового слуху. Одноголосся»).

7. Обсяг теоретичних знань учнів у межах Програми визначається змістом поняття **«музична грамота»**, а не **«елементарна теорія музики»**. Учні мають поступово, в процесі емоційно-образного сприймання творів мистецтва та практичної діяльності опановувати нове поняття, а не запам'ятовувати абстрактні терміни, відірвані від звучання музики. Недоречно (особливо протягом Підготовчого та Першого етапів вивчення предмета) вимагати від учнів заучувати формулювання не тільки тому, що це суперечить принципам педагогіки мистецтва, а й з огляду на вікові психологічні особливості дітей молодшого віку, яким притаманне домінування конкретно-образного, а не раціонального мислення. Отже, засвоєння спеціальної термінології відбувається винятково на основі сенсорно-перцептивної та художньо-творчої діяльності учнів і завдяки художньо-педагогічним технологіям стимулювання емоційно-почуттєвої сфери, асоціативного мислення, уяви, фантазії учнів.

Водночас, як свідчить практика, за умов ознайомлення учнів із поняттями на елементарному рівні, тобто на рівні пропедевтики, та в єдності з практичним застосуванням отриманих знань ефективність формування мистецького тезаурусу учнів помітно зростає, що у свою чергу збагачує їхній художньо-естетичний досвід, робить його осмисленим.

2.3. Характеристика структури курсу

Згідно з Типовими навчальними планами початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) програма з предмета «Сольфеджіо» розрахована на 8 або 6 років вивчення відповідно до строків навчання учнів.

Навчальний рік триває 35 тижнів.

Обсяг курсу — 455 годин при 8-річному строкові навчання і 350 годин при 6-річному строкові навчання. Розподіл годин становить:

– 1,5 години на тиждень з 1-го по 6-й класи при 8-річному терміні вивчення предмета, з 1-го по 4-й класи при 6-річному терміні вивчення предмета;

– 2 години на тиждень упродовж останніх двох років при 8- і 6-річному термінах вивчення предмета.

Типовими навчальними планами передбачено вивчення предмета «Сольфеджіо» у 0-му класі. У Програмі нульовий клас розглядається як Підготовчий етап. Обсяг навчального часу на рік становить 52,5 години із розподілом по 1,5 години на тиждень.

Опанування змісту **Основного курсу** охоплює чотири етапи:

Етапи навчально-виховного процесу	Строк навчання	
	8 років	6 років
Підготовчий етап	0 клас	0 клас
Перший етап	1–3 класи	1–3 класи
Другий етап	4–6 класи	4–5 класи
Третій етап	7–8 класи	6 клас

Кожен із етапів навчально-виховного процесу має особливу методичну спрямованість і характеризується своїм комплексом завдань (див. **Зміст навчального матеріалу предмета «Сольфеджіо». Основний курс**).

3. Організація навчально-виховного процесу

3.1. Застосування педагогічних технологій

Організація навчально-виховного процесу передбачає застосування таких сучасних педагогічних технологій:

- особистісно-орієнтоване навчання та виховання;
- рефлексивно спрямовані технології;
- технології діалогової стратегії педагогічної взаємодії;
- інтегративні технології;
- технології проєктивного моделювання уроків.

Серед них особлива увага звертається на природні для мистецької освіти **художньо-педагогічні технології**: інтегративні (з різними видами інтеграції), проблемно-евристичні, інтерактивні, ігрові тощо.

Такі технології передбачають використання відповідних методів — проблемного, дослідницького та інших, не виключаючи й таких традиційних, як пояснювально-ілюстративний тощо. Технології і методи визначають відповідний пріоритетний вид діяльності учнів: пояснювально-ілюстративний тип навчання становить основу репродуктивної діяльності учнів; проблемний стимулює продуктивну та напів-евристичну діяльність; дослідницький — творчу.

В організації музично-навчальної діяльності учнів молодшого віку мають домінувати ігрові методики, підлітків — проблемно-пошукові методи, старшокласників — дослідницькі, спрямовані на здійснення самостійних художньо-творчих проєктів.

3.2. Планування навчально-виховного процесу

Складовою навчально-виховного процесу є **урок**.

«Тривалість занять у позашкільному навчальному закладі визначається навчальними планами і програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для вихованців, учнів і слухачів: віком від 5 до 6 років — 30 хвилин; віком від 6 до 7 років — 35 хвилин; інших — 45 хвилин»¹⁰.

У сучасній музично-педагогічній практиці використовуються різні типи уроків:

- за методами розвивального навчання: урок-гра; урок-змагання; урок-міркування; урок-свято; урок-зустріч; урок-вернісаж; урок-екскурсія; урок-презентація; урок-подорож; урок-казка; урок-дослід; урок-турнір; урок-вистава; урок-естафета; урок-панорама; урок-діалог; урок-концерт; урок-вернісаж тощо.
- за формами музичної діяльності — комбінований або комплексний.
- за навчальними метою і завданнями:
 - ознайомлення з новим навчальним матеріалом;
 - формування умінь і навичок;
 - застосування умінь, навичок і знань
 - узагальнення та систематизація знань, умінь і навичок;
 - перевірка рівня засвоєння знань, умінь і навичок.

Варто також синтезувати елементи різних жанрів на одному уроці, коли це дидактично доцільно.

Організація уроку є творчо-методичною роботою викладача. Розподіл часу на виконання різних видів роботи може коригуватись упродовж уроку.

Сучасний урок базується на раціональному застосуванні різних методів та прийомів навчання, що є необхідною умовою реалізації навчально-виховної мети, розвитку творчого потенціалу учнів.

Сучасний урок передбачає:

- наявність та застосування внутрішньо-предметної інтеграції¹¹ (змісту завдань та видів діяльності учнів, зокрема предмета «Сольфеджіо» та змісту всіх музичних дисциплін, які опановуються учнем у школі естетичного виховання);
- наявність та застосування міжпредметної інтеграції (музики та інших видів мистецтва);
- пошук шляхів міжгалузевої інтеграції (музики, зокрема уроку сольфеджіо, та навколишнього світу, що слугує джерелом мистецьких творів, власного досвіду учня, який дозволяє йому інтерпретувати музику);
- використання принципів проблемно-розвивального навчання;
- орієнтацію на особистісно-ціннісний підхід у навчанні;
- орієнтацію на діалогову стратегію педагогічної взаємодії;
- використання наочних та технічних засобів навчання.

Внутрішньо-предметна інтеграція. Для досягнення ефективності результатів на уроці сольфеджіо усі форми роботи повинні бути поєднані у цілісну систему, яка допоможе глибше та ширше розкрити тему уроку, розв'язати конкретні завдання кожного етапу навчального процесу, а також апелювати до досвіду, набутому на інших заняттях, — у класі музичного інструменту (сольного співу), у класі колективного музичення (хор, ансамбль, оркестр), на уроках музичної літератури тощо.

Міжпредметна інтеграція. Реалізація цілісного підходу до мистецької освіти передбачає пошук шляхів інтеграції змісту уроків сольфеджіо та знань і досвіду сприймання інших видів мистецтв на різних рівнях — від синестезій та встановлення асоціацій до понятійного апарату (тембр — колір, ритм у музиці — ритм в архітектурі, орнаментика у музиці — орнамент у

¹⁰ Закон України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 року №1841-III (із змінами), Стаття 17, п. 1

¹¹ Інтеграція (від лат. integratio — відновлювання, поповнення, від integer — повний, цілісний) — стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану.

декоративно-ужитковому мистецтві тощо). Художні мови різних видів мистецтва мають багато спільних елементів і ознак, що властиві іншим предметам гуманітарного циклу. Усі види мистецтва, зокрема і музичне мистецтво, тісно пов'язані з літературою (пісенний фольклор, театральні постановки та екранізації української та зарубіжної літературної класики).

Міжгалузєва інтеграція. Музика як мистецтво, моделюючи емоційний світ людини, тісно пов'язана з різними сферами людського життя. Доцільно на уроках актуалізувати знання учнів, наприклад, з історії (звертаючись до епічних музично-словесних жанрів), з математики (відзначаючи красу та гармонію геометричних форм і «математичну» логіку побудови музичних творів), фізики (акустичні закономірності звуків у музичному мистецтві, зв'язки звука та кольору) тощо.

Міжпредметна та міжгалузєва інтеграція реалізуються через систему творчих завдань, передбачають активізацію змістових асоціацій, аналогій, порівнянь, узагальнень у процесі сприймання мистецтва і можуть мати на уроках сольфеджіо такі вияви:

- виховання спеціальних навичок (аналіз, запис по пам'яті ладових або ритмічних елементів, музичних фрагментів) на матеріалі творів з фаху, хору, ансамблю, музичної літератури тощо;
- використання навичок, набутих у процесі опанування інших навчальних дисциплін (гра на інструменті, хоровий та ансамблевий спів, ансамблеве музичення тощо);
- актуалізація досвіду учнів з різних навчальних предметів загальноосвітньої галузі.

Використання наочних та технічних засобів навчання. У сучасному інформативному просторі зростає роль новітніх інформаційних технологій, зокрема комп'ютерної анімації, електронної музики (гра на синтезаторі), медіакультури (преса, звукозапис, радіо, кіно, телебачення, відео, Інтернет). Їх застосування поряд із наочним приладдям дозволяє активізувати навчальний процес.

Оснóву планування навчально-виховного процесу становить **робочий план**, який «складається поурочно для групових предметів на кожний рік навчання відповідно до програми, за якою працює викладач. Затверджується завідуючим відділом. Затверджений робочий план діє до змін у програмі або до внесення істотних змін у розподілі годин по темах, які вивчаються»¹².

При складанні робочого плану викладачу необхідно враховувати:

- структуру навчального року¹³ (дата закінчення навчального року, терміни шкільних канікул, святкові дні);
- контрольні заходи протягом та наприкінці кожного семестру;
- рівень підготовки та особливості сприймання навчального матеріалу конкретною групою учнів.

Протягом перших років педагогічної діяльності викладачу бажано складати **поурочні плани**.

Поурочний план може мати довільну форму (конспект, тези, таблиця тощо). При складанні поурочного плану необхідно визначити мету і завдання уроку; розподілити час, потрібний для тієї чи іншої форми роботи; продумати використання методів та прийомів у залежності від рівня індивідуальних здібностей, віку, можливостей учнів групи та зміст домашнього завдання.

3.3. Рекомендації щодо контролю успішності опанування змісту курсу

Необхідною складовою навчального процесу є перевірка знань, умінь та навичок учнів. Основними функціями контролю за успішністю є: діагностична, стимулююча, виховна, освітня,

¹² Вимоги до зразків документації для початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), затвержені наказом Міністерства культури і туризму України від 18.07.2006 № 571/0/16-06.

¹³ Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання) пункт 3.1.

розвиваюча. Перевірка знань дозволяє констатувати якість засвоєння учнями навчального матеріалу, з'ясувати динаміку успішності й ступінь розвитку основних розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо), надає можливість виявити проблемні ділянки в роботі, зафіксувати вдалі методи та прийоми, проаналізувати та скоригувати зміст навчання.

У сучасній дидактиці розвиваючого навчання контроль, систему оцінювання виконаного завдання, можна здійснювати за допомогою двох рівнів:

- основний — орієнтований на необхідний, базовий за даним предметом (розділом) рівень практичних навичок, умінь, знань;
- підвищений — орієнтований на здатність до застосування знань у нестандартних умовах, прояв креативних якостей учня при вирішенні нормативних завдань, їхнє творче виконання.

Нормативними документами¹⁴ передбачено такі **форми проведення контрольних заходів**:

- контрольний урок;
- залік;
- іспит (випускний);
- тощо.

У зв'язку з особливостями структурування навчального процесу на етапи укладачами Програми введено поняття «рубіжного контролю» як однієї з форм проведення контрольних заходів.

Усі форми контрольних заходів можуть включати письмові та усні завдання.

Контрольний урок та **залік** можуть проводитися у вигляді тестування, олімпіади, конкурсу тощо.

Вид опитування обирається викладачем із урахуванням психофізіологічних особливостей учнів та рівня їхньої загальної підготовки.

Рубіжний контроль — контрольний захід, мета якого полягає у визначенні викладачем рівня опанування учнями необхідного обсягу навчального матеріалу стосовно конкретного етапу вивчення предмета. Рубіжний контроль для Першого та Другого етапів навчання складається з репродуктивних та креативних видів завдань. Завдання рубіжного контролю Підготовчого етапу мають синкретичний характер: поєднують репродуктивні та креативні рівні виконання завдань. Репродуктивні та креативні види завдань можуть бути усними та письмовими. Вид та кількість завдань викладач обирає на власний розсуд (див. *Додаток № 1*).

Випускний іспит (див. **3.5. Рекомендації щодо проведення випускного іспиту з предмета «Сольфеджіо»**).

Учні заздалегідь повинні знати про форму проведення контрольного заходу (див. вище), його зміст, форми роботи, тривалість, а також дату і час.

3.4. Види й технології оцінювання навчальних досягнень учнів

Попереднє оцінювання має на меті діагностику рівнів художнього розвитку, з'ясування індивідуальних особливостей учнів. Попередній (діагностичний) контроль проводиться перед вивченням нового матеріалу. Він спрямований на виявлення якості опорних знань, умінь і навичок із метою їхньої актуалізації та корекції.

Поточне оцінювання та поточний контроль доцільно застосовувати на мікроетапах процесу опанування змісту тем програми, вони виконують діагностичну та стимулюючу (заохочувальну) функції, сприяють коригуванню художньо-пізнавальної діяльності учнів. **Поточний контроль** передбачає перевірку рівня опанування матеріалу шляхом фронтального або індивідуального опитування учнів. При поточному оцінюванні варто застосовувати різноманітні форми опитування (колективні, групові, парні, індивідуальні, комбіновані), ігрові методи, засоби, прийоми (ігри-вправи, ігри-імпровізації, кросворди, ребуси,

¹⁴ Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), пункт 3.7.

практичні завдання пошукового характеру, звукові анкети та анкети-малюнки, комп'ютерні програми тощо).

Тематичне оцінювання (відповідно до тем, за якими працює викладач) спрямовується на перевірку рівнів оволодіння учнями певною системою знань та способів діяльності в межах визначених тем. Формою тематичної перевірки можуть бути уроки узагальнюючого характеру, наприклад фронтальне усне опитування, урок-концерт, створення колективних композицій тощо, які дають змогу виявити ступінь засвоєння учнями матеріалу як поурочних тем, так і розділу загалом.

Самооцінка та взаємооцінювання (самоконтроль та взаємоперевірка) є додатковими засобами стимулювання активності, критичності й самокритичності учнів, сприяють формуванню в них здатності до рефлексії. *Самоконтроль та взаємний контроль* орієнтують учнів на самостійність, зосередженість, розвивають уміння долати труднощі, спонукають до активної роботи на уроці, сприяють формуванню адекватної самооцінки, створюють позитивний емоційний настрій від процесу навчання.

Підсумкове оцінювання проводиться за тиждень до закінчення семестру (семестрове оцінювання) та навчального року (оцінка за рік), наприкінці кожного з етапів вивчення предмета (оцінки за рік та за «рубіжний контроль»), після завершення курсу (оцінка за рік та екзаменаційна оцінка). *Підсумковий контроль* передбачає перевірку і визначення оптимального рівня оволодіння учнями навчального матеріалу.

- **Семестрове оцінювання.** *Оцінка за семестр* виставляється на основі результатів поточного і тематичного оцінювання за даний період із урахуванням позитивної чи негативної динаміки навчальних досягнень учнів. Для проведення семестрового оцінювання рекомендується виділити окремих урок.

- *Оцінка за рік* узагальнює досягнення учнів за поточний навчальний рік і є *підсумковою*, якщо іспит з предмета не проводиться. Виставляється викладачем на основі семестрових

оцінок із обов'язковим урахуванням оцінок за контрольні заходи¹⁵, а також за участь у теоретичних олімпіадах, конкурсах тощо.

- *Оцінка за рік та оцінка за «рубіжний контроль»* (оцінювання практичних знань, умінь та навичок, здобутих учнями на кожному з етапів вивчення предмета «Сольфеджіо») є складовими *підсумкової оцінки*, яка виставляється викладачем. «Рубіжний контроль» як *семестрове оцінювання* здійснюється наприкінці Підготовчого, Першого та Другого етапів навчання. Для проведення «рубіжного контролю» рекомендується виділити окремих урок (кілька уроків) наприкінці поточного навчального року і використати такі форми контролю, які б дозволили максимально повно виявити рівень опанування учнями навчальних завдань даного етапу. В розділі «Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня» викладено обов'язковий обсяг навчального матеріалу, який повинен опанувати учень.

- *Оцінка за рік та екзаменаційна оцінка (за випускний іспит)* є складовими *підсумкової оцінки* з предмета «Сольфеджіо». «Відповідно до навчальних планів підсумкова оцінка з предметів, з яких проводяться іспити (виконуються випускні роботи), виставляється екзаменаційною комісією (художньою радою) на підставі оцінок за рік та екзаменаційних оцінок (оцінок за випускні роботи)»¹⁶. Підсумкова оцінка виставляється у Додаток до Документа про позашкільну освіту.

З метою сприяння розвитку творчого потенціалу особистості та врахування її художніх інтересів і переваг періодично можна використовувати перевірочні завдання за вибором учнів, зокрема різнорівневі за складністю виконання.

Форми тематичного і особливо підсумкового оцінювання мають включати перевірку не лише спеціальних вузькопредметних компетентностей (музичних), а також загальних художньо-

¹⁵ Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), пункт 3.12.

¹⁶ Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), пункт 3.12.

естетичних і ширше — художньо-гуманітарних, тобто компетентностей інтегрального типу для з'ясування рівнів художнього мислення учнів (асоціативності, симультанності, діалектичності, критичності), наявності вмінь переносу елементів набутого художньо-естетичного досвіду в межах мистецької освітньої галузі та в міжгалузевий простір (зіставлення і порівняння «за аналогією», «за контрастом» тощо). Доцільні форми оцінювання: вікторина, комплексний тест, творче завдання, що передбачають виявлення ступеня розуміння учнями зв'язків між різними видами мистецтв, специфіки їх образних засобів, з одного боку, та естетичної і духовно-світоглядної спорідненості — з іншого.

3.5. Рекомендації щодо проведення випускного іспиту з предмета «Сольфеджіо»

Відповідно до Типових навчальних планів випускний іспит із предмета «Сольфеджіо» проводиться наприкінці курсу навчання — у 6-му класі (зі строком навчання 6 років) та 8-му класі (зі строком навчання 8 років). Мета іспиту — перевірити якість засвоєння набутих знань, умінь та навичок. Оцінка за іспит виставляється на підставі відповіді учня під час іспиту.

Іспит із предмета «Сольфеджіо» складається з двох частин: письмової роботи та усної відповіді.

Види завдань (письмові, усні) складаються і затверджуються на засіданні відділу.

Письмова робота складається із завдань репродуктивного та креативного типів (див. *Додаток № 2*).

Тривалість виконання письмової роботи — до 2-х академічних годин. Робота повинна виконуватись учнями власноруч. Аркуш, на якому виконується письмова робота, має бути проштампований або завірений підписом заступника директора з навчальної роботи до початку іспиту.

Письмова робота випускників перевіряється викладачем у присутності членів екзаменаційної комісії. Помилки виправляються чорнилом червоного кольору.

Усна відповідь також передбачає включення репродуктивних та креативних видів завдань.

Завдання креативного типу учень може підготувати заздалегідь або створити безпосередньо під час іспиту. На іспиті повинні бути представлені різні види творчих завдань. Право вибору виду творчого завдання залишається за учнем. При оцінюванні креативних видів завдань оцінюється не стільки якість створеного (особливо безпосередньо під час іспиту) музичного матеріалу, скільки саме здатність учня виконувати творчу форму роботи.

Найвищими балами оцінюються відповіді тих учнів, які виконали креативне (творче) завдання або кілька видів креативних завдань (див. **Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів**).

Оцінка за іспит визначається як середня від суми оцінок за письмову роботу та усну відповідь учня. Оцінка за випускний іспит не є підсумковою. Разом із оцінкою за поточний навчальний рік вона становить середнє арифметичне, на підставі якого виставляється підсумкова оцінка.

3.6. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

Оцінювання навчальних досягнень учня відбувається за 12-бальною системою відповідно до наказу Міністерства культури і туризму України від 27.08.2001 р. № 554. Визначаються 4 рівні навчальних досягнень: початковий (1–3 бали), середній (4–6 балів), достатній (7–9 балів) та високий (10–12 балів).

КРИТЕРІЇ
оцінювання навчальних досягнень учнів
музичних шкіл (музичних відділень шкіл мистецтв)
з предметів спеціального циклу¹⁷

Сольфеджіо¹⁸

Рівні навчальних досягнень	Бали	Орієнтовні визначення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів
І. Початковий	1.	Учень має низький рівень музично-теоретичних знань. Уміння та навички сформовані на елементарному рівні; відсутній слуховий контроль. Учень має уявлення про окремі елементи музичної мови, але не відтворює їх у музичній діяльності
	2.	Учень має незначний рівень музично-теоретичних знань, слабо сформовані уміння; низький рівень слухового контролю; визначає на слух та за нотним текстом обмежену кількість елементів музичної мови; не може самостійно відтворити музичний матеріал у графічному запису
	3.	Учень має початковий рівень музично-теоретичних знань, слабо сформовані уміння та навички; низький рівень слухового контролю; визначає на слух та за нотним текстом обмежену кількість елементів музичної мови; відтворює

¹⁷ Дані критерії оцінювання були розроблені укладачами Програми на основі критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з музично-теоретичних предметів і враховують специфіку предмета «Сольфеджіо».

¹⁸ Таку назву має цей предмет у діючих Типових навчальних планах музичної школи (музичного відділення).

		музичний матеріал у нотному запису за допомогою викладача
II. Середній	4.	Учень має посередній рівень музично-теоретичних знань, слабкий слуховий контроль; фрагментарно, з помилками визначає елементи музичної мови на слух та за нотним текстом; записує музичний матеріал вибірково або зі значною кількістю помилок
	5.	Учень має середній рівень музично-теоретичних знань, невпевнено інтонує; припускається змістовних помилок у визначенні елементів музичної мови на слух та за нотним текстом, записує музичний матеріал фрагментарно
	6.	Учень сприймає та відтворює значну частину музично-теоретичного матеріалу, проте його відповідь потребує уточнень і додаткових запитань. Самостійно, але невпевнено інтонує; припускається помилок у визначенні елементів музичної мови на слух та за нотним текстом, записує музичний матеріал із суттєвими помилками. Долучається до ансамблевого музичення
III. Достатній	7.	Учень має повний обсяг музично-теоретичних знань, але непослідовно та невпевнено викладає свої думки. Має сформовані уміння та навички. Інтонує, визначає на слух та за нотним текстом елементи музичної мови, записує музичний матеріал, проте припускає кілька змістовних помилок. Виконує нескладні творчі завдання за допомогою викладача

	8.	Учень має достатній рівень музично-теоретичних знань. Самостійно інтонує, визначає на слух та за нотним текстом елементи музичної мови, записує музичний матеріал. В основних видах роботи припускається незначних помилок, які виправляє за допомогою викладача. Виконує нескладні творчі завдання
	9.	Учень має ґрунтовні музично-теоретичні знання. Самостійно інтонує, визначає на слух та за нотним текстом елементи музичної мови, записує музичний матеріал. В основних видах роботи припускається незначних помилок, які може виправити самостійно. Використовує набуті навички у музиченні
IV. Високий	10.	Учень має міцні музично-теоретичні знання, розуміє та пояснює спеціальну музичну термінологію. Самостійно та точно інтонує; визначає на слух та за нотним текстом елементи музичної мови. Самостійно записує знайомий і незнайомий музичний матеріал. Виявляє ініціативу до творчого музичення
	11.	Учень має системні знання, вільно володіє музично-теоретичним матеріалом, уміє аналізувати та систематизувати його. Впевнено та виразно інтонує. Самостійно без помилок записує знайомий та незнайомий музичний матеріал. Вільно використовує набуті уміння та навички у творчих завданнях та музиченні
	12.	Учень має свідомі системні знання у межах програми, здатний виконувати завдання творчо, вільно використовує

		спеціальну музичну термінологію. Осмислено та музично-художньо виконує музичні твори (завершені фрагменти). Самостійно без помилок записує незнайомий музичний матеріал та використовує його у власній творчій діяльності (створює акомпанемент, підголосок, другий голос тощо). Вміє узагальнювати та асоціювати музичний матеріал; має креативне мислення
--	--	---

4. Рекомендації щодо роботи з Програмою як навчальним виданням

- навчальний матеріал Основного курсу викладено у вигляді таблиць «Обсяг навчального матеріалу» та «Орієнтовний розподіл навчального матеріалу»;
- поняття **«орієнтовний розподіл навчального матеріалу»** слід розуміти як запропонований розподіл навчального матеріалу, але не жорстко закріплений Програмою. У межах кожного конкретного етапу навчання викладач має право перерозподілити як послідовність вивчення навчального матеріалу, так і кількість часу, необхідного для його опанування;
- для зручності користування Програмою матеріал у таблиці «Орієнтовний розподіл навчального матеріалу» структуровано за навчальними четвертями;
- символом **зірочка** «*» у тексті Програми позначено навчальний матеріал, який не є обов'язковим для вивчення усіма учнями групи (або груп) на даному етапі навчання і вноситься до робочого плану винятково за рішенням викладача. Цей символ стосується останнього речення у тексті або окремого музичного поняття чи ритмічного рисунку в таблиці;

- вибір і послідовність в опануванні тональностей (дієзних чи бемольних) протягом даного конкретного року вивчення предмета визначається викладачем;

- символами «↑» та «↓» у тексті Програми позначено напрям стрибка на зазначений ступінь. Наприклад, послідовність V–↓II необхідно інтонувати як стрибок з V ступеня униз на II ступінь ладу;

- навчальний матеріал Додаткового курсу викладено у таблиці, структура якої відрізняється від таблиці Основного курсу. Це зумовлено специфікою Додаткового курсу.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДМЕТА «СОЛЬФЕДЖІО»
ОСНОВНИЙ КУРС
строк навчання 8 років

Підготовчий етап (0 клас)

**1. Основні завдання щодо
опанування змісту курсу**

- залучити учнів до сприймання та відтворення художнього змісту музичних творів різними способами (звук, жест, лінія, колір, слово тощо);
- долучити учнів до елементарної музичної діяльності:
 - сприймання музичного твору (слухання музики);
 - відтворення слухових уявлень у співі, ритмічних іграх, спонтанному імпровізуванні;
- розпочати процес «настроювання» ладового слуху;
- закласти основи розвитку метро-ритмічного відчуття;
- розвивати музично-слухові здібності учнів (переважно сенсорної бази усіх видів музичної діяльності).

**2. Орієнтовне визначення
оптимального рівня підготовки учня**

Загальні знання про музику

Учень:

має уявлення про:

- різноманітність світу звуків і способи звуковидобування;
- виразні та зображальні можливості музичних звуків;
- основні якісні характеристики музичних звуків;
- різновиди музичних інструментів;

уміє:

- вслухатися в звуки навколишнього світу;
- розрізняти природні, механічні та музичні звуки;
- відтворювати звуки («малюванням» голосом, звуконаслідуванням);
- відтворювати слова і тексти з різною інтонацією;
- використовувати характерні особливості звуків у процесі озвучування поетичних текстів, в імпровізуванні.

знає:

- назви звуків першої октави, їхнє графічне позначення (ноти) на нотному стані та розташування на фортепіанній клавіатурі.

Настроювання інтонаційно-мелодичного слуху

Учень:

має уявлення про:

- види музичних інтонацій;
- виразні та зображальні можливості музичної інтонації;

співає:

- найпростіші мелодії, побудовані в межах мажорної пентатоніки;

складає і відтворює:

- найпростіші мелодії з використанням вивчених інтонацій.

Метро-ритмічне відчуття

Учень:

має уявлення про:

- метр, ритм і види тривалостей звуків;

знає:

- назви тривалостей музичних звуків;

- найпростіші ритмічні групи (моделі, блоки);
- уміє:*
- орієнтуватися в в запису ритмічного рисунка мелодій, ритмічних вправ;
 - фіксувати найпростіші ритмічні послідовності;
 - відтворювати одноголосні та багатоголосні ритмічні послідовності з використанням «звучних жестів», ударних, шумових інструментів;
 - використовувати ритмічні послідовності як супровід до пісні;
 - музичити в ансамблі.

Сприймання музичних творів (слухання музики) та аналіз елементів музичної мови

Учень:

має уявлення про:

- побудову музичних творів за кількістю образів;
- види тематичного розвитку (повтор, варіювання);

розрізняє на слух:

- музичні твори за жанровими ознаками (пісня, танець, марш);

відтворює:

- власні враження від музичного твору різними способами.

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю

- упізнати за нотним текстом (внутрішнім слухом) одну з вивчених мелодій;
- проспівати вивчену мелодію за нотним текстом із назвою звуків (за абсолютною системою), або з назвами ступенів (за відносною системою), або зі словами;
- проплескати у долоні, прочитати ритмоскладами чи відтворити будь-яким іншим способом ритмічний рисунок незнайомої мелодії чи ритмічної вправи (в обсязі фрази);
- зіграти вивчену мелодію на інструменті (фортепіано).*

4. Обсяг навчального матеріалу

Уявлення про властивості музичних звуків

Ознайомлення із розмаїттям звукової палітри навколишнього світу: виявлення значення звуків у житті природи і людини. Розрізнення звуків живої та неживої природи, звуків природних і штучних.

Розкриття зображальних і виразових можливостей звуконаслідування. Використання звуконаслідування в самостійній творчій діяльності.

Особливості музичних звуків, їхня відмінність від шумових. Ознайомлення зі звуками гучними та тихими («близькими і далекими»), «довгими і короткими», «високими і низькими». Розвиток сенсорних властивостей слуху: відчуття динаміки, темпу, тембру.

Ознайомлення із тембрами: виявлення характерних особливостей «дерев'яних», «скляних», «металевих», «шарудливих» звуків; використання тембрового забарвлення звуків у власній творчій діяльності. Ознайомлення зі звучанням музичних інструментів (струнні, духові, клавішні, ударні).

Промовляння слів і текстів із різною інтонацією. Самостійний пошук музичної інтонації до даного тексту (слово, фраза, рядок, строфа). Виконання елементарних звукових композицій із використанням ударно-шумових інструментів.

Виховання метро-ритмічного відчуття

Ознайомлення з явищем пульсації і метричними долями. Уявлення про сильну і слабку долі. Відтворення рівномірної пульсації. Створення акомпанементу до знайомої пісні на основі рівномірної пульсації. Відтворення учнем метричної пульсації та ритмічного рисунка при промовлянні слів, фраз.

Поняття про довгі і короткі тривалості звуків. Складові позначення тривалостей звуків. Опанування основних ритмічних

груп (блоків, моделей). Відтворення одноголосних ритмічних послідовностей із використанням «звучних жестів» (Г. Кеетман), ударних або шумових інструментів. Імітація ритмічних мотивів (моделей, груп, блоків) у рухах. Використання ритмічного остінато в якості акомпанементу до музичного твору, пісні. Ритмічний диктант (з використанням допоміжних засобів).

Знайомство з паузою. Освоєння ритмічних моделей, що включають паузи.

Створення та виконання в ансамблі ритмомовних та ритмічних партитур (на 2–3 голоси). Самостійне орієнтування в запису ритмічного рисунка мелодій, ритмічних вправ (фраза, дві фрази). Створення ритмічного супроводу до будь-якої мелодії з використанням «звучних жестів», ударних або шумових інструментів.

Самостійне творення ритмічного остінато у супроводі до мелодії. Розвиток навичок ансамблевого музичення: свідомий добір учнями відповідно до образу музичного твору музичних інструментів (тембрів), вибір способу виконання, темпу, динаміки, створення ритмічної партії для кожного інструменту (партитури); одночасний початок та закінчення твору; збіг сильної долі у різних партіях; уміння слухати мелодію.

Настроювання інтонаційно-мелодичного слуху

Формування слухових уявлень про звуковисотність і розвиток ладового чуття. Поступове засвоєння інтонацій мажорного ладу (робота з мелодіями, побудованими на ступенях мажорної пентатоніки).

Знайомство з різними видами інтонацій у співвідношенні конкретних ступенів мажорної пентатоніки: розповідна, «колисання» (V–III), «лагідного звертання» (III– V), «дражнилка» (V–VI, I–II), «примовляння», «пестоців» (VI–V, II–I), «прохання» (III–IV) і «жалощів» (IV–III), «запитання» (I–V) і «відповіді» (V–I)

тощо. Спонування до пошуку та створення учнями власних музичних інтонацій шляхом озвучення окремих слів, текстів.

Графічна фіксація елементів музичної мови та аналіз музики

Назви звуків, їхнє графічне позначення (ноти) на нотному стані та розташування на фортепіанній клавіатурі.

Знайомство з назвою тривалостей звуків (половинна, четвертна, восьма). Відтворення тривалостей звуків різними способами (картки, рисунки, фотографії тощо). Фіксація вивчених мелодій різними способами. Запис вивчених мелодій на нотоносці різними способами:

- запис висоти звуків «голівками нот»;
- запис висоти звуків з умовним позначенням тривалостей (довгі звуки — білий овал / великий овал, короткі звуки — чорний овал / маленький овал);
- запис висоти звуків з точною фіксацією тривалостей (при запису вивчених мелодій).

Усвідомлене визначення пісенного, танцювального і маршового характерів музичних творів.

Початкові уявлення про засоби музичної виразності (лад, темп, ритм, регістр, динаміка, тембр). Виявлення взаємозв'язку засобів музичної виразності та змісту музики. Експериментування зі змінами темпу, динаміки та тембру при виконанні знайомих творів.

Актуалізація уявлень про повтор і контраст у житті та музиці. Виявлення залежності форми музичного твору від його змісту. Знайомство з побудовою музичних творів. Уявлення про способи формоутворення музичних творів (повтор, варіювання, контраст). Уявлення про різні види музичної форми. Моделювання структури музичних творів, що вивчаються.

Перший етап (1–3 класи)

1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу

- настроювати ладове відчуття шляхом засвоєння характерних інтонаційних моделей мажорного та мінорного ладів;
- виховувати метро-ритмічне відчуття шляхом накопичення характерних ритмічних моделей у розмірах $4, 4, 4$; $2, 3, 4$;
- сформувати первинні уявлення про елементи музичної форми (мотив, фраза, речення, період) та принципи розвитку тематичного матеріалу (повтор, варіювання, контраст);
- збагачувати пам'ять учня музичними враженнями у процесі сприймання музичних творів (слухання музики);
- долучити учнів до початкових видів музичної творчості.

2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня

Сприймання музичних творів

Учень:

усвідомлює та висловлює: власні образно-емоційні враження;
визначає: жанри музики (пісня, танець, марш); характер та настрої твору; форму музичного твору (куплетна, прості двочастинна і тричастинна);
розрізняє: темп (швидкий, повільний, помірний), регістри, динамічні відтінки;
визначає на слух: окремі елементи музичної мови — метр (дводольний, тридольний), складові періоду (фраза, речення);

принципи розвитку музичного матеріалу (повтор, секвенція, варіювання, контраст).

Лад, тональність

Учень:

орієнтується у поняттях: паралельно-змінний лад; однойменні тональності;
розуміє: мажорний лад, мінорний лад (три види), стійкі та нестійкі ступені ладу, розв'язання нестійких ступенів, головні ступені ладу; тональність, тоніка, ключові знаки; паралельні тональності;
називає: тонову будову натуральних мажору та мінору; тональності до двох ключових знаків, паралельні тональності.
записує: знаки альтерації; ключові знаки у тональностях у скрипковому та басовому ключах;
інтонує: мажорні та мінорні гами до двох ключових знаків, три види мінорного ладу, окремі ступені ладу, обспівування стійких ступенів, стрибки на стійкі та нестійкі ступені (відповідно до вимог Програми);
визначає на слух: звукоряди натурального мажору та мінору (три види), мажорний та мінорний лади у музичних фрагментах, стійкі та нестійкі ступені ладу, послідовності ступенів ладу.

Інтервали

Учень:

орієнтується у поняттях: консонанс, дисонанс; ступенева та тонова величина;
розуміє: інтервал; прості інтервали; мелодичні та гармонічні інтервали; обернення інтервалів;
визначає у нотному тексті: прості інтервали та обернення інтервалів (сексту та септиму за ступеневою величиною);
записує: прості інтервали нотами та спеціальними умовними позначеннями (крім секст та септим);

інтонує: мелодичні інтервали в ладу (крім септим) в послідовностях інтервалів (2–3 інтервали);
грає на інструменті: гармонічні інтервали в ладу (крім септим) в послідовностях інтервалів (2–3 інтервали);
грає на інструменті: гармонічні інтервали в ладу (крім септим) в інтервальних послідовностях (2–3 інтервали);
визначає на слух: інтервали в ладу — ч.8, ч.4, ч.5, в.3, м.3, в.2, м.2 у мелодичному та гармонічному звучанні.

Акорди

Учень:

орієнтується у поняттях: обернення тонічного тризвуку, зменшений тризвук (Зм⁵), збільшений тризвук (Зб⁵), ладова функція акордів;
розуміє: тризвук, мажорний та мінорний тризвуки, головні тризвуки ладу, тонічний тризвук, домінантовий тризвук, субдомінантовий тризвук;
визначає у нотному тексті: тризвук, тонічний тризвук; головні тризвуки ладу у мелодичному викладенні;
записує: спеціальними умовними позначеннями мажорний та мінорний тризвуки, головні тризвуки ладу;
інтонує в одноголосі: тонічний тризвук у мажорі та мінорі; мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки однойменних тональностей;
грає на інструменті: тонічні тризвуки натурального мажору та мінору; мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки однойменних тональностей у гармонічному та мелодичному викладенні; головні тризвуки ладу в мажорі;
визначає на слух: мажорний та мінорний тризвуки.

Метро-ритм

Учень:

орієнтується у поняттях: рівномірна пульсація, метрична доля, розмір, темп (швидкий, помірний, повільний);

розуміє: відмінності між дводольною і тридольною пульсаціями; сильну та слабку доли, такт, затакт, тактову риску, тривалості звуків та пауз, групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці;

визначає у нотному тексті: розміри $\overset{2}{4}, \overset{3}{4}, \overset{4}{4}$, вивчені ритмічні групи;
записує: тривалості звуків та пауз; групування тривалостей у розмірах $\overset{2}{4}, \overset{3}{4}, \overset{4}{4}$; ритмічний рисунок мелодій.

Відтворення елементів музичної мови

Учень:

сольфеджує: вивчені та незнайомі мелодії з тактуванням;
записує: вивчені мелодії по пам'яті;
виконує (співає або/та грає на інструменті): мелодії вивчених пісень у різних тональностях (транспонування); вивчену пісню із супроводом на музичному інструменті, яким володіє;
виконує у складі ансамблю учнів групи (ансамблеве музичення): один-два вивчені твори з одним утриманим голосом, розщепленням голосів від унісону або з елементами паралельного руху голосів; із ритмічним супроводом.

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю¹⁹

- А) записати по пам'яті одну з вивчених мелодій;
Б) відтворити цю мелодію з басовим голосом або підголоском, або ритмічним супроводом (можливо підготовленими заздалегідь);
- А) транспонувати вивчену мелодію (гра або спів, або запис);
- Б) транспонувати вивчену мелодію у тональність, визначену викладачем;
- А) проспівати з листа незнайому мелодію (див. Додаток №1);

¹⁹ Буквою «А» позначені репродуктивні види завдань, буквою «Б» — креативні види завдань.

- Б) проспівати з листа незнайому мелодію з власним супроводом (ритмічним, гармонічним);
- А) виконати письмову роботу (див. Додаток №1);
- Б) скласти кросворд (сканворд тощо), який містить назви вивчених понять із музичної грамоти (можливо підготувати заздалегідь).

4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу

1 клас							
Обсяг навчального матеріалу							
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови		
Одноголосся	Багатоголосся				Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди					
Формування мажорного ладу з найхарактерніших інтонаційних моделей. Будова мажорного ладу. Тональності До, Фа, Соль мажор	Початкові двоголосні вправи. Уявлення про інтервал як інтонаційне сполучення ступенів ладу. Ступенева величина інтервалів (на розсуд викладача)	Тонічний тризвук у мелодіях та інтонаційних вправах	Тривалості звуків (♩, ♪, ♫, ♬) та їхнє поєднання у ритмічні групи: ♪♪♪, ♪♪♪♪, ♪♪♪, ♪♪♪ тощо. Паузи: четвертна (♩), половинна (♩), восьма (♩). Розміри: 4, 4 Затакт ♪, ♪ у розмірі 4	Загальні характеристики музичних жанрів: марш, танець, пісня. Уявлення про: - побудову музичних творів (фраза, речення, заспів, приспів, куплет, вступ); - види тематичного розвитку (повтор, варіювання)	Відтворення інтонацій вивчених пісень різними способами. Упізнавання вивченої пісні внутрішнім слухом за нотним записом. Запис вивченої мелодії у тональностях До, Фа, Соль мажор. Транспонування вивченої пісні	Елементарні види музичення. Ритмічний супровід до вивченої пісні. Імпровізація мелодії (в обсязі фрази, речення) на даний текст, ритм	
Знання з музичної грамоти							
Унісон, регістри (високий, низький, середній). Висхідний та низхідний рух мелодії. Тризвук, тоніка, тонічний тризвук. Тон, півтон, тетракорд,	Назви інтервалів (на рівні загального уявлення та на розсуд викладача): прима, кварта, квінта, октава	Тризвук, тонічний тризвук	Темп: швидкий, помірний, повільний (ознайомлення). Метрична пульсація, тактування, метрична доля, сильна доля, слабка доля, такт,	Структурні складові музичних творів (на рівні уявлень): фраза, речення, цезура. Період. Побудова періоду: Види побудови періоду: aaaa, aabb, abab, aaab, abbb, aa ¹ bb ¹ abac.	Основи нотної грамоти: нотоносець, скрипковий ключ, дієз, бемоль, ключові знаки, тактова риска, заключна тактова риска, розмір, ноти і	Одноголосся, двоголосся, багатоголосся, імпровізація, супровід, ритмічне ostinato, бурдон. Шумовий	

гама, будова мажорної гами, тональність, стійкі та нестійкі ступені ладу			затакт, розміри $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$; ритм, тривалості звуків ♪ , ♩ , ♪ , ♫ , пауза, тривалості пауз ⏏ , — , 7 , ритмічна партитура	Музичні жанри: марш, танець, пісня. Музичні форми: куплетна, проста тричастинна, рондо.	паузи різної тривалості, знак репризи, динамічні відтінки (<i>f</i> , <i>p</i>)	оркестр*
--	--	--	--	---	---	----------

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Настроювання унісону. Рецитація окремих слів, поетичних текстів на одному звуці. Звуки високі та низькі. Висхідний та низхідний рух мелодії. Різні способи фіксації звуковисотності ступенів. V–III ступені мажорного ладу (як розповідна інтонація та інтонація «колисання»). Спів та гра пісень на V–III ступенях. Висхідна інтонація: III–V ступені (як інтонація «лагідного звертання», початок відчуття інтонацій мінорного ладу). Відтворення вивчених пісень різними способами:</p>	Інтервал терція як мелодичне або гармонічне сполучення V–III ст. та III–V ст. мажорного ладу.*	Спів пісень із інструментальним супроводом викладача (у мажорі та мінорі)	<p>Темпи (ознайомлення): швидкий, помірний, повільний. Поняття: рівномірна пульсація, метрична доля, довгі та короткі звуки. Тривалості звуків: ♪ та ♩ Позначення тривалостей ритмоскладами. Відтворення різними способами рівномірної пульсації, ритму окремих слів, віршів, пісень, які вивчаються. Відображення тривалостей звуків через пластику рухів. Ритмічні ігри. Відтворення ритму</p>	<p>Музичні жанри (ознайомлення): марш, танець, пісня. Поняття: музична фраза, повторення фраз, цезура. Куплетна форма (ознайомлення). Визначення на слух ладового забарвлення творів (мажор, мінор)</p>	<p>Відтворення: - ритму окремих слів, знайомих віршів та пісень (складання картками, запис тощо); - вивченої мелодії різними способами (ручні знаки відносної системи, «сходінка», стовбиця тощо)</p>	<p>Рухи під музику (зв'язок між характером музики та рухами). Відтворення метричної пульсації різними способами. Імпровізація мелодії в обсязі фрази з використанням інтонацій V–III, III–V ст. мажорного ладу. Ритмічний супровід до вивченої пісні: - метричними долями, - ритмічним рисунком мелодії</p>

<p>- внутрішнім слухом (окремих фраз), - за ручними знаками, «рухою нотою», за стовбицею тощо. Читання з листа мелодій на вивчених ступенях. Уся робота ведеться відносно тональностей До, Фа, Соль мажор</p>			<p>ритмоскладами з тактуванням</p>			
<p>VI ст. мажорного ладу. Інтонія тону. Сполучення ступенів у ладу: V–VI як інтонація «дражнилки»; VI– V як інтонація «примовляння», «пестоців». Порядок опанування інтонаційних моделей у ладу: V–VI–V–III; V–VI; III–V–VI; VI–V–III; V–III–VI; III–VI–V; VI–III–V. I ст. мажорного ладу. Поняття: тоніка, тризвук. Інтонування мелодій по звуках тонічного тризвуку. Стрибки: I–↑V; V–↓I. Сполучення ступенів ладу у мелодичному звучанні: I–↑V як інтонація</p>	<p>Інтервал квінта як сполучення I–V ступенів ладу в гармонічному звучанні.* Інтервал октава як сполучення I–I¹ ступенів ладу.*</p>	<p>Поняття про тризвук. Гра на інструменті, графічне відображення та інтонування звуків тонічного тризвуку від V ст. вниз та від I ст. вгору</p>	<p>Поняття: сильна доля, слабка доля, такт, розмір $\frac{2}{4}$ Половинна нота (♩) наприкінці фрази. Четвертна пауза (♩) наприкінці фрази або слабкій долі такту. Рухово-пластичне відображення пауз. Ритмічні партитури</p>	<p>Контраст музичних-фраз (мелодичний, ритмічний, динамічний). Аналіз структури мелодії (кількість фраз, повторність фраз, контраст фраз) та відтворення різними способами (буквене позначення, кольорові картки тощо). Уявлення про види тематичного розвитку (повтор, варіювання)</p>	<p>Відтворення інтонацій вивчених пісень у нотному запису та іншими способами</p>	<p>Імпровізація мелодії на даний текст або ритм із використанням вивчених ступенів. Ансамблеве виконання мелодії з одним утриманим голосом (I ст. або V ст.). Ритмічний акомпанемент до вивченої пісні: ритмічне <i>ostinato</i></p>

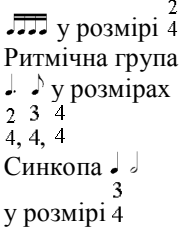
<p>запитання; V–I як інтонація відповіді. Повний мажорний тризвук I–III–V–I¹. Стрибки на октаву: I–I¹; I¹–I</p>						
<p>Уведення II ст. мажорного ладу на основі інтонаційної моделі V–III–I–II. Заповнення тонічної терції II ст. у поступовому русі мелодії: I–II–III; III–II–I. Сполучення I–II ступенів ладу у мелодичному звучанні як розповідна інтонація. Спів мелодій у пентатоніці. IV ст. мажорного ладу у поступовому низхідному русі мелодії: V–IV–III–II–I. IV ст. як допоміжний звук до III ст. Інтонація півтону: III–IV–III, IV–III, III–IV. Сполучення ступенів ладу у мелодичному звучанні: III–IV ст. як інтонація «прохання»; IV–III ст. як інтонація «жалощів», «зітхання». Початок мелодій від III ст.: III–IV–V.</p>	<p>Сполучення ступенів ладу у гармонічному та мелодичному звучанні: I–II (тон); IV–III (півтон). Інтервали м.2 та в.2 як сполучення відповідних ступенів мажорного ладу.* Образно-емоційне та рухово-пластичне відтворення інтонацій тону та півтону</p>	<p>Інтонування звуків тонічного тризвуку з різною послідовністю ступенів</p>	<p>Затакт у розмірі $\frac{2}{4}$ Восьма пауза ($\frac{7}{3}$). Розмір 4 Тривалість половинна з крапкою (\downarrow). Ритмічний супровід до пісень, які вивчаються (ostinato). Ритмічні партитури. Включення пауз до ритмічних партитур</p>	<p>Проста тричастинна форма (ознайомлення). Реприза</p>	<p>Упізнавання вивченої пісні внутрішнім слухом: - за нотним текстом; - за ручними знаками; - за показом на сходинці; - тощо. Спів мелодії за наочним показом ступенів викладачем. Запис вивченої мелодії в обсязі фрази. Транспонування вивченої мелодії</p>	<p>Створення інструментально-го супроводу до вивченої мелодії: - на одному звуці; - тонічній квінті (бурдон); - шумовим оркестром*</p>

<p>Нижній тетрахорд мажорного ладу: I-II-III-IV</p>						
<p>VII ст. мажорного ладу у поступовому висхідному русі мелодії: V-VI-VII-I¹. Верхній тетрахорд мажорного ладу у низхідному русі: I¹-VII-VI-V. Стрибки: V-I¹, I¹-V, I-I¹, V-I. Сполучення ступенів ладу у мелодичному звучанні: V-↑I як інтонація «заклику»; V-↓I як інтонація «ствердження» VII ст. як увідний звук до тоніки (VII-I¹) та допоміжний до I ст. (I-VII-I). Звукоряд мажорного ладу. Тональність До мажор. Будова мажорної гами. Мажорні тональності з одним ключовим знаком</p>	<p>Інтервал кварта як сполучення V-↑I ступенів мажорного ладу.* Образно-емоційне та рухово-пластичне відтворення інтонацій інтервалів м.2, в.2</p>	<p>Тонічний тризвук: I-III-V-I¹, I¹-V-III-I</p>	<p>Затакт \downarrow у розмірі $\frac{3}{4}$ Ритмічні партитури у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ Половинна пауза (—) у ритмічних партитурах</p>	<p>Визначення на слух куплетної форми. Форма рондо (ознайомлення)*</p>	<p>Упізнавання вивченої пісні внутрішнім слухом за нотним записом. Показ ручними знаками або будь-яким іншим способом мелодії, яка проспівана чи зіграна викладачем, синхронно до її звучання. Запис по пам'яті вивченої пісні. Запис знаків альтерації: дієз, бемоль</p>	<p>Ознайомлення з формою рондо: почерговий спів рефрену групою учнів та епізоду соло (в обсязі фрази). Пошук опорного басового голосу в супроводі до вивченої мелодії (I ст., V ст. або/та IV ст.)</p>

2 клас

Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності з одним-двома ключовими знаками включно. Розв'язання нестійких ступенів ладу у стійкі, обспівування стійких ступенів ладу. Стрибки зі стійких ступенів на нестійкі ступені мажорного ладу. Паралельно-змінний лад. Формування мінорного ладу з найхарактерніших інтонаційних моделей. Натуральний мінор. Будова натурального мінору	Прості інтервали за ступеневою величиною (крім сексти та септими). Поняття про тонову величину інтервалів на прикладі секунд та терцій. Спів послідовностей інтервалів на основі стійких ступенів ладу в мелодичному та гармонічному викладенні (2–3 інтервали). Спів нескладних мелодій підголоскового складу або з мінімальним розщепленням голосів від унісону	Мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки ладу. Інтонавання мажорного та мінорного тризвуків із різною послідовністю ступенів	Затакт у розмірі $\frac{2}{4}$ Розмір 4 Ціла нота () Ціла пауза () Ритмічна група у розмірі 4 Ритмічна група у розмірах $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ 4, 4, 4 Синкопа у розмірі 4	Способи розвитку мелодії: повтор, варіювання, секвенція. Прості інтервали на основі стійких ступенів ладу окремо та у послідовностях (2–3 інтервали). Визначення інтервалів за тоною величиною: секунди, терції	Запис у тональностях із одним-двома ключовими знаками включно: - вивченої мелодії по пам'яті; - незнайомої мелодії в обсязі фрази	Імпровізація: - мелодії по звуках тонічного тризвуку; - мелодії з абсолютною назвою звуків; - завершення фрази, речення в мелодії; - підголоску у приспіві або завершенні пісні з частковим розщепленням голосів від унісону в інші консонанси. Створення ритмічного супроводу до вивченої пісні. Підбір опорного басового голосу в супроводі до вивченої мелодії (I ст., V ст. або/та IV ст.)
Знання з музичної грамоти						
Стойкі та нестійкі ступені ладу, розв'язання нестійких ступенів, обспівування	Прості інтервали, ступенева величина простих інтервалів (окрім сексти і	Мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки ладу	Розмір $\frac{4}{4}$ Ціла нота () Ціла пауза () Ритмічна група	Види тематичного розвитку: повтор, варіювання, секвенція	Групування тривалостей $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ у розмірах 4, 4, 4 Ключові знаки	Підголосок. Головні ступені ладу*

стійких ступенів. Паралельно-змінний лад (загальне уявлення), паралельні тональності. Натуральний мінор, будова натурального мінору	септими). Тоновна величина інтервалів: секунд, терцій. Мелодичні та гармонічні інтервали		 у розмірі 2/4 Ритмічна група у розмірах 2/4, 3/4, 4/4 Синкопа у розмірі 4/4		у тональностях. Побудова періоду (на прикладі вивчених пісень)*	
--	--	--	---	--	--	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

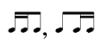
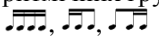
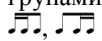
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності з одним-двома ключовими знаками. Розв'язання нестійких ступенів у мажорі. Обспівування стійких ступенів мажорного ладу. Спів гам із перенесенням тетра хорду. Формування навичок виразного співу (<i>crescendo, diminuendo, mf, mp</i>)	Інтервали на ступенях мажорного ладу у діатонічних секвенціях: спів маломістких звукорядів із подальшою фіксацією крайніх звуків (I-II-III-I-III; I-II-III-III-I) одноголосно та на два голоси (з одним утриманим звуком). Спів мелодій підголоскового складу з епізодичним розщепленням голосів від унісону та подальшим сходженням до унісону	Інтонування звуків тонічного тризвуку від кожного тону акорду у різних напрямках	Затакт у розмірі 2/4 Розмір 4/4 Ціла нота (o) Ціла пауза (—) Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: - стрибків на нестійкі ступені мажорного ладу; - руху мелодії по звуках тонічного тризвуку. Способи розвитку мелодії: секвенція	Позначення простих інтервалів за ступеневою величиною. Запис незнайомої мелодії у діапазоні квінти (в обсязі фрази)	Імпровізація: - мелодії по звуках тонічного тризвуку; - мелодії з використанням секвенції; - підголоску (фрагмент) у приспіві пісні

<p>Сстрибки зі стійких ступенів на нестійкі ступені мажорного ладу: V–↓II, V–↓VII, I–↑VI–V, I–↓VI–V (у малій октаві), I–↓VI–V (у першій октаві), I–↑IV</p>	<p>Послідовності інтервалів у мажорі на основі стійких ступенів (прима, терція, кварта, квінта, октава) у мелодичному та гармонічному викладенні (2–3 інтервали)</p>	<p>Інтонування звуків тонічного тризвуку від кожного тону акорду із різною послідовністю ступенів</p>	<p>Ритмічна група Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури</p>	<p>Способи розвитку мелодії: контраст. Визначення на слух та у нотному тексті послідовності інтервалів (прима, терція, кварта, квінта, октава) в ладу на основі стійких ступенів у мелодичному та гармонічному викладенні (2–3 інтервали)</p>	<p>Запис незнайомої мелодії в обсязі фрази. Запис вивченої мелодії із використанням знака репризи при повторності фраз</p>	<p>Створення варіантів завершення фрази, речення у мелодії</p>
<p>Паралельно-змінний лад. Тоніка мінору — VI ст. мажорного ладу. Порядок опанування інтонаційних моделей: I–↓VII–↓VI, VI–↑VII–↑I, VI–↑I (початок у малій октаві), VI–↑I (початок у першій октаві), VI–↑I–↑III (початок у малій октаві). Тонічний тризвук паралельного мінору. Порядок опанування характерних інтонаційних моделей мінорного ладу: - заповнення тонічної терції поступовим рухом ступенів від тоніки (вгору та вниз); - тонічний тризвук мінорного ладу - як основна інтонація мелодії; - тонічна квінта вгору та вниз як основна</p>	<p>Тонова величина секунд і терцій. Спів секвенцій на ступенях натурального мажору на основі секунд і терцій</p>	<p>Інтонування тонічного тризвуку вгору та вниз у паралельних тональностях</p>	<p>Ритмічна група у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ритмічні партитури</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - паралельно-змінного ладу в музичних фрагментах та вивчених піснях; - секунд та терцій за тоновою величиною; - розміру музичного твору з урахуванням жанрових ознак</p>	<p>Запис вивченої мелодії у паралельно-змінному ладу</p>	<p>Імпровізація мелодії з абсолютною назвою звуків. Створення ритмічного супроводу до вивченої пісні</p>

інтонація мелодії; - заповнення тонічної квінти поступовим рухом ступенів від тоніки та рухом по звуках тонічного тризвуку (вгору та вниз)						
Мелодії на основі мінорного гексахорду (I–II–III–IV–V–VI). Розширення діапазону мелодій до октави. Повний звукоряд натурального мінору. Обспівування стійких ступенів натурального мінору. Тональності ля, мі, ре, сі мінор. Паралельні тональності	в.3 та м.3 як складові тонічного тризвуку у мажорі та мінорі	Інтонування звуків тонічного тризвуку у мажорі та мінорі від кожного тону акорду із різною послідовністю ступенів	Ритмічна група ♩ ♪ у розмірі $\frac{3}{4}$ Синкопа ♩ ♪ у розмірі $\frac{3}{4}$ Ритмічні партитури	Визначення на слух розміру, ладу музичних творів	Запис вивченої мелодії у мінорному ладу	Створення мелодії за принципом діалогу: запитання — відповідь. Підбір нижнього голосу до вивченої мелодії з даних (або обраних самостійно) ступенів ладу*

3 клас

Обсяг навчального матеріалу

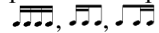
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Тональності до двох ключових знаків включно. Одноійменні тональності. Обспівування стійких ступенів в однойменних тональностях. Стрибки від ступенів у ладу: - зі стійких ступенів на нестійкі ступені у мажорі та мінорі; - зі стійких ступенів на стійкі у мінорі; - на сексту зі стійких ступенів на стійкі угору та вниз у мажорі та мінорі; - з нестійких ступенів на стійкі (VII–V, VI–I, II–V, IV–I, VI–III, VII–III).*</p> <p>Три види мінорного ладу</p>	<p>Обернення інтервалів. в.3 та м.3 на ступенях натуральних мажору та мінору. Послідовності інтервалів у ладу (2–3 інтервали). Мелодії з елементами паралельного руху терціями. Канон (ознайомлення)</p>	<p>Головні тризвуки ладу: T₃⁵, S₃⁵, D₃⁵ у натуральному мажорі; t₃⁵, s₃⁵, d₃⁵, D₃⁵ у натуральному та гармонічному мінорі</p>	<p>Затакт у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ритмічні групи: </p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - окремих ступенів у мажорних та мінорних тональностях; - інтервалів у тональності (крім секст, септим) окремо та у послідовності (2–3 інтервали); - мажорного та мінорного тризвуків від звука; - головних тризвуків ладу; - трьох видів мінору</p>	<p>Запис у мажорних та мінорних (три види мінору) тональностях до двох ключових знаків включно: - вивченої мелодії; - мелодії у формі періоду повторної будови; - мелодії з використанням руху по звуках головних тризвуків ладу; - двоголосного музичного фрагменту (в обсязі фрази) з одним утриманим голосом або з елементами паралельного руху терціями</p>	<p>Підбір басового голосу з використанням головних ступенів ладу у супроводі до мелодії. Створення: - гармонічного супроводу до вивченої мелодії на основі головних тризвуків ладу; - мелодії з ритмічним варіюванням другої фрази; - ритмічного акомпанементу до вивченої мелодії з використанням ритмічних груп </p>
Знання з музичної грамоти						
<p>Мажорні та мінорні тональності з двома ключовими знаками. Одноійменні тональності. Три види мінору: натуральний,</p>	<p>Канон. Обернення інтервалів. Тоновна величина чистих інтервалів. Розв'язання</p>	<p>Будова мажорного та мінорного тризвуків. Назви тонів тризвуку: основний, терцієвий,</p>	<p>Групкування тривалостей у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ із ритмічними групами </p>	<p>Мажорний та мінорний тризвуки. Три види мінорного ладу. Головні тризвуки ладу в натуральному мажорі</p>	<p>Період повторної будови. Знак вольти. Основи запису двоголосних фрагментів на одному</p>	<p>Поняття про фактуру як спосіб викладення супроводу*</p>

гармонічний, мелодичний. Головні ступені ладу. Знак альтерації бекар	нестійких інтервалів у мажорі та мінорі	квінтовий. Головні трізвуки ладу в натуральному мажорі та гармонічному мінорі. Ладова функція акордів. Побічні трізвуки.* Функціональні гармонічні звороти: автентичний, плагальний, повний*		та гармонічному мінорі	нотоносці. Знаки альтерації у гармонічному та мелодичному мінорі: ключові та випадкові	
--	---	---	--	------------------------	---	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Стрибки на сексту від ступенів мажорного ладу: V–III ^I , V _I –III, III–I ^I , I ^I –III, II–↑VII, VII–↓II. Стрибки з I ст. на IV та VI ступені в мажорі та мінорі. Одноійменні тональності: Ре мажор — ре мінор (Соль мажор – соль мінор). Обспівування стійких ступенів в однойменних тональностях	Канон (ознайомлення). Обернення чистих інтервалів	Тризвуки на ступенях мажору та мінору у діатонічних секвенціях (інтонування на основі слухового уявлення ступенів ладу). Будова мажорного та мінорного трізвуків. Назва тонів акорду. Головні трізвуки ладу (T ₃ ⁵ , -S ₃ ⁵ , -D ₃ ⁵) у мажорі. Автентичний зворот: T ₃ ⁵ -D ₃ ⁵	Затакт у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ритмічні партитури	Визначення на слух мажорного та мінорного трізвуків від звука	Запис: - мелодії в однойменних тональностях; - вивченої мелодії по пам'яті	Підбір басового голосу з використанням головних ступенів ладу у супроводі до мелодії

<p>Гармонічний мінор. Обспівування тоніки з використанням VII # ст. Стрибки на VII # ст. зі стійких та нестійких ступенів (низхідні та висхідні): V-↓VII # , III-↓VII # , IV-↓VII # , V-↑VII # , II-↑VII # . III-↑VII # .*</p> <p>Інтонація зб.2 у мелодіях, мелодичних зворотах та послідовностях ступенів в одноголосних вправах</p>	<p>Послідовності інтервалів (прима, терція, кварта, квінта, октава) на основі стійких ступенів у мінорних тональностях (2-3 інтервали)</p>	<p>Головні тризвуки ладу в натуральному та гармонічному мінорі. Автентичний зворот $t_{\frac{5}{3}}-d_{\frac{5}{3}}, t_{\frac{5}{3}}-D_{\frac{5}{3}}$ в інтервально-акордових послідовностях (3-4 співзвуччя)</p>	<p>Ритмічна група Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - мелодичних зворотів із використанням VII # ст. гармонічного мінору; - інтервалів на основі стійких ступенів ладу окремо та у послідовностях (2-3 інтервали)</p>	<p>Запис вивченої мелодії у гармонічному мінорі</p>	<p>Створення гармонічного супроводу до вивченої мелодії з використанням автентичного звороту (T-D)</p>
<p>Стрибки від ступенів у мінорі: - зі стійких ступенів на нестійкі (II, IV, VI, VII #) з наступним розв'язанням; - з нестійких ступенів на нестійкі (II-VI, VI-II) з наступним розв'язанням*</p>	<p>Послідовності інтервалів у ладу (крім сект, септим) із використанням терцій на IV, V ступенях із наступним розв'язанням</p>	<p>Плагальний зворот: $T_{\frac{5}{3}}-S_{\frac{5}{3}}$ у натуральному мажорі, $t_{\frac{5}{3}}-S_{\frac{5}{3}}$ у натуральному мінорі в інтервально-акордових послідовностях (3-4 співзвуччя)</p>	<p>Ритмічна група: Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - виду мінорного ладу; - тетраходів різних видів мінору; - принципів тематичного розвитку мелодії (повтор, секвенція, варіювання)</p>	<p>Запис: - мелодії з використанням руху по звуках головних тризвуків ладу; - двоголосних музичних фрагментів з одним утриманим голосом (в обсязі фрази)</p>	<p>Створення гармонічного супроводу до вивченої мелодії з використанням зворотів T-D, T-S</p>
<p>Мелодичний мінор: - співставлення тетраходів натурального, гармонічного та мелодичного видів мінору; - рух VI # ст. угору та вниз у складі верхнього тетраходу</p>	<p>Прості інтервали (від прими до квінти) на ступенях мажору та мінору. Діатонічні секвенції по звуках</p>	<p>Повний функціональний зворот T-S-D-T у послідовностях акордів</p>	<p>Сполучення ритмічних груп Ритмічні партитури</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - тактового розміру; - ритмічних особливостей мелодії з урахуванням жанрових ознак; - головних тризвуків ладу в музичних фрагментах</p>	<p>Запис: - вивченої мелодії у мелодичному мінорі; - двоголосних музичних фрагментів (в обсязі фрази) з елементами паралельного руху терціями</p>	<p>Створення: - мелодії (в обсязі речення) із ритмічним варіюванням другої фрази; - ритмічного акомпанементу до вивченої мелодії з використанням</p>

	вивчених інтервалів (інтонування на основі слухового уявлення ступенів ладу)					ритмічних груп
--	--	--	--	--	--	---

Другий етап (4–6 класи)

1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу

- підтримувати інтерес учнів до предмета «Сольфеджіо» за допомогою проблемно-творчих завдань;
- розширити ладові уявлення учнів шляхом введення нових інтонаційних зворотів із використанням альтерованих та хроматичних звуків;
- опанувати нові елементи музичної мови у ладовому контексті (інтервали, акорди);
- розпочати цілеспрямоване формування ладо-функціонального гармонічного слуху учнів;
- увести до практичного використання нові розміри і ритмічні групи;
- застосовувати накопичені слухові уявлення та навички у творчій діяльності.

2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня

Лад, тональність

Учень:

орієнтується у поняттях: хроматизм; відхилення, модуляція; діатонічна та хроматична секвенція;

розуміє: мажорні та мінорні тональності до чотирьох ключових знаків; однойменні тональності; гармонічний мажор; діатонічні, хроматичні допоміжні та прохідні звуки;

називає: тональності до чотирьох знаків включно, порядок ключових знаків, однойменні тональності;

інтонує: звукоряд гармонічного мажору, стрибки на нестійкі ступені ладу; обспівування стійких ступенів ладу із включенням діатонічних та хроматичних допоміжних звуків;

визначає на слух: звукоряди мажорного (два види) та мінорного (три види) ладів, два види мажорного ладу та три види мінорного ладу у музичних фрагментах.

Інтервали

Учень:

орієнтується у поняттях: інтервали на ступенях натурального мажору та мінору; розв'язання діатонічних інтервалів;

розуміє: ступеневу і тонову величину простих інтервалів; обернення інтервалів; тритони, характерні інтервали (зб.2, зм.7);

визначає у нотному тексті: обернення інтервалів; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7);

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: обернення інтервалів; тритони (зб.4, зм.5.) в натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням;

інтонує: тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі та характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням; інтервально-акордові послідовності;

грає на інструменті: тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі й гармонічному мінорі та характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням; інтервально-акордові послідовності у мелодичному, гармонічному викладенні;

визначає на слух:

- у тональності — тритони та характерні інтервали з розв'язанням;
- від звука — прості інтервали.

Акорди

Учень:

орієнтується у поняттях: зменшений тризвук на II ст. у натуральному мінорі та гармонічному мажорі; збільшений тризвук; обернення домінантового септакорду, розв'язання обернень домінантового септакорду; ладова функція акордів;

розуміє: зменшений тризвук на VII ст. із розв'язанням; обернення тризвуку (секстакорд, квартсекстакорд); обернення головних тризвуків ладу; домінантовий септакорд, розв'язання домінантового септакорду;

визначає у нотному тексті: зменшений тризвук на VII ст.; головні тризвуки ладу, обернення головних тризвуків ладу; домінантовий септакорд; обернення домінантового септакорду;

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: головні тризвуки з оберненнями; зменшений тризвук на VII ст. із розв'язанням; D^7 із розв'язанням;

інтонує: вивчені акорди з розв'язанням у тональності окремо та в акордових послідовностях;

грає на інструменті: головні тризвуки з оберненнями у мелодичному та гармонічному викладенні; вивчені акорди з розв'язанням у тональності окремо та в акордових послідовностях;

визначає на слух:

- у тональності — ладову функцію акордів у музичних фрагментах (в обсязі фрази, речення), головні тризвуки ладу з оберненнями, зменшений тризвук на VII ст., D^7 із розв'язанням окремо та в акордових послідовностях;
- від звука — B^5_3 , M^5_3 , Zm^5_3 , $m.B7$ або $m.маж.7$ $m.B_7$ або $m.маж.7$ (« D^7 »).

Метро-ритм

Учень:

орієнтується: у схемах диригування у розмірах $\overset{2}{4}, \overset{3}{4}, \overset{4}{4}, \overset{3}{8}, \overset{6}{8}$;

розуміє та визначає у нотному тексті: розміри $\overset{3}{8}, \overset{6}{8}$; пунктирний ритм, синкопу, тріоль;

записує: групування тривалостей у розмірах $\overset{3}{8}, \overset{6}{8}$; ритмічний рисунок мелодії.

Відтворення елементів музичної мови

Учень:

сольфеджує: вивчені мелодії (з тактуванням або диригуванням); незнайому мелодію (читання з листа із попереднім аналізом);

записує: вивчені мелодії по пам'яті; транспонує вивчені мелодії; незнайому мелодію у формі періоду (8 тактів);

створює: мелодичний голос до акордової послідовності; відсутні фрагменти (мотив, фраза, речення) до завершення цілісності мелодії;

виконує: знайому пісню з ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє;
виконує у складі ансамблю учнів групи (ансамблеве музичення): народну пісню чи нескладний твір гармонічного складу з ритмічним або фактурним акомпанементом.

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю²⁰

Письмова робота

- А) записати незнайому мелодію в обсязі речення (див. *Додаток №1*);
Б) створити друге речення або заключну фразу до записаної мелодії (див. *Додаток №1*);
- А) записати одну із вивчених мелодій по пам'яті в тональності, яку обрав учень (див. *Додаток №1*);
Б) записати одну із вивчених мелодій по пам'яті в тональності, яку визначив викладач (див. *Додаток №1*);
- А) письмова робота з музичної грамоти
Б) письмова робота з музичної грамоти (див. *Додаток №1*);

Усна відповідь

- А) ансамблеве музичення (див. *Додаток №1*)
Б) виконання творів у відповідному темпі, характері, мовою оригіналу* (див. *Додаток №1*);
- Б) підібрати гармонічний супровід до вивченої або записаної (диктант) мелодії* (див. *Додаток №1*).

²⁰ Буквою «А» позначено репродуктивні види завдань, буквою «Б» — креативні види завдань.

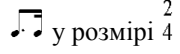

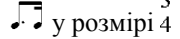

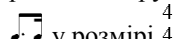

4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу

4 клас						
Обсяг навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності до трьох ключових знаків включно. Стрибки від ступенів ладу: - з нестійких ступенів на стійкі; - з нестійких ступенів на нестійкі. Мелодії, вправи та пісні з включенням: - інтервалу секста; - обернень інтервалів; - обернень тонічного тризвуку; - головних тризвуків ладу; - ритмічних груп, що вивчаються. Модуляція у паралельну тональність у мелодичних зворотах	Обернення простих інтервалів. Інтервал секста. м.б, в.б як крайні звуки тонічних секстакорду та квартсекстакорду	Обернення тонічного тризвуку	Групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці. Розмір 8 (без шістнадцятих): групування, тактування. Ритмічна група у розмірах 4, 4, 4	м.б, в.б, прості інтервали (крім септим), пари взаємообернених інтервалів. Головні тризвуки, обернення тонічного тризвуку. Мажорний та мінорний тризвуки. Розмір, ритмічні особливості мелодії. Принципи тематичного розвитку мелодії	Запис у тональностях до трьох знаків включно мелодії у формі періоду повторної будови: - з використанням знака репризи; - з варіюванням другої фрази, речення; - з використанням знака вольти	Створення: - мелодії з ритмічним варіюванням другої фрази, речення; - мелодії з використанням інтервалів м.б, в.б та вивчених ритмічних груп. Головні тризвуки ладу та обернення тонічного тризвуку у супроводі до мелодії
Знання з музичної грамоти						
Тональності з трьома ключовими знаками. Модуляція	Обернення інтервалів. Тоновна величина секст	Обернення тризвуку. Обернення тонічного тризвуку: секстакорд (T ⁶), квартсекстакорд (T ⁶ ₄). Структура обернень	Ритмічна група (пунктирний ритм) у розмірах 4, 4, 4 Ритмічне варіювання.		Музична форма: - період із варіюванням другим реченням; - період із контрастним	Уявлення про гармонічне з'єднання акордів

		тризвуку без визначення тонової величини інтервалів). Розміщення основного тону акорду в оберненнях тонічного тризвуку	Розмір $\frac{3}{8}$ Групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці		другим реченням	
--	--	--	---	--	-----------------	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

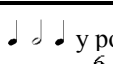

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності з трьома ключовими знаками включно. Стрибки від ступенів ладу: - з нестійких ступенів на стійкі (VII–V, VI–I, II–V, IV–I, VI–III, VII–III); - з нестійких ступенів на нестійкі (II–VI, VI–II, II–VII) з наступним розв'язанням. Вивчені інтервали і головні тризвуки ладу у сольфеджуванні, мелодичних зворотах та послідовностях ступенів	Прості інтервали (від прими до квінти) на ступенях натуральних мажору та мінору. Діатонічні секвенції по звуках вивчених інтервалів	Головні тризвуки ладу (T_3^5, S_3^5, D_3^5) в однойменних та паралельних тональностях	Групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці з використанням вивчених ритмічних груп. $\frac{3}{8}$ Розмір $\frac{3}{8}$ (без шістнадцятих): групування, тактування	Визначення способу тематичного розвитку мелодії: повтор, секвенція, варіювання. Визначення на слух та у нотному тексті: - тактового розміру; - ритмічних особливостей мелодії; - простих інтервалів у ладу; - головних тризвуків ладу	Запис мелодії у формі періоду повторної будови з використанням знака репризи	Створення мелодії з ритмічним варіюванням другої фрази або другого речення. Підбір супроводу до мелодії з використанням головних тризвуків ладу
Стрибки по звуках обернень тонічного тризвуку в мелодіях. Інтонія сексти у сольфеджуванні, мелодичних зворотах і послідовностях ступенів	Інтервали м.б, в.б як крайні звуки секстакорду та квартсекстакорду	Обернення тонічного тризвуку у вивчених мажорних і мінорних тональностях	Ритмічна група у розмірі $\frac{2}{4}$ на прикладі польки. Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи 	Визначення на слух та у нотному тексті: - обернень тонічного тризвуку у мажорі й мінорі; - інтервалів м.б, в.б у послідовностях інтервалів (3–4 інтервали)	Запис: - мелодії з варіюванням другої фрази, другого речення; - ритму мелодії з використанням ритмічної групи	Створення мелодії з використанням інтервалів м.б, в.б

			у розмірі $\frac{2}{4}$. Ритмічні партитури		 у розмірі $\frac{2}{4}$	
Модуляція у паралельну тональність у мелодичних піснях	Обернення простих інтервалів. Визначення тонової величини сексти. Мелодії, пісні та вправи із використанням інтервалів терції та сексти (в ансамблевому виконанні)	Розміщення основного тону акорду в оберненнях тонічного тризвуку	Ритмічна група у розмірі $\frac{3}{4}$ на прикладі мазурки. Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи у розмірі $\frac{3}{4}$ Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: - простих інтервалів (крім септим); - пар взаємообернених інтервалів; - обернень тонічного тризвуку; - основного тону в оберненнях тонічного тризвуку; - мажорного та мінорного тризвуків	Запис: - вивченої мелодії у формі періоду з контрастним другим реченням; - ритму мелодії з використанням ритмічної групи у розмірі $\frac{3}{4}$	Ритмічне варіювання мелодії з використанням пунктирного ритму (_{2 3}) у розмірах 4, 4 Підбір до мелодії другого голосу з епізодичним використанням руху паралельними секстами
Співставлення інтонацій м.6 та в.6 на прикладі однойменних тональностей	Послідовності інтервалів із використанням обернень вивчених інтервалів (3–4 інтервали), наприклад: в.3 - м.6 - в.3 - ч.1 I III IV V	Послідовності акордів (3–4 акорди), наприклад: $T_3^5 - T_6 - S_3^5 - T_3^5$, $T_4^6 - D_3^5 - T_4^6$	Ритмічна група у розмірі $\frac{4}{4}$ на прикладі маршу. Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи у розмірі $\frac{4}{4}$ Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: - послідовності акордів, наприклад: $T_3^5 - T_6 - S_3^5 - T_3^5$, $T_4^6 - D_3^5 - T_4^6$; - послідовності інтервалів, наприклад: ч.5 - в.3 - м.6 I I III	Запис: - нескладної мелодії повторної будови з використанням знака вольти; - ритму мелодії з використанням ритмічної групи у розмірі $\frac{4}{4}$	Ритмічне варіювання мелодії з використанням пунктирного ритму (₄) у розмірі $\frac{4}{4}$ в жанрі маршу. Підбір супроводу до вивченої мелодії з використанням головних тризвуків ладу та обернень тонічного тризвуку

5 клас

Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Тональності до трьох ключових знаків включно. Діатонічні та хроматичні допоміжні та прохідні звуки. Мелодії, вправи та пісні із використанням інтонацій: - м.7 від V ст. із розв'язанням; - тритонів від IV та VII (VII #) ступенів із розв'язанням, - обернень головних тризвуків ладу; - зм. VII ⁵/₃, D⁷ із розв'язанням</p>	<p>Септима. м.7 на V ст. Тритони від IV та VII (VII #) ступенів із розв'язанням у натуральному мажорі та гармонічному мінорі</p>	<p>Обернення головних тризвуків ладу з розв'язанням. зм. VII ⁵/₃ із розв'язанням. Домінантовий септакорд (D⁷) із розв'язанням</p>	<p>Внутрішньотактова синкопа: у розмірах ^{2 3}/_{4, 4}; у розмірі ⁴/₄ ⁶/₈ без використання пунктирного ритму. Синкопа у розмірі ⁶/₈</p>	<p>Інтервали, акорди: - на слух; - за нотним текстом; - в інтервально-акордових послідовностях. Гармонічний аналіз фрагментів творів за нотним текстом.* Визначення простих двочастинної контрастної та тричастинної форм. Виявлення взаємозв'язку тактового розміру та жанру твору (мазурка, полонез, краков'як)</p>	<p>Запис у тональностях до трьох ключових знаків включно: - мелодії із ритмічним варіюванням другого речення з використанням вивчених ритмічних груп; - першого речення мелодії та створення і запис другого речення</p>	<p>Відтворення цілісності композиції: заповнення відсутніх фрагментів мелодії (мотив, фраза) з використанням вивчених елементів музичної мови. Створення: - підголосків до мелодії; - ритмічного супроводу до музичного твору. Підбір гармонічного супроводу до вивчених мелодій</p>
Знання з музичної грамоти						
<p>Тональності до трьох ключових знаків включно. Діатонічні та хроматичні допоміжні та прохідні звуки</p>	<p>Тоновна величина септим. Тритон, збільшена кварта, зменшена квінта. Розв'язання</p>	<p>Обернення головних тризвуків ладу; розв'язання обернень головних тризвуків ладу.</p>	<p>Внутрішньотактова синкопа: у розмірах ^{2 3}/_{4, 4}</p>	<p>Музичні форми: - проста двочастинна контрастна, - проста тричастинна</p>	<p>Буквене позначення звуків і тональностей</p>	<p>Уявлення про гармонічне з'єднання акордів*</p>

	третонів у натуральному мажорі та гармонічному мінорі	зм. VII ⁵ ₃ у натуральному мажорі та гармонічному мінорі: інтервальний склад та розв'язання. Септакорд. Домінантовий септакорд (D ⁷). Розв'язання D ⁷	 у розмірі $\frac{4}{6}$ Розмір 8 без використання пунктирного ритму. Групування тривалостей $\frac{6}{8}$ у розмірі 8 Синкопа у розмірі 8			
--	---	--	--	--	--	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності до трьох ключових знаків включно. Діатонічні допоміжні звуки. Діатонічні секвенції з рухом мелодії по звуках секстакордів та квартсекстакордів. Вокальна імпровізація мелодичних зворотів у тональності з абсолютною назвою звуків	Сексти на II, VI, VII ступенях натурального мажору. Стрибки на сексту із наступним заповненням у діатонічних секвенціях. Інтервально-акордові послідовності у натуральному мажорі (3–4 співзвуччя): ч.1 - в.3 - S ⁵ ₃ - T ⁶ ₆ V IV	Обернення S ⁵ ₃ Розв'язання S ⁵ ₃ та його обернень. Послідовності акордів із використанням обернень S ⁵ ₃ , наприклад: T ⁵ ₃ -S ⁶ ₄ -T ⁵ ₃ , T ⁵ ₃ -S ⁶ ₄ -T ⁶ ₄ Відтворення послідовностей акордів в ансамблевому виконанні	Поеднання різних вивчених ритмічних груп. Синкопа у розмірі $\frac{2}{4}$ та $\frac{4}{4}$ у розмірі 4 Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічних груп 	Визначення на слух: - обернень великих і малих тризвуків; - простих інтервалів (крім септим). Гармонічний аналіз фрагментів творів за нотним текстом. Визначення простих двочастинної контрастної та тричастинної форм	Запис мелодії: - із ритмічним варіюванням другого речення; - з використанням ритмічних груп: 	Відтворення цілісності композиції: заповнення відсутніх фрагментів мелодії (мотив, фраза) з використанням вивчених елементів музичної мови. Створення: - підголоску до мелодії; - ритмічного супроводу з використанням ритмічних груп

<p>Діатонічні прохідні звуки. Інтонації тритонів у сольфеджуванні, мелодичних зворотах та послідовностях ступенів, наприклад: V-VI-V-IV-↓VII-I-III, I-II-I-VII-↑IV-III-I</p>	<p>Тритони від IV та VII (VII #) ступенів із розв'язанням у натуральному мажорі та гармонічному мінорі. Інтервально-акордові послідовності (3-4 співзвуччя), наприклад: T₃⁵ - D₄⁶ - зм.5 - в.3</p>	<p>Обернення D₃⁵, Розв'язання D₃⁵ та його обернень. Послідовності акордів із використанням обернень D₃⁵, наприклад: T₃⁵-D₆⁶-T₃⁵, T₆⁶-D₄⁶-T₆⁶ Відтворення послідовностей акордів в ансамблевому виконанні</p>	<p>Синкопа ♪♪♪ у розмірі 3/4 Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічних груп ♪♪♪, ♪♪♪, ♪♪♪</p>	<p>Визначення на слух тритонів із визначенням ладу. Визначення за нотним текстом обернень головних тризвуків ладу</p>	<p>Ритмічне варіювання другого речення даної або записаної мелодії з використанням ритмічних груп: ♪♪♪, ♪♪♪, ♪♪♪</p>	<p>Гра обернень головних тризвуків ладу у фактурі різних жанрів.* Створення мелодичних варіантів фрази, речення з використанням тритонів</p>
<p>Хроматичні допоміжні звуки. Інтонація м.7 від V ст. із розв'язанням. Мелодії, пісні та вправи з використанням руху по звуках зм. VII₃⁵</p>	<p>м.7 від V ст. із розв'язанням. м.7 від V ст. із розв'язанням в ансамблевому виконанні. Інтервально-акордові послідовності, наприклад: T₃⁵ - в.6 - м.7 - в.3 V V I</p>	<p>Обернення головних тризвуків ладу з розв'язанням. зм. VII₃⁵ із розв'язанням у натуральному мажорі та гармонічному мінорі. Послідовності акордів із використанням зм. VII₃⁵, наприклад: T₃⁵-D₆⁶-зм. VII₃⁵- T₃^{5H}</p>	<p>Синкопа ♪♪♪ у розмірах 2/3, 4/4 Синкопа ♪♪♪ у розмірі 6/8 Ритмічні партитури</p>	<p>Визначення на слух та за нотним текстом: - зм. VII₃⁵; - способу варіювання мелодії з використанням допоміжних або прохідних звуків</p>	<p>Запис першого речення мелодії та створення мелодії другого речення з використанням допоміжних або прохідних звуків</p>	<p>Створення мелодії з використанням м.7 від V ст. чи зм. VII₃⁵. Підбір супроводу до вивчених мелодій із використанням гармонічного з'єднання акордів*</p>
<p>Хроматичні прохідні звуки. Вправи та мелодії із використанням хроматичних прохідних</p>	<p>Інтервально-акордові послідовності у натуральному мажорі</p>	<p>Домінантовий септакорд (D⁷) із розв'язанням у натуральному мажорі</p>	<p>Розмір 6/8 із використанням шістнадцятих тривалостей без пунктирного ритму.</p>	<p>Виявлення взаємозв'язку тактового розміру та жанру у творах у розмірах 3/4 та 6/8 Визначення на слух та за нотним текстом:</p>	<p>Запис першого речення мелодії та створення другого речення за даним ритмічним</p>	<p>Підбір супроводу до вивчених мелодій: - у розмірі 6/8; - із використанням</p>

звуків	та гармонічному мінорі (3–4 співзвуччя)	та гармонічному мінорі. Послідовності акордів із включенням зм. VII ⁵ ₃ та D ⁷ (3–4 акорди)	Групування тривалостей у розмірі $\frac{6}{8}$	вивчених інтервалів, акордів окремо та в інтервально-акордових послідовностях	рисунком з/або використанням хроматичних прохідних звуків	D ⁷ , - із використанням гармонічного з'єднання акордів*
--------	---	---	--	---	---	---

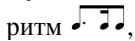
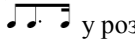

6 клас

Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху		Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови		
Одноголосся	Багатоголосся		Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання	
	Інтервали					Акорди
<p>Тональності до чотирьох ключових знаків включно. Стрибки від ступенів ладу з різною послідовністю тонів. Гармонічний мажор. Мелодії та пісні з використанням інтонацій: - тритонів; - характерних інтервалів; - руху по звуках D⁷ та його обернень. Вокальна імпровізація мелодичних зворотів у тональності з абсолютною назвою звуків із використанням хроматичних прохідних та допоміжних звуків</p>	<p>Тритони від II та VI ступенів у натуральному мінорі. Характерні інтервали (зб.2, зм.7) у гармонічному мажорі та мінорі із розв'язанням</p>	<p>Обернення D⁷ у натуральному мажорі та гармонічному мінорі: - окремо з розв'язанням; - у інтервально-акордових послідовностях. Мелодична та гармонічна фігурація по звуках D⁷ та його обернень. зм. II ⁵/₃ із розв'язанням у натуральному мінорі</p>	<p>Ритмічні групи: (тріоль), Пунктирний ритм у розмірах 3/8, 6/8 Групкування тривалостей звуків, тактування у розмірах 3/8, 6/8</p>	<p>Види мажору і мінору, інтервали та акорди; мелодичні звороти по звуках D⁷ із оберненнями та розв'язаннями. Види фактури: - акордова, - гомофонно-гармонічна, - поліфонічна. Мелодична та гармонічна фігурації.* Аналіз елементів музичної мови у фрагментах музичних творів</p>	<p>Запис у тональностях до чотирьох знаків включно мелодії у формі періоду: з рухом мелодії по звуках вивчених інтервалів та акордів із використанням вивчених ритмічних груп</p>	<p>Створення мелодії: - у гармонічному мажорі; - з використанням руху по звуках D⁷ або його обернень; - із використанням вивчених ритмічних груп. Створення: - підголоску до мелодії; - супроводу до вивченої пісні у різних видах фактури</p>
Знання з музичної грамоти						
<p>Тональності з чотирма ключовими знаками. Гармонічний мажор</p>	<p>Тритони від II та VI ст. у натуральному мінорі. Характерні інтервали,</p>	<p>Обернення D⁷: домінантовий квінтсектакорд (D⁶₅), домінантовий</p>	<p>Ритмічні групи: (тріоль), Пунктирний</p>	<p>Види фактури: акордова, гомофонно-гармонічна, поліфонічна. Мелодична та гармонічна фігурації (ознайомлення)</p>	<p>Основи запису супроводу до мелодії (ознайомлення)</p>	<p>Відповідність фактури гармонічного супроводу жанру та характеру</p>

	збільшена секунда, зменшена септима. Розв'язання характерних інтервалів. Тритони від II та VI б ступенів у гармонічному мажорі *	терцквартакорд (D ⁴), домінантовий секундакорд (D ²) Розв'язання обернень D ⁷ . зм. II ⁵ / ₃ у натуральному мінорі з розв'язанням	ритм , , у розмірах 3 6 8, 8 : групування тривалостей звуків			музики
--	--	--	---	--	--	--------

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності до чотирьох ключових знаків включно. Інтонації тритонів від II та VI ступенів у натуральному мінорі у сольфеджуванні, мелодичних зворотах та послідовностях ступенів. Мелодії, вправи та пісні з використанням руху по звуках зм. II ⁵ / ₃ у натуральному мінорі	Тритони від II та VI ступенів із розв'язанням у натуральному мінорі. Інтервально- акордові послідовності з включенням тритонів в одноголосному та ансамблевому виконанні (3–5 співзвуч)	зм. II ⁵ / ₃ у натуральному мінорі. Послідовності акордів із включенням зм. II ⁵ / ₃ у натуральному мінорі (3–5 акордів), наприклад: t ₃ ⁵ –s ₄ ⁶ –зм. II ⁵ / ₃ –t ₆ ^H	Пунктирний ритм , , у розмірах 3 6 8, 8 : групування тривалостей звуків	Визначення на слух та у нотному тексті: - видів мажорного і мінорного ладів; - окремих ступенів ладу; - тетракордів мінорного ладу; - вивчених інтервалів та акордів; - мелодичних зворотів по звуках зм. II ⁵ / ₃ у натуральному мінорі	Запис мелодії в обсязі речення у розмірах 8, 8	Створення мелодії з використанням інтонацій тритонів, зм. II ⁵ / ₃ у натуральному мінорі. Підбір супроводу до вивченої мелодії
Гармонічний мажор. Інтонації характерних інтервалів зб.2 та зм.7 у мелодичних зворотах та послідовностях ступенів	Характерні інтервали зб.2 та зм.7 із розв'язанням у гармонічному мажорі та мінорі. Інтервально-акордові послідовності	Обернення D ⁷ (ознайомлення). Мелодична та гармонічна фігурація по звуках D ⁷ та його обернень у натуральному	Ритмічна група (тріоль) у розмірах 4, 4, 4 Співставлення парного дроблення долі	Визначення на слух та у нотному тексті: - видів мажорного та мінорного ладів; - окремих ступенів ладу; - вивчених інтервалів та акордів	Запис мелодії: - у формі періоду із варіюванням другого речення; - із використанням ритмічної групи 	Створення: - мелодії у формі періоду з використанням характерних зворотів гармонічного

	з включенням вивчених характерних інтервалів (3–5 співзвуч) одноголосно та в ансамблевому виконанні. Тритони від II та VI \flat ступенів у гармонічному мажорі*	мажорі та гармонічному мінорі	та тріолі (в одній ритмічній вправі, мелодії). Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури			мажору та мінору; - підголоску до мелодії
Вправи та пісні із використанням руху по звуках обернень D_7	Інтервально-акордові послідовності з використанням тритонів натурального мінору, вивчених характерних інтервалів одноголосно та в ансамблевому виконанні (4–6 співзвуч)	Обернення D_7 із розв'язанням окремо та в акордових послідовностях, наприклад: $T_3^5-D_6-D_5^6-T_3^5$; $T_6-D_4^6-D_3^4-T_3^5$; $T_6-S_3^5-D_2-T_6$; $T_4^6-D_3^5-D_2-T_6$	Ритмічна група у розмірах 2/3, 4/4 Порівняння ритмічних груп Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: - зб.2 та зм.7 у гармонічному мажорі та мінорі, - обернень D_7 із розв'язанням	Запис мелодії: - у формі періоду з контрастним другим реченням; - з використанням вивчених ритмічних груп; - з використанням руху по звуках вивчених інтервалів та акордів	Використання різних видів фактури у супроводі до вивчених пісень. Створення або імпровізація мелодії до вивчених акордових послідовностей
Стрибки від ступенів ладу у різній послідовності. Вправи та пісні з використанням руху по звуках вивчених інтервалів та акордів	Інтервально-акордові послідовності в ансамблевому виконанні (4–6 співзвуч)	Вивчені акорди у послідовностях (4–6 акордів)	Поєднання вивчених ритмічних груп та у розмірах 2/3, 4/4	Аналіз фрагменту музичного твору з визначенням: - вивчених елементів музичної мови, - виду фактури (акордова, гомофонно-гармонічна, поліфонічна) на прикладі творів з фаху	Запис мелодії у формі періоду з використанням вивчених елементів музичної мови. Запис супроводу до мелодії*	Створення: - ритмічних варіантів мелодії із використанням вивчених ритмічних груп; - мелодії із використанням руху по звуках D_7 та його обернень. Виконання акордових послідовностей у різних видах фактури*

Третій етап (7–8 класи)

1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу

- розвинути навички свідомого оперування накопиченими в «інтонаційному словнику» ладовими і метро-ритмічними моделями, слуховими уявленнями;
- удосконалити навички слухового та аналітичного сприймання музичної інформації і різних способів її відтворення;
- усвідомлено використовувати набуті знання та навички у різних видах практичної музичної діяльності — слуханні, виконанні, творчості;
- розвинути в учнів потребу в творчій діяльності, самовираженні через різні види роботи.

2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня

Лад, тональність

Учень:

орієнтується у поняттях: діатонічні семиступеневі лади, пентатоніка; тональності першого рівня споріднення, модуляційна альтерація; енгармонізм звуків та тональностей;

розуміє: квінтове коло тональностей; три види мажорного та мінорного ладів; лади української народної музики (двічі гармонічний мінор, гуцульський лад); буквене позначення звуків і тональностей; ладову альтерацію в мажорі та мінорі; відхилення та модуляцію;

називає: тональності до п'яти знаків включно, ключові знаки у тональностях до п'яти знаків включно, буквене позначення звуків та тональностей;

записує: прохідні та допоміжні хроматичні звуки;

визначає за нотним текстом: тональний план мелодії або музичного фрагменту; діатонічні семиступеневі лади, пентатоніку, лади української народної музики (гуцульський лад) у музичних фрагментах;

інтонує: звукоряди мажорного ладу (два види) та мінорного ладу (три види); хроматичні допоміжні та прохідні звуки у ладових зворотах;

визначає на слух: звукоряди мажорного ладу (два види), мінорного ладу (три види), лади української народної музики (гуцульський лад).

Інтервали

Учень:

орієнтується у поняттях: характерні інтервали зб.5, зм.4;

розуміє: тритони у натуральному мінорі та гармонічному мажорі;

визначає у нотному тексті: прості інтервали, тритони у натуральному мінорі та гармонічному мажорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) у мелодичному та гармонічному викладенні;

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: прості інтервали від звука; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням;

інтонує: прості інтервали від звука; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі та характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням;

грає на інструменті: прості інтервали від звука; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням; інтервально-акордові послідовності;

визначає на слух:

- у тональності — тритони у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали з розв'язанням окремо, в послідовностях інтервалів (6–8 інтервалів);
- від звука — прості інтервали

Акорди

Учень:

орієнтується у поняттях: види септакордів, септакорд II ступеня (II⁷); перерваний зворот; розташування акордів на ступенях ладу; акорди побічної доміанти; акордова та гомофонно-гармонічна фактура;

розуміє: обернення D⁷, увідні септакорди (ЗМ.VII⁷, м.VII⁷);

визначає у нотному тексті: зменшений тризвук, головні тризвуки ладу, обернення головних тризвуків ладу, D⁷ та його обернення, увідні септакорди (ЗМ.VII⁷, м.VII⁷) у різних видах фактури;

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: головні тризвуки ладу з оберненнями; ЗМ.VII⁵ із розв'язанням; D⁷ та його обернення із розв'язанням; увідні септакорди (ЗМ.VII⁷, м.VII⁷) з розв'язанням;

інтонує:

- у тональності — вивчені акорди з розв'язанням окремо та в акордових послідовностях (6–8 акордів);
- від звука — B⁵₃, M⁵₃, D⁷ із розв'язанням;

грає на інструменті: акордові послідовності у фактурі різних жанрів;

визначає на слух:

- у тональності — головні тризвуки ладу з оберненнями, D⁷ та його обернення з розв'язанням, увідні септакорди (два способи розв'язання) окремо та в акордових послідовностях (4–6 акордів);
- від звука — B⁵₃, B⁶₄, M⁵₃, M⁶₄, M⁶₄, ЗМ⁵₃, ЗБ⁵₃, м.маж.7 або м.В7 (D⁷), м.ЗМ7 (м.VII⁷), ЗМ7 (ЗМ.VII⁷).

Метро-ритм

Учень:

орієнтується у поняттях: мішаний, змінний розмір; внутрішньодольова синкопа;

розрізняє: міждольову та міжтактову синкопи; ритмічні групи із залігованими нотами;

орієнтується: в схемах диригування у простих та складних розмірах; у позначеннях темпів італійською мовою;

розуміє та визначає у нотному тексті: види розмірів; усі вивчені ритмічні групи;

записує: ритмічний рисунок мелодій.

Відтворення елементів музичної мови

Учень:

сольфеджує: вивчені мелодії (з тактуванням або диригуванням); незнайому мелодію (читання з листа із попереднім аналізом);

записує: одну із вивчених мелодій по пам'яті; вивчену мелодію в іншій тональності (транспонує); незнайому мелодію у формі періоду (8 тактів);

створює: підголосок або другий голос до мелодії; гармонічний акомпанемент до мелодії; варіанти мелодії з різними жанровими ознаками;

виконує: знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє;

виконує у складі ансамблю учнів групи (ансамблеве музичення): народну пісню, нескладний твір тощо а cappella або з інструментальним супроводом.

3. Орієнтовні завдання до випускного іспиту²¹

Письмова робота

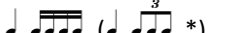
- А) записати незнайому мелодію в обсязі періоду — диктант (див. *Додаток №2*);
- Б) створити до екзаменаційного диктанту або даної мелодії: власний варіант мелодії другого речення; гармонічний супровід, підголосок або другий голос.
- А) виконати роботу з музичної грамоти;
- Б) виконати роботу з музичної грамоти, яка містить завдання креативного типу (див. *Додаток №2*)

Усна відповідь

- А) визначити на слух окремі елементи музичної мови;
Б) визначити на слух елементи музичної мови у музичному творі (фрагменті);
- А) проспівати з листа незнайому мелодію з попереднім аналізом;
Б) проспівати з листа мелодію: з власним гармонічним або ритмічним супроводом тощо;
- А) проспівати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо);
Б) виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із власним ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень;

²¹ Буквою «А» позначені репродуктивні види завдань, буквою «Б» — креативні види завдань.

4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу

7 клас						
Обсяг навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Тональності до п'яти ключових знаків включно. Діатонічні семиступеневі лади. Пентатоніка мажорна та мінорна. Лади української народної музики: двічі гармонічний мінор, гуцульський лад Ладова альтерація у мажорі та мінорі. Модуляція та відхилення у мажорі та мінорі у тональність доміанти. Мелодії, вправи та пісні з використанням руху по звуках: - тритонів у гармонічних видах мажору та мінору; - обернень D⁷ із розв'язанням; - увідних септакордів із розв'язанням; - зб.5 та зм.4 з розв'язанням у гармонічному мажорі та гармонічному мінорі*</p>	<p>Септими. Послідовності інтервалів у тональності. Тритони у гармонічних видах мажору та мінору. Характерні інтервали зб.5 та зм.4 з розв'язанням у гармонічному мажорі та гармонічному мінорі*</p>	<p>Обернення D⁷ із розв'язанням у однойменній тональності. Перерваний зворот (ознайомлення). Увідні септакорди м. VII⁷, зм. VII⁷. Два способи розв'язання увідних септакордів. Буквене позначення акордів у популярній музиці. Зб⁵₃ (bVI⁵₃) у гармонічному мажорі та (III⁵₃) у гармонічному мінорі*</p>	<p>Розміри $\frac{2}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{6}{8}$ Синкопи: - внутрішньотактова у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$; - міжтактова; - внутрішньодольова .* Ритмічні групи із залігованими нотами: , </p>	<p>м.7 та в.7 від звука. Увідні септакорди у мелодичному викладенні та у гармонічних послідовностях. Музичні форми: період, проста двочастинна реприза. Однотональний період. Модулюючий період*</p>	<p>Запис у тональностях до п'яти ключових знаків включно: - вивченої мелодії у формі періоду; - мелодії у формі періоду із варіюванням каденцій, другого речення. Темброві диктанти*</p>	<p>Створення мелодії: - до акордової послідовності з елементами мелодичної фігурації; - у формі періоду повторної будови з використанням вивчених альтерованих ступенів (допоміжних, прохідних). Мелодична та ритмічна імпровізація мелодії у різних жанрах. Підбір акомпанементу до відомої мелодії за буквеним позначенням акордів. Фактурний акомпанемент*</p>

Знання з музичної грамоти						
Діатонічні семиступеневі лади: лідійський, іонійський, міксолідійський, дорійський, еолійський, фрігійський (ознайомлення). Пентатоніка мажорна і мінорна (ознайомлення). Лади української народної музики: двічі гармонічний мінор (IV # та VII #), гуцульський лад (IV # та VI #). Тональності з п'ятьма ключовими знаками. Альтерація ладова, модуляційна. Модуляція, відхилення у тональність домінанти	Тритони від II та VI \flat ступенів у гармонічному мажорі (ознайомлення) Характерні інтервали збільшена квінта та зменшена кварта.* Види руху голосів у двоголосі: прямий (паралельний), протилежний, односторонній. Послідовність інтервалів «золотий хід валторн»: м.6 - ч.5 - в.3 III V I	Розташування акордів на ступенях ладу. Побічні тризвуки ладу (ознайомлення). Перерваний зворот (ознайомлення). Увідні септакорди: М. VII 7, ЗМ. VII 7. Два способи розв'язання увідних септакордів. Буквене позначення акордів. $3\flat_3^5$ ($\flat VI_3^5$) у гармонічному мажорі та (III_3^5) у гармонічному мінорі*	Розміри 2, 2, 4 (ознайомлення) Синкопи: - внутрішньотактова (у розмірах 3 4, 4, 4); - міжтактова; - внутрішньодольова ().* Ритмічні групи із залігованими нотами: , . Позначення темпів італійською мовою	Однотональний період. Модулюючий період*	Особливості запису ключових знаків у діатонічних ладах. Способи варіювання мелодії: - зміна ладу, регістру, розміру, жанру; - мелодична, ритмічна, гармонічна фігурації	Фактурний акомпанемент

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Діатонічні семиступеневі лади: лідійський, іонійський, міксолідійський, дорійський, еолійський, фрігійський (ознайомлення). Мелодії та пісні у діатонічних ладах	Діатонічні секвенції на основі інтервалу септима (із заповненням по звуках септакордів)	Побічні тризвуки ладу (ознайомлення). Перерваний зворот: розв'язання D_7 у VI_3^5 (ознайомлення). Обернення D_7 із розв'язанням в однойменних	Розміри: 2, 2, 4 Порівняння метричних акцентів у розмірах 3 6, 2, 4	Визначення на слух та у нотному тексті: - діатонічних семиступеневих ладів*; - серединної та заключної каденцій у мелодії; - гармонічних кадансів. Визначення на слух	Запис вивченої мелодії у діатонічних семиступеневих ладах	Створення: - другого голосу до вивченої мелодії; - мелодії з елементами мелодичної фігурації до акордової послідовності*

		тональностях		септим від звука		
Тональності до п'яти ключових знаків включно. Спів пісень у ладах української народної музики: двічі гармонічний мінор, гуцульський лад. Ладова альтерація у мажорі та мінорі (IV # ст.). Мелодії, пісні та вправи з використанням: - хроматичних прохідних і допоміжних звуків; - інтонацій тритонів від II та VI b ступенів у гармонічному мажорі;* - руху по звуках увідних септакордів. Модуляція та відхилення у тональність доміанти	м.7 на V ст. із заповненням по звуках D7 у модулюючих секвенціях. Тритони від II та VI b ступенів у гармонічному мажорі з розв'язанням (ознайомлення). Тритони з розв'язанням: - у натуральних та гармонічних ладах; - у паралельних тональностях	Зменшений тризвук у натуральному та гармонічному видах мажору та мінору. Увідні септакорди: ЗМ. VII7, м. VII7 із розв'язанням у тонічний тризвук	Внутрішньотактова синкопа у розмірах 3/4, 4/4 Внутрішньотактова синкопа з використанням пауз.* Внутрішньодольова синкопа (ознайомлення)	Визначення за нотним текстом: - модуляції та відхилення у мелодії; - тонального плану музичного твору або завершеного фрагменту твору	Запис мелодії у формі періоду із варіюванням каденцій	Ритмічне варіювання другого речення періоду. Використання в акомпанементі різних видів фактури*
Ладова альтерація : II # та II b ступені у мажорі, II b, IV #, IV b ступені у мінорі (ознайомлення). Мелодії, пісні та вправи з використанням прохідних, допоміжних хроматичних звуків	Послідовності інтервалів із використанням прямого, протилежного руху голосів. Інтервально-акордові послідовності (6-7 співзвуч), наприклад: в.3 - зм.5 · I VII — зм. VII 5/3—	Два способи розв'язання увідних септакордів. Послідовності акордів із включенням увідних септакордів у натуральному і гармонічному мажорі та гармонічному мінорі (6-8 акордів), наприклад: T 5/3—S 6/4—м. VII 7—	Ритмічні групи із залігованими нотами: Позначення темпів італійською мовою	Визначення у нотному тексті тритонів із розв'язанням у натуральних і гармонічних видах мажору та мінору. Визначення на слух та у нотному тексті увідних септакордів із розв'язанням окремо та в послідовностях акордів	Запис мелодії у формі однотонального періоду з варіюванням другим реченням. Запис вивченої мелодії та її транспонування	Створення ритмічного супроводу з характерними ознаками жанрів (із використанням вивчених ритмічних груп). Мелодичне варіювання другого речення періоду з використанням допоміжних, прохідних альтерованих

	ЗМ. VII ₇ -D ₅ ⁶ -T ₃ ⁵	ЗМ. VII ₇ -D ₅ ⁶ -T ₃ ⁵				звуків*
Пентатоніка (мажорна, мінорна)	Характерні інтервали зб.5, зм.4 з розв'язанням*. Послідовності інтервалів в ансамблевому виконанні (6-7 інтервалів)	Розташування акордів на ступенях ладу. Гра акордів за буквеними позначеннями. Зб ₃ ⁵ (bVI ₃ ⁵) у гармонічному мажорі та (III ₃ ⁵) у гармонічному мінорі*	Міжтактова синкопа. Ритмічні партитури з використанням різних видів синкоп	Визначення за нотним текстом форми періоду: - повторної будови; - із варійованим другим реченням; - із контрастним другим реченням; - модулюючого*	Темброві диктанти* Буквене позначення акордів	Ритмічне варіювання мелодії у різних жанрах. Підбір акомпанементу до відомої мелодії за буквеним позначенням акордів

8 клас

Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Види мажорного та мінорного ладу. Мелодичний мажор (ознайомлення). Модуляція та відхилення у паралельну тональність. Сольфеджування у різних темпах. Модуляція та відхилення у тональності першого рівня споріднення (ознайомлення). Спів народних пісень, нескладних творів музичної класики а capella або з інструментальним супроводом (на інструменті, яким володіє учень, або ансамблевим)</p>	<p>Прості інтервали від звука, у ладу з розв'язанням (мелодичні, гармонічні). Тритони з розв'язанням у паралельні та однойменні тональності. Діагонічні та модулюючі секвенції. Ансамблеве музичення: гармонічне двоголосся (багатоголосся), елементи імітаційної поліфонії</p>	<p>Акорди від звука: $V_3^5, V_6^6, V_4^6,$ $M_3^5, M_6^6, M_4^6,$ $3M_3^5, 3\bar{6}_3^5$ Побічні тризвуки у натуральному мінорі. Види септакордів (ознайомлення). D^7 із розв'язанням в однойменних тональностях. Від звука з розв'язанням: м.В7 або м.маж.7 (D^7); м.3M7 (м. VII 7, 3M7 (3M. VII 7). Π^7 у тональності (ознайомлення). Відомі класичні гармонічні звороти: «золота секвенція», «фрігійський зворот» тощо</p>	<p>Складні розміри 9 12 8, 8 (ознайомлення). Мішаний розмір: 5 4 (ознайомлення). Змінний розмір (ознайомлення). Виконання музичних фрагментів у відповідному до оригінального темпі</p>	<p>Визначення на слух та за нотним текстом: - характерних ладових зворотів; - видів мажорного та мінорного ладів; - паралельно-змінного ладу; - інтервалів, акордів у ладу окремо та у послідовності. Гармонічний аналіз музичних фрагментів (за нотним текстом), визначення тонального плану мелодії, завершеного фрагменту музичного твору. Визначення на слух від звука: $V_3^5, V_6^6, V_4^6,$ $M_3^5, M_6^6, M_4^6,$ $3M_3^5, 3\bar{6}_3^5,$ м.В7 або м.маж.7 , м.3M7 , 3M7</p>	<p>Запис у тональностях до п'яти знаків включно мелодії у формі періоду: - з контрастним другим реченням, - із модуляцією у паралельну, доміную (субдоміную) тональності.* Запис вивченої мелодії та її транспонування. Темброві диктанти*</p>	<p>Створення підголоску або другого голосу до мелодії. Додавання елементів музичної мови до завершення цілісності мелодії. Підбір акомпанементу до відомої мелодії. Створення композиції з даних елементів музичної мови (ладових, ритмічних, структурних). Імпровізація мелодії на відомі класичні гармонічні звороти: «золота секвенція», «фрігійський зворот» тощо.* Створення власних композицій*</p>

Знання з музичної грамоти						
Квінтове коло тональностей. Тональності з шістьма-сімома ключовими знаками (ознайомлення). Модуляція, відхилення у паралельну тональність. Мелодичний мажор (ознайомлення). Тональності першого рівня споріднення, енгармонізм звуків, тональностей (ознайомлення)	Енгармонізм інтервалів: зб.4–зм.5; зб.2–м.3; зм.7–в.6*. Діатонічна («золота») секвенція у натуральному мінорі: м.3 - в.6 I VI ; в.3 - м.6 VII V ; в.3 - в.6 VI IV ; в.3 - в.6 V III (ознайомлення)	Збільшений тризвук (ознайомлення). Побічні доміанти (ознайомлення). Септакорд II ступеня (II 7) у мажорі, мінорі (ознайомлення). Побічні тризвуки у натуральному мінорі (ознайомлення на прикладі діатонічної «золотої» секвенції)	Види музичних розмірів: прості, складні, мішані, змінні	«Золотий хід валторн» м.6 - ч.5 - в.3 III V I ; «золота секвенція» м.3 - в.6 I VI , в.3 - м.6 VII V , в.3 - в.6 VI IV , в.3 - в.6 V III ; «фрігійський зворот» I ₃ ⁵ - IV ₆ , VII ₃ ⁵ - III ₆ , VI ₃ ⁵ - II ₆ , VI ₃ ⁵ - I ₆ *	Типи побудови періоду: - повторної будови, - з варійованим другим реченням, - з контрастним другим реченням. Однотональний та модулюючий періоди	Відомі класичні гармонічні звороти: «золотий хід валторн», «золота секвенція», «фрігійський зворот»

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся				Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація
	Інтервали	Акорди				
Види мажорного та мінорного ладів. Мелодичний мажор (ознайомлення)	Прості інтервали: - від звука, - в тональності з розв'язанням (мелодичні, гармонічні). Послідовності інтервалів у натуральному мінорі (низхідна діатонічна секвенція з мотивом:	Акорди від звука: B ₃ ⁵ , B ₆ ⁶ , B ₄ ⁶ , M ₃ ⁵ , M ₆ ⁶ , M ₄ ⁶ , Зм ₃ ⁵ , Зб ₃ ⁵ Побічні тризвуки у послідовностях акордів у натуральному мажорі та мінорі. Низхідна діатонічна секвенція у натуральному	Складні розміри 9 12 8 8 (ознайомлення)	Визначення на слух та у нотному тексті: - видів мажорного та мінорного ладів; - характерних ладових зворотів; - паралельно-змінного ладу	Запис вивченої мелодії у формі періоду із контрастним другим реченням	Створення (або імпровізація) підголоску, другого голосу до мелодії

	м.3 - в.6 I VI *)	мінорі на основі мотиву: I ₃ ⁵ - IV ₆ , наприклад I ₃ ⁵ - IV ₆ , VII ₃ ⁵ - III ₆ , VI ₃ ⁵ - II ₆ , VI ₃ ⁵ - I ₆				
Модуляція та відхилення у паралельну тональність. Сольфеджування мелодій у різних темпах	Тритони з розв'язанням у паралельні та однойменні тональності. Послідовності інтервалів з включенням тритонів та характерних інтервалів у мелодичному виконанні (6-8 інтервалів)	Види септакордів (ознайомлення). м.В7 (D ⁷) від звука з розв'язанням в однойменних тональностях. м.ЗМ7 (М. VII ⁷), ЗМ7 (ЗМ. VII ⁷) від звука з розв'язанням.	Мішаний розмір: 5 4 (ознайомлення). Змінний розмір (ознайомлення)	Визначення на слух та у нотному тексті: інтервалів, акордів у тональності окремо та у послідовностях. Гармонічний аналіз музичних фрагментів (за нотним текстом), викладених в акордовій, гомофонно-гармонічній фактурі*	Запис мелодії з модуляцією у паралельну тональність	Додавання елементів музичної форми (фраза, речення) до завершення цілісності мелодії
Модуляція та відхилення у тональності першого рівня споріднення (ознайомлення). Виконання музичних фрагментів у відповідному до оригінального темпі	Модулюючі секвенції на основі: - септими від V та VII ступенів із розв'язанням; - зм.5 з розв'язанням; - септими від V та VII ступенів із заповненням по звуках септакордів із розв'язанням; - зм.5 із заповненням по звуках зм. VII ₃ ⁵ з розв'язанням	II ⁷ у тональності (ознайомлення). Відомі класичні гармонічні звороти: «золота секвенція» (I-IV-VII-III-VI-II-V-I); «фрігійський зворот» (I-VII-VI-V)*	Повторення вивчених ритмічних груп	Визначення на слух та у нотному тексті: - послідовності акордів у тональності (6-8 акордів); - тонального плану мелодії або завершеного фрагменту музичного твору. Визначення на слух від звука: В ₃ ⁵ , В ₆ ⁶ , В ₄ ⁶ , М ₃ ⁵ , М ₆ ⁶ , М ₄ ⁶ , ЗМ ₃ ⁵ , Зб ₃ ⁵ , м.В7 або м.маж.7, м.ЗМ7, ЗМ7	Запис мелодії з модуляцією у доміантову (субдоміантову) тональність	Підбір акомпанементу до відомої мелодії: - за буквеним позначенням акордів; - функціональним позначенням акордів, - за власним вибором акордів

<p>Спів нескладних вокальних творів, інструментальних мелодій а саррелла або з інструментальним супроводом (на інструменті, яким володіє учень, або ансамблевим). Рівень складності мелодій для читання з листа: - два види мажору, три види мінору, хроматичні прохідні та допоміжні звуки; - ритмічні групи: ; - прості розміри та розмір $\frac{4}{4}$</p>	<p>Сольне (ансамблеве) виконання народної пісні або авторського вокального твору а саррелла чи з інструментальним супроводом. Ансамблеве музичення: виконання музичних творів із ритмічним супроводом або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень</p>	<p>Складання ритмічного супроводу або ритмічної партитури до вокальної чи інструментальної композиції</p>	<p>Аналіз музичного твору або фрагменту твору з фаху за нотним текстом</p>	<p>Запис мелодій у формі періоду: знайомих, вивчених, незнайомих</p>	<p>Створення композиції з даних елементів музичної мови (ладових, ритмічних, структурних). Імпровізація мелодій на відомі класичні гармонічні звороти: «золота секвенція», «фрігійський зворот».* Створення власних композицій*</p>
---	---	---	--	--	---

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДМЕТА «СОЛЬФЕДЖІО»
ОСНОВНИЙ КУРС
строк навчання 6 років

Підготовчий етап (0 клас)

**1. Основні завдання щодо
опанування змісту курсу**

- залучити учнів до сприймання та відтворення художнього змісту музичних творів різними способами (звук, жест, лінія, колір, слово тощо);
- долучити учнів до елементарної музичної діяльності:
 - сприймання музичного твору (слухання музики);
 - відтворення слухових уявлень у співі, ритмічних іграх, спонтанному імпровізуванні;
- розпочати процес «настроювання» ладового слуху;
- закласти основи розвитку метро-ритмічного відчуття;
- розвивати музично-слухові здібності учнів (переважно сенсорної бази усіх видів музичної діяльності).

**2. Орієнтовне визначення
оптимального рівня підготовки учня**

Загальні знання про музику

Учень:

має уявлення про:

- різноманітність світу звуків і способи звуковидобування;
- виразні та зображальні можливості музичних звуків;
- основні якісні характеристики музичних звуків;
- різновиди музичних інструментів;

уміє:

- вслухатися в звуки навколишнього світу;

- розрізняти природні, механічні та музичні звуки;
- відтворювати звуки («малюванням» голосом, звуконаслідуванням);
- відтворювати слова і тексти з різною інтонацією;
- використовувати характерні особливості звуків у процесі озвучування поетичних текстів, в імпровізуванні.

знає:

- назви звуків першої октави, їхнє графічне позначення (ноти) на нотному стані та розташування на фортепіанній клавіатурі.

Настроювання інтонаційно-мелодичного слуху

Учень:

має уявлення про:

- види музичних інтонацій;
- виразні та зображальні можливості музичної інтонації;

співає:

- найпростіші мелодії, побудовані в межах мажорної пентатоніки;

складає і відтворює:

- найпростіші мелодії з використанням вивчених інтонацій.

Метро-ритмічне відчуття

Учень:

має уявлення про:

- метр, ритм і види тривалостей звуків;

знає:

- назви тривалостей музичних звуків;
- найпростіші ритмічні групи (моделі, блоки);

уміє:

- орієнтуватися в запису ритмічного рисунка мелодій, ритмічних вправ;
- фіксувати найпростіші ритмічні послідовності;
- відтворювати одноголосні та багатоголосні ритмічні послідовності з використанням «звучних жестів», ударних, шумових інструментів;
- використовувати ритмічні послідовності як супровід до пісні;
- музичити в ансамблі.

Сприймання музичних творів (слухання музики) та аналіз елементів музичної мови

Учень:

має уявлення про:

- побудову музичних творів за кількістю образів;
- види тематичного розвитку (повтор, варіювання);

розрізняє на слух:

- музичні твори за жанровими ознаками (пісня, танець, марш);

відтворює:

- власні враження від музичного твору різними способами.

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю

- упізнати за нотним текстом (внутрішнім слухом) одну з вивчених мелодій;
- проспівати вивчену мелодію за нотним текстом із назвою звуків (за абсолютною системою), або з назвами ступенів (за відносною системою), або зі словами;
- проплескати у долоні, прочитати ритмоскладами чи відтворити будь-яким іншим способом ритмічний рисунок незнайомої мелодії чи ритмічної вправи (в обсязі фрази);
- зіграти вивчену мелодію на інструменті (фортепіано).*

4. Обсяг навчального матеріалу

Уявлення про властивості музичних звуків

Ознайомлення із розмаїттям звукової палітри навколишнього світу: виявлення значення звуків у житті природи і людини. Розрізнення звуків живої та неживої природи, звуків природних і штучних.

Розкриття зображальних і виразових можливостей звуконаслідування. Використання звуконаслідування в самостійній творчій діяльності.

Особливості музичних звуків, їхня відмінність від шумових. Ознайомлення зі звуками гучними та тихими («близькими і далекими»), «довгими і короткими», «високими і низькими». Розвиток сенсорних властивостей слуху: відчуття динаміки, темпу, тембру.

Ознайомлення із тембрами: виявлення характерних особливостей «дерев'яних», «скляних», «металевих», «шарудливих» звуків; використання тембрового забарвлення звуків у власній творчій діяльності. Ознайомлення зі звучанням музичних інструментів (струнні, духові, клавішні, ударні).

Промовляння слів і текстів із різною інтонацією. Самостійний пошук музичної інтонації до даного тексту (слово, фраза, рядок, строфа). Виконання елементарних звукових композицій із використанням ударно-шумових інструментів.

Виховання метро-ритмічного відчуття

Ознайомлення з явищем пульсації і метричними долями. Уявлення про сильну і слабку долі. Відтворення рівномірної пульсації. Створення акомпанементу до знайомої пісні на основі рівномірної пульсації. Відтворення учнем метричної пульсації та ритмічного рисунка при промовлянні слів, фраз.

Поняття про довгі і короткі тривалості звуків. Складові позначення тривалостей звуків. Опанування основних ритмічних

груп (блоків, моделей). Відтворення одноголосних ритмічних послідовностей із використанням «звучних жестів» (Г. Кеетман), ударних або шумових інструментів. Імітація ритмічних мотивів (моделей, груп, блоків) у рухах. Використання ритмічного остінато в якості акомпанементу до музичного твору, пісні. Ритмічний диктант (з використанням допоміжних засобів).

Знайомство з паузою. Освоєння ритмічних моделей, що включають паузи.

Створення та виконання в ансамблі ритмомовних та ритмічних партитур (на 2–3 голоси). Самостійне орієнтування в запису ритмічного рисунка мелодій, ритмічних вправ (фраза, дві фрази). Створення ритмічного супроводу до будь-якої мелодії з використанням «звучних жестів», ударних або шумових інструментів.

Самостійне творення ритмічного остінато у супроводі до мелодії. Розвиток навичок ансамблевого музичення: свідомий добір учнями відповідно до образу музичного твору музичних інструментів (тембрів), вибір способу виконання, темпу, динаміки, створення ритмічної партії для кожного інструменту (партитури); одночасний початок та закінчення твору; збіг сильної долі у різних партіях; уміння слухати мелодію.

Настроювання інтонаційно-мелодичного слуху

Формування слухових уявлень про звуковисотність і розвиток ладового чуття. Поступове засвоєння інтонацій мажорного ладу (робота з мелодіями, побудованими на ступенях мажорної пентатоніки).

Знайомство з різними видами інтонацій у співвідношенні конкретних ступенів мажорної пентатоніки: розповідна, «колисання» (V–III), «дражнилка» (V–VI, I–II), «примовляння», «пестоців» (VI–V, II–I) «прохання» (III–IV) і «жалоців» (IV–III), «запитання» (I–V) і «відповіді» (V–I) тощо. Спонування до пошуку

та створення учнями власних музичних інтонацій шляхом озвучення окремих слів, текстів.

Графічна фіксація елементів музичної мови та аналіз музики

Назви звуків, їхнє графічне позначення (ноти) на нотному стані та розташування на фортепіанній клавіатурі.

Знайомство з назвою тривалостей звуків (половинна, четвертна, восьма). Відтворення тривалостей звуків різними способами (картки, рисунки, фотографії тощо). Фіксація вивчених мелодій різними способами. Запис вивчених мелодій на нотоносі різними способами:

- запис висоти звуків «голівками нот»;
- запис висоти звуків з умовним позначенням тривалостей (довгі звуки — білий овал / великий овал, короткі звуки — чорний овал / маленький овал);
- запис висоти звуків з точною фіксацією тривалостей (при запису вивчених мелодій).

Усвідомлене визначення пісенного, танцювального і маршового характерів музичних творів.

Початкові уявлення про засоби музичної виразності (лад, темп, ритм, регістр, динаміка, тембр). Виявлення взаємозв'язку засобів музичної виразності та змісту музики. Експериментування зі змінами темпу, динаміки та тембру при виконанні знайомих творів.

Актуалізація уявлень про повтор і контраст у житті та музиці. Виявлення залежності форми музичного твору від його змісту. Знайомство з побудовою музичних творів. Уявлення про способи формоутворення музичних творів (повтор, варіювання, контраст). Уявлення про різні види музичної форми. Моделювання структури музичних творів, що вивчаються.

Перший етап (1–3 класи)

1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу

- настроювати ладове відчуття шляхом засвоєння характерних інтонаційних моделей мажорного та мінорного ладів;
- виховувати метро-ритмічне відчуття шляхом накопичення характерних ритмічних моделей у розмірах $\overset{2}{4}$, $\overset{3}{4}$, $\overset{4}{4}$;
- сформувати первинні уявлення про елементи музичної форми (мотив, фраза, речення, період) та принципи розвитку тематичного матеріалу (повтор, варіювання, контраст);
- збагачувати пам'ять учня музичними враженнями у процесі сприймання музичних творів (слухання музики);
- долучити учнів до початкових видів музичної творчості.

2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня

Слухання музики

Учень:

усвідомлює та висловлює: власні образно-емоційні враження;
визначає: жанри музики (пісня, танець, марш); характер та настрої твору; форму музичного твору (куплетна, прості двочастинна і тричастинна);
розрізняє: темп (швидкий, повільний, помірний), регістри, динамічні відтінки;
визначає на слух: окремі елементи музичної мови — метр (дводольний, тридольний), складові періоду (фраза, речення); принципи розвитку музичного матеріалу (повтор, секвенція, варіювання, контраст).

Лад, тональність

Учень:

орієнтується у поняттях: паралельно-змінний лад; однойменні тональності;
розуміє: мажорний лад, мінорний лад (три види), стійкі та нестійкі ступені ладу, розв'язання нестійких ступенів, головні ступені ладу; тональність, тоніка, ключові знаки; паралельні тональності;
називає: тонову будову натуральних мажору та мінору; тональності до двох ключових знаків, паралельні тональності.
записує: знаки альтерації; ключові знаки у тональностях у скрипковому та басовому ключах;
інтонує: мажорні та мінорні гами до двох ключових знаків, три види мінорного ладу, окремі ступені ладу, обспівування стійких ступенів, стрибки на стійкі та нестійкі ступені (відповідно до вимог Програми);
визначає на слух: звукоряди натурального мажору та мінору (три види), мажорний та мінорний лади у музичних фрагментах, стійкі та нестійкі ступені ладу, послідовності ступенів ладу.

Інтервали

Учень:

орієнтується у поняттях: консонанс, дисонанс; ступенева та тонова величина;
розуміє: інтервал; прості інтервали; мелодичні та гармонічні інтервали; обернення інтервалів;
визначає у нотному тексті: прості інтервали та обернення інтервалів (сексту та септиму за ступеневою величиною);
записує: прості інтервали нотами та спеціальними умовними позначеннями (крім секст та септим);
інтонує: мелодичні інтервали в ладу (крім септим) в послідовностях інтервалів (2–3 інтервали);

грає на інструменті: гармонічні інтервали в ладу (крім септим) в послідовностях інтервалів (2–3 інтервали);
визначає на слух: інтервали в ладу — ч.8, ч.4, ч.5, в.3, м.3, в.2, м.2 у мелодичному та гармонічному звучанні.

Акорди

Учень:

орієнтується у поняттях: обернення тонічного тризвуку, зменшений тризвук (ЗМ⁵), збільшений тризвук (ЗБ⁵), ладова функція акордів;

розуміє: тризвук, мажорний та мінорний тризвуки, головні тризвуки ладу, тонічний тризвук, домінантовий тризвук, субдомінантовий тризвук;

визначає у нотному тексті: тризвук, тонічний тризвук; головні тризвуки ладу у мелодичному викладенні;

записує: спеціальними умовними позначеннями мажорний та мінорний тризвуки, головні тризвуки ладу;

інтонує в одноступі: тонічний тризвук у мажорі та мінорі; мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки однойменних тональностей;

грає на інструменті: тонічні тризвуки натурального мажору та мінору; мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки однойменних тональностей у гармонічному та мелодичному викладенні; головні тризвуки ладу в мажорі;

визначає на слух: мажорний та мінорний тризвуки.

Метро-ритм

Учень:

орієнтується у поняттях: рівномірна пульсація, метрична доля, розмір, темп (швидкий, помірний, повільний);

розуміє: відмінності між дводольною і тридольною пульсаціями; сильну та слабку долі, такт, затакт, тактову риску, тривалості звуків та пауз, групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці;

визначає у нотному тексті: розміри ^{2 3 4} 4, 4, 4, вивчені ритмічні групи;

записує: тривалості звуків та пауз; групування тривалостей у розмірах ^{2 3 4} 4, 4, 4; ритмічний рисунок мелодій.

Відтворення елементів музичної мови

Учень:

сольфеджує: вивчені та незнайомі мелодії з тактуванням;

записує: вивчені мелодії по пам'яті;

виконує (співає або/та грає на інструменті): мелодії вивчених пісень у різних тональностях (транспонування); вивчену пісню із супроводом на музичному інструменті, яким володіє;

виконує у складі ансамблю учнів групи (ансамблеве музичення): один-два вивчені твори з одним утриманим голосом, розщепленням голосів від унісону або з елементами паралельного руху голосів; із ритмічним супроводом.

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю²²

А) записати по пам'яті одну з вивчених мелодій;

Б) відтворити цю мелодію з басовим голосом або підголоском, або ритмічним супроводом (можливо підготовленими заздалегідь);

А) транспонувати вивчену мелодію (гра або спів, або запис);

Б) транспонувати вивчену мелодію у тональність, визначену викладачем;

А) проспівати з листа незнайому мелодію (див. Додаток №1);

Б) проспівати з листа незнайому мелодію з власним супроводом (ритмічним, гармонічним);

А) виконати письмову роботу (див. Додаток №1);

Б) скласти кросворд (сканворд тощо), який містить назви вивчених понять із музичної грамоти (можливо підготувати заздалегідь).

²² Буквою «А» позначені репродуктивні види завдань, буквою «Б» — креативні види завдань.

4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу

1 клас						
Обсяг навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Фіксація звуковисотності та нотний запис	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Формування мажорного ладу з найхарактерніших інтонаційних моделей. Будова мажорного ладу. Тональності До, Фа, Соль мажор.</p>	<p>Початкові двоголосні вправи. Уявлення про інтервал як інтонаційне сполучення ступенів ладу. Ступенева величина інтервалів (на розсуд викладача)</p>	<p>Тонічний тризвук у мелодіях та інтонаційних вправах</p>	<p>Тривалості звуків (♩, ♪, ♫, ♬) та їхнє поєднання у ритмічні групи: ♪♪♪, ♪♪♪♪, ♪♪♪♪♪, ♪♪♪♪♪♪ тощо. Паузи: четвертна (♩), половинна (♩), восьма (♩), ціла (♩). Розміри: 4, 4, 4 Затакт ♪, ♪ у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, 4, 4</p>	<p>Загальні характеристики музичних жанрів: марш, танець, пісня. Уявлення про побудову музичних творів (фраза, речення, заспів, приспів, куплет, вступ); про види тематичного розвитку (повтор, варіювання)</p>	<p>Відтворення інтонацій вивчених пісень різними способами. Упізнавання вивченої пісні внутрішнім слухом за нотним записом. Запис у тональностях До, Фа, Соль мажор вивченої мелодії</p>	<p>Елементарні види музичення. Ритмічний супровід до вивченої пісні. Імпровізація мелодії (в обсязі фрази, речення) на даний текст, ритм. Транспонування вивченої пісні, мелодії (спів або гра на інструменті)</p>
Знання з музичної грамоти						
<p>Унісон, регістри (високий, низький, середній), висхідний та низхідний рух мелодії, звукоряд, тоніка, тризвук, тонічний тризвук, тон, півтон, тетрахорд, гама, будова мажорної гами, тональність, стійкі та нестійкі ступені ладу, розв'язання нестійких ступенів, мінорний лад (загальне уявлення)</p>	<p>Назви інтервалів: прима, секунда, терція, кварта, квінта, октава (за ступеневою величиною на рівні загального уявлення на розсуд викладача)</p>	<p>Тризвук, тонічний тризвук</p>	<p>Темпи (ознайомлення): швидкий, помірний, повільний. Метрична пульсація, тактування, метрична доля, сильна та слабка доля, такт, затакт, розміри $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, 4, 4, ритм, тривалості звуків ♪, ♪, ♪, ♪, ♪, пауза, тривалості пауз ♩, ♩, ♩, ♩, ритмічна партитура</p>	<p>Структурні складові музичних творів (на рівні уявлень): фраза, речення, цезура. Період. Види побудови періоду: aaaa, aabb, abab, aaab, abbb, aa¹bb¹ abac. Музичні жанри: марш, танець, пісня. Визначення на слух</p>	<p>Основи нотної грамоти: нотоносець, скрипковий ключ, дієз, бемоль, ключові знаки, тактова риска, заключна тактова риска, розмір, ноти і паузи різної тривалості, знак репризи, динамічні відтінки (f, p)</p>	<p>Одноголосся, двоголосся, багатоголосся, імпровізація, супровід, ритмічне ostinato, бурдон. Шумовий оркестр*</p>

				ладового забарвлення творів (мажор, мінор)		
Орієнтовний розподіл навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
<i>Одноголосся</i>	<i>Багатоголосся</i>			<i>Елементи музичної мови, побудова музичних творів</i>	<i>Фіксація звуковисотності та нотний запис</i>	<i>Творчі завдання</i>
	<i>Інтервали</i>	<i>Акорди</i>				
<p>Настроювання унісону. Рецитація окремих слів, поетичних текстів на одному звуці. Звуки високі та низькі. Висхідний та низхідний рух мелодії. Різні способи фіксації звуковисотності ступенів. V–III ступені мажорного ладу. Сполучення V–III ступенів мажорного ладу як розповідна інтонація та інтонація «колисання». Спів та гра пісень на V–III ступенях. III–V ступені мажорного ладу. Висхідна інтонація III–V ступенів як інтонація «лагідного звертання» (початок відчуття інтонацій мінорного ладу). Відтворення вивчених пісень різними способами: - внутрішнім слухом (окремих фраз), - за ручними знаками, «рухомою нотою»,</p>	<p>Інтервал терція як мелодичне або гармонічне сполучення V–III ст. та III–V ст. мажорного ладу</p>	<p>Спів пісень із інструментальним супроводом викладача (у мажорі та мінорі)</p>	<p>Поняття: темп, рівномірна пульсація, метрична доля, довгі та короткі звуки. Тривалості звуків: ♪ та ♪♪ Позначення тривалостей ритмоскладами. Відтворення різними способами рівномірної пульсації, ритму окремих слів, віршів, пісень, які вивчаються. Відображення тривалостей звуків через пластику рухів. Ритмічні ігри. Читання ритму ритмоскладами з тактуванням. Ритмічні партитури</p>	<p>Музичні жанри (ознайомлення): марш, танець, пісня Поняття: музична фраза, повторення фраз, цезура, контраст музичних фраз (мелодичний, ритмічний, динамічний). Куплетна форма (ознайомлення). Визначення на слух ладового забарвлення творів (мажор, мінор)</p>	<p>Відтворення: - ритму окремих слів, знайомих віршів та пісень (складання картками, запис тощо); - вивченої мелодії різними способами (ручні знаки відносно системи, «сходінка», стовбиця, запис на нотоносці тощо)</p>	<p>Рухи під музику (зв'язок між характером музики та рухами). Відтворення метричної пульсації різними способами. Імпровізація мелодії в обсязі фрази з використанням інтонацій V–III ст., III–V ст. мажорного ладу. Ритмічне ostinato у супроводі до вивченої пісні. Шумовий оркестр*</p>

за стовбицею тощо. Читання з листа мелодій на вивчених ступенях. Уся робота ведеться відносно тональностей До, Фа, Соль мажор						
<p>VI ст. мажорного ладу. Інтонація тону (V–VI). Сполучення ступенів: V–VI як ігрова розповідна інтонація та інтонація «дражнилки»; VI– V як інтонація «примовляння» та «пестоців». Порядок засвоєння інтонаційних моделей: V–VI–V–III; V–VI; III–V–VI; VI–V–III; V–III–VI; III–VI–V; VI–III–V. I ст. мажорного ладу. Поняття: тоніка, тризвук. Інтонування мелодій по звуках тонічного тризвуку. Стрибки: I–↑V; V–↓I. Сполучення ступенів ладу: I–↑V як інтонація «запитання»; V–↓I як інтонація «відповіді». Повний мажорний тризвук I–III–V–I¹. Стрибки на октаву: I–I¹, I¹–I</p>	<p>Інтервал квінта як сполучення I–V ст. ладу в мелодичному та гармонічному звучанні. Інтервал октава як сполучення I–I¹ ступенів ладу</p>	<p>Поняття про тризвук. Гра на інструменті, графічне відображення та інтонування звуків тонічного тризвуку від V ст. вниз та від I ст. вгору</p>	<p>Поняття: сильна доля, слабка доля, такт, розмір $\frac{2}{4}$ Половинна нота ($\frac{1}{2}$) наприкінці фрази. Четвертна пауза ($\frac{1}{4}$) наприкінці фрази або слабкій долі такту. Рухово-пластичне відображення пауз. Ритмічні партитури</p>	<p>Аналіз та відтворення структури мелодії різними способами (позначення буквами, кольоровими картками тощо). Уявлення про види тематичного розвитку (повтор, варіювання)</p>	<p>Запис вивченої пісні в обсязі фрази. Усний диктант (2–4 такти) на матеріалі засвоєних інтонацій</p>	<p>Імпровізація мелодії на даний текст або ритм із використанням вивчених ступенів. Відтворення в ансамблевому виконанні найпростішої двоголосної мелодії із одним утриманим голосом (I ст. або V ст.). Ритмічний акомпанемент до вивченої пісні (ритмічне <i>ostinato</i>)</p>
<p>Уведення II ст. мажорного ладу на основі інтонаційної моделі V–III–I–II. Заповнення тонічної терції II ступенем при поступовому русі мелодії:</p>	<p>Інтервал секунда як сполучення ступенів ладу у гармонічному та мелодичному</p>	<p>Інтонування звуків тонічного тризвуку в різній послідовності</p>	<p>Затакт $\frac{1}{4}$ у розмірі $\frac{2}{4}$ Восьма пауза ($\frac{1}{8}$). Розмір $\frac{3}{4}$ Тривалість половинна з крапкою ($\frac{1}{2}$)</p>	<p>Проста тричастинна форма (ознайомлення)</p>	<p>Упізнавання вивченої пісні внутрішнім слухом: - за нотним текстом; - за ручними знаками; - за показом</p>	<p>Створення інструментального супроводу до вивченої мелодії: - на одному звуці;</p>

<p>I–II–III; III–II–I. Сполучення ступенів ладу: I–II ст. як «розповідна» інтонація. Спів мелодій у пентатоніці. IV ст. мажорного ладу у поступовому низхідному русі мелодії: V–IV–III–II–I. IV ст. як допоміжний звук до III ст. (III–IV–III). Сполучення ступенів: IV–III як інтонація «зітхання», «жалоштів»; III–IV як інтонація «прохання». Початок мелодій від III ст.: III–IV–V. Нижній тетрахорд мажорного ладу: I–II–III–IV</p>	<p>звучанні: I–II (тон) як в.2, IV–III (півтон) як м.2. Образно-емоційне та рухово-пластичне відтворення інтонацій тону та півтону</p>	<p>тонів</p>	<p>Ритмічний супровід до пісень, які вивчаються (ostinato). Ритмічні партитури. Включення пауз до ритмічних партитур</p>		<p>на сходинці; - тощо. Спів мелодії за наочним показом ступенів викладачем (підготовчі вправи до читання з листа). Запис вивченої мелодії (в обсязі фрази, речення) та її транспонування</p>	<p>- тонічний квінті (бурдон); - шумовим оркестром*</p>
<p>VII ст. у поступовому висхідному русі мелодії: V–VI–VII–I¹. Верхній тетрахорд мажорного ладу у низхідному русі: I¹–VII–VI–V. Стрибки: V–I¹, I¹–V, I–I¹, V₁–I. Сполучення ступенів ладу: V–↑I як інтонація «заклику»; V–↓I як інтонація «ствердження». VII ст. як увідний звук до тоніки (VII–I¹) та допоміжний до I ст. (I–VII₁–I). Звукоряд мажорного ладу. Тональність До мажор. Будова мажорної гами. Мажорні тональності з одним ключовим знаком</p>	<p>Інтервал кварта як сполучення V–↑I ступенів мажорного ладу</p>	<p>Тонічний тризвук: I–III–V–I¹, I¹–V–III–I</p>	<p>Затакт \downarrow у розмірі $\frac{3}{4}$ Розмір $\frac{4}{4}$ Ціла тривалість (∞). Половинна пауза (—). Ритмічні партитури у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ціла пауза (—) у ритмічних партитурах</p>	<p>Визначення на слух куплетної форми. Форма рондо (ознайомлення)*</p>	<p>Запис по пам'яті вивченої пісні. Показ ручними знаками або будь-яким іншим способом мелодії, яка проспівана чи зіграна викладачем, синхронно до звучання. Запам'ятовування та відтворення голосом або на інструменті невеликої (2–4 такти) незнайомої мелодії. Знаки альтерації: дієз, бемоль</p>	<p>Ознайомлення з формою рондо: почерговий спів рефрену групою учнів та епізоду соло (в обсязі фрази). Пошук опорного басового голосу в супроводі до вивченої мелодії (I ст., V ст. або/та IV ст.)</p>

2 клас

Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро- ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності з одним-двома ключовими знаками включно. Розв'язання нестійких ступенів ладу у стійкі, обспівування стійких ступенів ладу. Стрибки зі стійких ступенів на нестійкі ступені мажорного ладу. Паралельно-змінний лад. Формування мінорного ладу з найхарактерніших інтонаційних моделей. Натуральний мінор. Три види мінору	Прості інтервали за ступеневою величиною (крім сексти і септими). Тоновна величина інтервалів секунд та терцій. Спів послідовностей інтервалів на основі стійких ступенів ладу в мелодичному та гармонічному викладенні (2–3 інтервали). Спів нескладних мелодій підголоскового складу або з мінімальним розщепленням голосів від унісону	Мажорний та мінорний тризвуки як тонічні тризвуки ладу. Інтонування мажорного та мінорного тризвуків із різною послідовністю ступенів. Тонічний тризвук та його обернення у мелодичних зворотах	Затакт у розмірах $\begin{matrix} 2 \\ 3 \\ 4 \\ 4, 4 \end{matrix}$ Ритмічна група Ритмічна група у розмірах $\begin{matrix} 2 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 4, 4, 4 \end{matrix}$ Синкопа у розмірі $\begin{matrix} 3 \\ 4 \end{matrix}$ Ритмічні канони	Способи розвитку мелодії: повтор, варіювання, секвенція. Прості інтервали на основі стійких ступенів ладу окремо та у послідовностях (2–3 інтервали). Визначення інтервалів за тоною величиною: секунди, терції. Мажорний та мінорний тризвуки у мелодичному та гармонічному звучанні. Три види мінорного ладу	Запис у тональностях із одним-двома ключовими знаками включно: - вивченої мелодії; - незнайомої мелодії в октавному діапазоні в обсязі фрази; - елементарного двоголосного музичного фрагменту з одним утриманим голосом (в обсязі фрази)*	Імпровізація: - мелодії по звуках тонічного тризвуку; - мелодії з абсолютною назвою звуків; - завершення фрази, речення в мелодії; - підголоску у приспіві пісні з розщепленням голосів від унісону; - підголоску в завершенні мелодії. Створення ритмічного супроводу до вивченої пісні. Підбір опорного басового голосу в супроводі до вивченої мелодії (I ст., V ст. або/та IV ст.)
Знання з музичної грамоти						
Обспівування стійких ступенів ладу, паралельно-змінний лад (загальне уявлення), паралельні	Прості інтервали, ступенева величина інтервалів.	Мажорний та мінорний тризвуки як тонічні	Затакт $\begin{matrix} 2 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 4, 4, 4 \end{matrix}$ Ритмічна група 	Види тематичного розвитку: повтор, варіювання, секвенція.	Групування тривалостей $\begin{matrix} 2 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 4, 4, 4 \end{matrix}$ у розмірах	Підголосок, канон. Головні ступені ладу

тональності, натуральний мінор, побудова натурального мінорного ладу, три види мінорного ладу: натуральний, гармонічний, мелодичний; діатонічна секвенція; знак альтерації бекар	Тоновна величина інтервалів: секунд, терцій. Мелодичні та гармонічні інтервали	тризвуки ладу. Будова мажорного та мінорного тризвуків. Назви тонів тризвуку: основний, терцієвий, квінтовий	Ритмічна група у розмірах 2 3 4, 4, 4 Синкопа у розмірі 3 4 Ритмічний канон	Види тетраходів мінорного ладу. Загальне уявлення про імітацію (канон)	Ключові знаки у тональностях. Побудова періоду (на прикладі вивчених пісень)	
--	--	--	---	--	--	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності з одним-двома ключовими знаками. Розв'язання нестійких ступенів у мажорі. Обспівування стійких ступенів мажорного ладу. Спів гам із перенесенням тетраходу. Формування навичок виразного співу (<i>crescendo, diminuendo, mf, mp</i>) Стрибки зі стійких ступенів на нестійкі ступені мажорного ладу: V-↓II, V-↓VII, I-↑VI-V, I-↓VI-V (у малій октаві), I-↓VI-V (у першій октаві), I-↑IV	Інтервали на ступенях мажорного ладу у діатонічних секвенціях: спів маломістких звукорядів із подальшою фіксацією крайніх звуків (I-II-III-I-III; I-II-III-III-I) одноголосно та на два голоси (з одним утриманим звуком). Спів мелодій підголоскового складу з епізодичним розщепленням голосів	Інтонування звуків тонічного тризвуку від кожного тону акорду у різних напрямках	Затакт у розмірах 2 3 4, 4, 4	Визначення на слух та у нотному тексті: - стрибків на нестійкі ступені мажорного ладу; - руху мелодії по звуках тонічного тризвуку; - секвенцій	Позначення інтервалів за ступеневою величиною. Запис мелодії в октавному діапазоні (уведення стрибків на нестійкі ступені)	Імпровізація: - мелодії по звуках тонічного тризвуку; - мелодії з використанням секвенцій; - підголоску у приспіві пісні

	від унісону та подальшим сходженням до унісону					
<p>Паралельно-змінний лад. Тоніка мінору — VI ст. мажорного ладу. Порядок засвоєння інтонаційних моделей: I–↓VII–↓VI, VI–↑VII–↑I, VI–↑I (початок у малій октаві), VI–↑I (початок у першій октаві), VI–↑I–↑III (початок у малій октаві) Тонічний тризвук паралельного мінору. Алгоритм засвоєння характерних інтонацій мінорного ладу: - заповнення тонічної терції поступовим рухом ступенів (вгору та вниз); - тонічний тризвук мінорного ладу як основна інтонація мелодії; - тонічна квінта вгору та вниз як основна інтонація мелодії; - заповнення тонічної квінти поступовим рухом ступенів від тоніки - заповнення тонічної квінти рухом по звуках тонічного тризвуку (вгору та вниз) - -</p>	<p>Послідовності інтервалів у мажорі на основі стійких ступенів (прима, терція, кварта, квінта, октава) у мелодичному та гармонічному викладенні (2–3 інтервали)</p>	<p>Мінольний та мажорний тризвуки як тонічні тризвуки ладу. Інтонавання тонічних тризвуків у паралельних тональностях.</p>	<p>Ритмічна група Ритмічні партитури</p>	<p>Способи розвитку мелодії: контраст. Визначення на слух та у нотному тексті: - паралельно-змінного ладу в музичних фрагментах та вивчених піснях; - мажорного та мінорного тризвуків у мелодичному та гармонічному звучанні</p>	<p>Запис вивченої мелодії у паралельно-змінному ладу</p>	<p>Створення варіантів завершення фрази, речення у мелодії</p>

<p>Мелодії на основі мінорного гексахорду (I–II–III–IV–V–VI). Розширення діапазону мелодій до октави. Повний звукоряд натурального мінору. Обспівування стійких ступенів натурального мінору. Тональності ля, мі мінор</p>	<p>Тонава величина секунд і терцій. в.3 та м.3 як складові тонічного тризвуку у мажорі та мінорі. Спів секвенцій на ступенях натуральних мажору та мінору на основі секунд і терцій</p>	<p>Інтонування звуків тонічного тризвуку від кожного тону акорду із різною послідовністю ступенів</p>	<p>Ритмічна група у розмірах 4, 4, 4</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - інтервалів за ступеневою величиною окремо та у послідовностях (2–3 інтервали); - тонової величини секунд та терцій; - тактового розміру музичного твору з урахуванням жанрових ознак</p>	<p>Запис вивченої мелодії у мажорі та мінорі в октавному діапазоні (в обсязі речення)</p>	<p>Імпровізація мелодії з абсолютною назвою звуків. Створення ритмічного супроводу до вивченої пісні</p>
<p>Гармонічний мінор (ознайомлення). Мелодичний мінор (ознайомлення). Тональності ре, сі мінор. Паралельні тональності</p>	<p>Послідовності інтервалів у мінорі на основі стійких ступенів (прима, терція, кварта, квінта, октава) у мелодичному та гармонічному викладенні (2–3 інтервали)</p>	<p>Обернення тонічного тризвуку в мелодичних зворотах</p>	<p>Синкопа у розмірі 4 Ритмічні партитури у розмірі 4 Ритмічні канони</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті звукорядів і тетраходів трьох видів мінору</p>	<p>Запис елементарного двоголосного музичного фрагменту (в обсязі фрази) з одним утриманим голосом (I або V ст.)*</p>	<p>Підбір опорного басового голосу в супроводі до вивченої мелодії (I ст., V ст. або/та IV ст.)</p>

3 клас

Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Тональності до двох ключових знаків включно. Одноїменні тональності. Обспівування стійких ступенів в однойменних тональностях. Стрибки ступенів ладу: - зі стійких на нестійкі у мажорі та мінорі; - зі стійких на стійкі у мінорі; - на сексту зі стійких на стійкі вгору та вниз у мажорі та мінорі; - з нестійких на стійкі (VII–V, VI–I, II–V, IV–I, VI–III, VII–III)*</p>	<p>Обернення інтервалів. в.3 та м.3 на ступенях натуральних мажору та мінору. Послідовності інтервалів у ладу (2–3 інтервали). Мелодії з елементами паралельного руху терціями. Канон (ознайомлення)</p>	<p>Головні тризвуки ладу: T₃⁵, S₃⁵, D₃⁵ у натуральному мажорі; t₃⁵, s₃⁵, d₃⁵, D₃⁵ у натуральному та гармонічному мінорі. Обернення тонічного тризвуку</p>	<p>Затакт у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ритмічні групи: Групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці. Розмір $\frac{3}{8}$ (без шістнадцятих)</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - трьох видів мінорного ладу; - простих інтервалів (крім септим) окремо та у послідовностях (2–3 інтервали); - головних тризвуків ладу; - тонічного тризвуку з оберненнями; - форми періоду повторної будови</p>	<p>Транспонування та запис вивченої мелодії. Запис у тональностях до двох ключових знаків включно: - мелодії у форми періоду повторної будови; - двоголосного музичного фрагменту (в обсязі фрази) з одним утриманим голосом або з елементами паралельного руху терціями</p>	<p>Створення мелодії: - за принципом співставлення фраз в однойменних тональностях; - із ритмічним варіюванням другої фрази (речення); - з використанням характерних елементів гармонічного мінору. Створення: - ритмічного акомпанементу до вивченої мелодії з використанням ритмічних груп - супроводу до вивченої мелодії з використанням головних тризвуків ладу</p>
Знання з музичної грамоти						
<p>Мажорні та мінорі тональності з двома ключовими знаками. Одноїменні тональності. Головні ступені ладу</p>	<p>Обернення інтервалів. Інтервал секста за ступеневою величиною.</p>	<p>Головні тризвуки ладу. Ладова функція акордів. Побічні тризвуки.*</p>	<p>Затакт у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ Ритмічні групи: </p>	<p>Головні тризвуки ладу в натуральному мажорі та гармонічному мінорі. Типи побудови</p>	<p>Знак вольти. Основи запису двоголосних фрагментів на одному нотоносці.</p>	<p>Поняття про фактуру як спосіб викладення супроводу*</p>

	Тоновна величина чистих інтервалів. Розв'язання нестійких інтервалів у мажорі та мінорі	Функціональні гармонічні звороти: автентичний, плагальний, повний* Обернення тризвуку. Обернення тонічного тризвуку: секстакорд (T ⁶), квартсекстакорд (T ⁶ ₄). Структура обернень тризвуку (без визначення тонової величини інтервалів). Розміщення основного тону акорду в оберненнях тризвуку	Групування тривалостей у вокальній та інструментальній музиці. Особливості групування тривалостей у розмірі 8	періоду: період повторної будови. Загальне уявлення про імітацію (канон)	Знаки альтерації у гармонічному та мелодичному мінорі: ключові та випадкові	
--	---	---	--	---	---	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Одноіменні тональності: Ре мажор — ре мінор. Обспівування стійких ступенів в однойменних тональностях. Стрибки на сексту	в.3 та м.3 на ступенях мажору та мінору в однойменних тональностях у діатонічних секвенціях.	Тризвуки на ступенях мажору та мінору в діатонічних секвенціях (інтонування на основі	Затакт у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$	Визначення на слух та у нотному тексті: - інтервалів (терція, квінта та їх обернень) на ступенях ладу; - мажорного та мінорного тризвуків	Запис мелодії в обсязі речення з повторенням фраз і використанням знака репризи (2, 4 такти). Групування	Створення мелодії (в обсязі речення) за принципом співставлення фраз в однойменних тональностях

від ступенів мажорного, мінорного ладу: V–III ¹ , V _I –III, III–I ¹ , I ¹ –III, II–↑VII, VII–↓II	Обернення терції та квінти	слухового уявлення ступенів ладу). Головні тризвуки ладу в натуральному мажорі (T ₃ ⁵ , S ₃ ⁵ , D ₃ ⁵). Автентичний зворот: T ₃ ⁵ –D ₃ ⁵			тривалостей у вокальній та інструментальній музиці	
Гармонічний мінор. Обспівування тоніки з використанням VII # ступеня. Стрибки на VII # ст. від стійких та нестійких ступенів (низхідні та висхідні): V–↓VII # , III–↓VII # , IV–↓VII # , V–↑VII # , II–↑VII # . III–↑VII # . * Інтонація зб.2 у мелодичних зворотах і послідовностях ступенів в одноголосних вправах	Послідовності інтервалів із використанням терцій на IV, V ступенях натурального мажору та натурального і гармонічного мінору з наступним розв'язанням	Головні тризвуки ладу в натуральному та гармонічному мінорі. Автентичний зворот t ₃ ⁵ –d ₃ ⁵ , t ₃ ⁵ –D ₃ ⁵ в інтервально-акордових послідовностях (3–4 співзвуччя)	Ритмічна група Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: - мелодичних зворотів із використанням VII # ст. гармонічного мінору; - головних тризвуків ладу	Запис мелодії у гармонічному мінорі (в обсязі речення)	Створення мелодії з використанням характерних елементів гармонічного мінору
Стрибки від ступенів у мінорі: - зі стійких ступенів на нестійкі (II, IV, VI, VII #) з наступним розв'язанням; - з нестійких ступенів на нестійкі (II–VI, VI–II)	Інтервали м.6 та в.6 як крайні звуки тонічних секстакорду та квартсекстакорду.	Плагальний зворот: T ₃ ⁵ –S ₃ ⁵ у натуральному мажорі, t ₃ ⁵ –s ₃ ⁵ у натуральному мінорі в інтервально-акордових	Ритмічна група Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: - обернень тонічного тризвуку; - інтервалів на основі стійких ступенів ладу окремо та у послідовностях (2–3 інтервали)	Запис: - мелодії в обсязі речення з ритмічним варіюванням другої фрази; - мелодії із використанням руху по звуках вивчених акордів	Створення: - мелодії з ритмічним варіюванням другої фрази (в обсязі речення); - ритмічного акомпанементу до вивченої мелодії з використанням

<p>із наступним розв'язанням.* Стрибки по звуках обернень тонічного тризвуку у мелодіях та інтонаційних вправах</p>		<p>послідовностях (3–4 співзвуччя). Обернення тонічного тризвуку в мажорних та мінорних тональностях. Загальне поняття про структуру обернень тризвуку</p>				<p>ритмічних груп </p>
<p>Мелодичний мінор: - співставлення тетраходів натурального, гармонічного та мелодичного видів мінору; - рух VI # ст. угору та вниз у складі верхнього тетраходу</p>	<p>Спів пісень із фрагментарним використанням двоголосся (рух паралельними терціями або секстами). Поліфонічне двоголосся — канон</p>	<p>Розміщення основного тону акорду в оберненнях тонічного тризвуку. Повний функціональний зворот T–S–D–T у послідовностях акордів</p>	<p>Сполучення ритмічних груп Розмір 8 (без шістнадцятих): групування, тактування. Порівняння розмірів 3/4 та 8/4</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - видів мінору; - простих інтервалів (крім септими); - принципів розвитку тематичного матеріалу (повтор, секвенція, варіювання); - головних тризвуків ладу у музичних фрагментах</p>	<p>Запис по пам'яті та транспонування вивчених пісень, фрагментів класичних музичних творів тощо. Запис двоголосного музичного фрагменту (в обсязі фрази) з одним утриманим голосом або з елементами паралельного руху терціями</p>	<p>Підбір супроводу до вивченої мелодії з використанням головних тризвуків ладу</p>

Другий етап (4–5 класи)

1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу

- підтримувати інтерес учнів до предмета «Сольфеджіо» за допомогою проблемно-творчих завдань;
- розширити ладові уявлення шляхом уведення нових інтонаційних зворотів із використанням альтерованих та хроматичних звуків;
- опанувати нові елементи музичної мови у ладовому контексті (інтервали, акорди);
- розпочати цілеспрямоване формування ладо-функціонального гармонічного слуху учнів;
- увести до практичного використання нові розміри і ритмічні групи;
- застосовувати накопичені слухові уявлення та навички у творчій діяльності.

2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня

Лад, тональність

Учень:

орієнтується у поняттях: хроматизм; відхилення, модуляція; діатонічна та хроматична секвенція;

розуміє: мажорні та мінорні тональності до чотирьох ключових знаків; однойменні тональності; гармонічний мажор; діатонічні, хроматичні допоміжні та прохідні звуки;

називає: тональності до чотирьох знаків включно, порядок ключових знаків, однойменні тональності;

інтонує: звукоряд гармонічного мажору, стрибки на нестійкі ступені ладу; обспівування стійких ступенів ладу із включенням діатонічних та хроматичних допоміжних звуків;

визначає на слух: звукоряди мажорного (два види) та мінорного (три види) ладів, гармонічний мажор у музичних фрагментах.

Інтервали

Учень:

орієнтується у поняттях: інтервали на ступенях натурального мажору та мінору; розв'язання діатонічних інтервалів;

розуміє: ступеневу і тонову величину простих інтервалів; обернення інтервалів; тритони, характерні інтервали (зб.2, зм.7);

визначає у нотному тексті: обернення інтервалів; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7);

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: обернення інтервалів; тритони (зб.4, зм.5,) в натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням;

інтонує: тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі та характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням; інтервально-акордові послідовності;

грає на інструменті: тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі й гармонічному мінорі та характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням; інтервально-акордові послідовності у мелодичному, гармонічному викладенні;

визначає на слух:

- у тональності — тритони та характерні інтервали з розв'язанням;
- від звука — прості інтервали.

Акорди

Учень:

орієнтується у поняттях: зменшений тризвук на II ст. у натуральному мінорі та гармонічному мажорі; збільшений тризвук; обернення домінантового септакорду, розв'язання обернень домінантового септакорду; ладова функція акордів;

розуміє: зменшений тризвук на VII ст. із розв'язанням; обернення тризвуку (сектакорд, квартсектакорд); обернення головних тризвуків ладу; домінантовий септакорд, розв'язання домінантового септакорду;

визначає у нотному тексті: зменшений тризвук на VII ст.; головні тризвуки ладу, обернення головних тризвуків ладу; домінантовий септакорд; обернення домінантового септакорду;

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: головні тризвуки з оберненнями; зменшений тризвук на VII ст. із розв'язанням; D^7 із розв'язанням;

інтонує: вивчені акорди з розв'язанням у тональності окремо та у послідовностях акордів;

грає на інструменті: головні тризвуки з оберненнями у мелодичному та гармонічному викладенні; вивчені акорди з розв'язанням у тональності окремо та у послідовностях акордів;

визначає на слух:

- у тональності — ладову функцію акордів у музичних фрагментах (в обсязі фрази, речення), головні тризвуки ладу з оберненнями, зменшений тризвук на VII ст., D^7 із розв'язанням окремо та у послідовностях акордів;
- від звука — B^5_3 , M^5_3 , ZM^5_3 , $m.B7$ або $m.маж.7$ $m.B_7$ або $m.маж.7$ (« D^7 »)

Метро-ритм

Учень:

орієнтується: у схемах диригування у розмірах $\overset{2}{4}, \overset{3}{4}, \overset{4}{4}, \overset{3}{8}, \overset{6}{8}$;

розуміє та визначає у нотному тексті: розміри $\overset{3}{8}, \overset{6}{8}$; пунктирний ритм, синкопу, тріоль;

записує: групування тривалостей у розмірах $\overset{3}{8}, \overset{6}{8}$; ритмічний рисунок мелодії.

Відтворення елементів музичної мови

Учень:

сольфеджує: вивчені мелодії (з тактуванням або диригуванням); незнайому мелодію (читання з листа із попереднім аналізом);

записує: вивчені мелодії по пам'яті; транспонує вивчені мелодії; незнайому мелодію у формі періоду (8 тактів);

створює: мелодичний голос до послідовності з акордів; відсутні фрагменти (мотив, фраза, речення) до завершення цілісності мелодії;

виконує: знайому пісню з ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє;

виконує у складі ансамблю учнів групи (ансамблеве музичення): народну пісню чи нескладний авторський твір гармонічного складу.

3. Орієнтовні завдання до рубіжного контролю²³

Письмова робота

- А) записати незнайому мелодію в обсязі речення (див. *Додаток №1*);
Б) створити друге речення або заключну фразу до записаної мелодії; підібрати гармонічний супровід до записаної (диктант) мелодії (див. *Додаток №1*);
- А) записати одну із вивчених мелодій по пам'яті в тональності, яку обрав учень (див. *Додаток №1*);
Б) записати одну із вивчених мелодій по пам'яті в тональності, яку визначив викладач (див. *Додаток №1*);
- А) письмова робота з музичної грамоти

²³ Буквою «А» позначено репродуктивні види завдань, буквою «Б» — креативні види завдань.

Б) письмова робота з музичної грамоти яка містить креативні види завдань (див. Додаток №1);

Б) виконання творів у відповідному темпі, характері, мовою оригіналу* (див. Додаток №1);

- Б) підібрати гармонічний супровід до вивченої мелодії* (див. Додаток №1).

Усна відповідь

- А) ансамблеве музичення (див. Додаток №1)

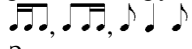
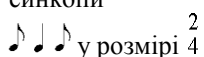

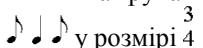
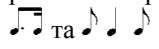

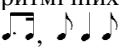
4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу

4 клас						
Обсяг навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся				Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація
	Інтервали	Акорди				
Тональності до трьох ключових знаків включно. Хроматичні допоміжні та прохідні звуки. Модуляція у тональність домінанти (ознайомлення)	Інтервал септима на ступенях ладу. м.7 на V ст. Тритони від IV та VII (VII #) ст. з розв'язанням. Послідовності інтервалів у ладу (3–4 інтервали)	Обернення головних тризвуків ладу з розв'язанням. зм. VII ⁵ ₃ у натуральному мажорі та гармонічному мінорі	Ритмічна група у розмірах 2 3 4, 4, 4, 4 Внутрішньотактова синкопа: у розмірах 2 3, 4, 4; у розмірі 4	м.7 на V ст., тритони від IV та VII (VII #) ст. з розв'язанням. зм. VII ⁵ ₃ у натуральному мажорі та гармонічному мінорі. Послідовності інтервалів у тональності (2–3 інтервали). Визначення ладової функції акордів у музичних фрагментах	Запис у тональностях до трьох знаків включно мелодії повторної будови (4–8 тактів) з попереднім аналізом. Запис та транспонування знайомих та вивчених мелодій (у формі періоду)	Створення ритмічних або мелодичних варіантів мелодії (в обсязі фрази, речення). Створення підголоску до мелодії. Створення музичних фрагментів на даний текст. Головні тризвуки ладу в супроводі до мелодій у фактурі різних жанрів
Знання з музичної грамоти						
Ключові знаки в мажорних та мінорних тональностях до трьох	Тоновна величина септим. Тритон, збільшена	Обернення головних тризвуків ладу; розв'язання обернень	Ритмічна група: (пунктирний)	Побудова музичних творів: період, період повторної будови	Знак вольти та інші знаки скорочення нотного письма	Проста двочастинна форма

знаків включно. Хроматизм, хроматичні прохідні та допоміжні звуки. Уявлення про модуляцію	кварта, зменшена квінта. Розв'язання тритонів у натуральному мажорі та гармонічному мінорі	головних тризвуків ладу. зм. VII ⁵ ₃ у натуральному мажорі та гармонічному мінорі: інтервальний склад та розв'язання Уявлення про Зб ⁵ ₃ *	ритм) Внутрішньотактові синкопи: у розмірах 2 3 / 4, 4; у розмірі 4			
---	---	--	--	--	--	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху		Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови		
Одноголосся	Багатоголосся		Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання	
	Інтервали	Акорди				
Тональності до трьох ключових знаків включно. Хроматичні допоміжні звуки. Спів двоголосних мелодій із використанням паралельного руху терціями або секстами	Послідовності інтервалів у ладу з використанням обернень вивчених інтервалів (3–4 інтервали), наприклад: в.3 - м.6 - в.3 - ч.1 I III IV V м.6 та в.6 на II, VI, VII ступенях мажорного ладу. Використання у мотиві секвенції м.6 або в.6 із наступним заповненням стрибка	Обернення S ⁵ ₃ . Розв'язання S ⁵ ₃ та його обернень. Послідовності акордів із використанням обернень S ⁵ ₃ , наприклад: T ⁵ ₃ -S ⁶ ₄ -T ⁵ ₃ , T ⁵ ₃ -S ⁶ ₄ -T ⁶ ₄	Ритмічна група у розмірах 2 4 / 4, 4 на прикладі польки та маршу	Визначення на слух та у нотному тексті: - інтервалів у ладу (крім септим); - обернень великих та малих тризвуків. Гармонічний аналіз фрагментів творів за нотним текстом*	Запис нескладної мелодії повторної будови з використанням знака вольти	Створення мелодії в обсязі речення з ритмічним варіюванням другої фрази. Створення підголоску до мелодії. Створення супроводу до мелодії з використанням головних тризвуків ладу*
Інтонації тритонів у сольфеджуванні, мелодичних зворотах та послідовностях	Тритони від IV та VII (VII #) ст. із розв'язанням у натуральному	Обернення D ⁵ ₃ Розв'язання D ⁵ ₃ та його обернень. Акордові	Ритмічна група у розмірі 3 / 4 на прикладі мазурки	Визначення на слух та у нотному тексті: - тритонів із розв'язанням,	Запис мелодії з ритмічним варіюванням другого речення	Створення ритмічного акомпанементу до мелодії

ступенів, наприклад: V–VI–V–IV–↓VII–I–III, I–II–I–VII–IV–III–I	мажорі та гармонічному мінорі. Інтервально- акордові послідовності у ладу (3–4 співзвуччя), наприклад: T ₃ ⁵ - D ₄ ⁶ - зм.5 - в.3	послідовності з використанням обернень D ₃ ⁵ , наприклад: T ₃ ⁵ –D ₆ ⁶ –T ₃ ⁵ , T ₃ ⁶ –D ₄ ⁶ –T ₃ ⁵		- обернень головних тризвуків, - вивчених акордових зворотів	з використанням ритмічних груп Запис ритму мелодії з використанням ритмічної групи у розмірах 4, 4, 4	з використанням ритмічної групи Створення мелодичних варіантів фрази, речення з використанням інтонацій тритонів
Хроматичні прохідні звуки. м. 7 від V ст. із розв'язанням одноголосно та на два голоси. Мелодії, пісні та вправи з використанням руху по звуках зм. VII ₃ ⁵	м.7 від V ст. із розв'язанням. Інтервально- акордові послідовності у тональності (3–4 співзвуччя), наприклад: T ₃ ⁵ - в.6 - м.7 - в.3 V V I	зм. VII ₃ ⁵ із розв'язанням у натуральному мажорі та гармонічному мінорі	Внутрішньотак- това синкопа: у розмірі 4 ; у розмірі 4	Визначення на слух та у нотному тексті: - зм. VII ₃ ⁵ , - принципів розвитку мелодії (повторність, секвенція, варіювання)	Запис мелодії з ритмічним варіюванням другого речення з використанням ритмічних груп Запис ритму мелодії з використанням синкопи у розмірі 4	Створення ритмічного акомпанементу до мелодії з використанням синкопи Головні тризвуки ладу в супроводі до мелодії у фактурі різних жанрів*
Модуляція у тональність домінанти (ознайомлення) у вивчених мелодіях	Інтервально– акордові послідовності у натуральному мажорі та гармонічному мінорі (3–4 співзвуччя)	Послідовності акордів із використанням зм. VII ₃ ⁵ у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, наприклад: T ₃ ⁵ –D ₆ ⁶ –зм. VII ₃ ⁵ – T ₃ ^{5H}	Ритмічна група у розмірі 4	Визначення на слух та у нотному тексті: - інтервалів, - акордів, - інтервально– акордових послідовностей (3–4 співзвуччя). Визначення простих двочастинної (контрастної) та тричастинної форм у прослуханих творах	Запис першого речення мелодії та створення і запис другого речення за даним ритмічним рисунком. Запис ритму мелодії з використанням ритмічних груп та 	Ритмічне варіювання мелодії з використанням ритмічних груп у різних жанрах (марш, полька, мазурка). Створення мелодії з використанням м. 7 від V ст. та зм. VII ₃ ⁵ . Підбір супроводу до мелодії з використанням гармонічного з'єднання акордів*

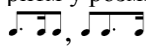
5 клас

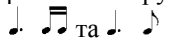
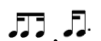
Обсяг навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності до чотирьох ключових знаків включно. Гармонічний мажор. Мелодичний мажор (ознайомлення). Лади української народної музики: двічі гармонічний мінор, гуцульський лад. Мелодії та пісні з використанням інтонацій: - тритонів; - характерних інтервалів; - руху по звуках D^7 та його обернень. Сольфеджування у різних темпах	Тритони від II та VI ступенів у натуральному мінорі. Характерні інтервали (зб.2, зм.7) у гармонічному мажорі та мінорі із розв'язанням. Тритони від II та VI \flat ступенів у гармонічному мажорі (ознайомлення)	Домінантовий септакорд (D^7) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі. Розв'язання D^7 . Обернення D^7 . зм. II \flat у натуральному мінорі. Перерваний зворот (ознайомлення). $3\flat_3$ ($\flat VI_3^5$) у гармонічному мажорі та (III_3^5) у гармонічному мінорі*	Ритмічні групи: (тріоль), Розмір 8 Внутрішньодо-льова синкопа (ознайомлення). Розміри: 2, 2, 4 (ознайомлення). Змінний розмір*	Прості інтервали у послідовностях інтервалів у тональності (4–5 інтервалів). D^7 та його обернення з розв'язанням. Тритони у натуральних та гармонічних ладах. Характерні інтервали (зб.2, зм.7) у гармонічному мажорі та мінорі. зм. II \flat у натуральному мінорі з розв'язанням	Запис у тональностях до чотирьох знаків включно мелодії: - у формі періоду з варійованим другим реченням; - у формі періоду з контрастним другим реченням; - у гармонічному мажорі; - з використанням руху по звуках вивчених інтервалів та акордів, вивчених ритмічних груп. Транспонування та запис вивченої або знайомої мелодії	Створення: - гармонічного або ритмічного акомпанементу до мелодії; - мелодії до послідовності з акордів. Підбір акомпанементу до відомої мелодії за буквеним позначенням акордів. Створення та запис мелодії із використанням вивчених елементів музичної мови.*
Знання з музичної грамоти						
Три види мажорного ладу. Гармонічний мажор. Лади української народної музики: двічі гармонічний мінор ($IV \#$ та $VII \#$), гуцульський лад	Тоновна величина простих інтервалів. Тритони від II та VI ступенів у натуральному мінорі. Характерні	Септакорд. Домінантовий септакорд (D^7). Розв'язання D^7 . Обернення D^7 : домінантовий квінтсектакорд (D_5^6),	Ритмічні групи: (тріоль), Розмір 8 Види розмірів: прості, складні. Змінний розмір.*	Аналіз музичного твору. Типи побудови періоду: період із контрастним другим реченням. Види фактури: акордова, гомофонно-	Буквене позначення звуків, тональностей та акордів. Основи запису супроводу до мелодії (ознайомлення)	Відповідність фактури гармонічного супроводу до жанру твору та характеру музики

(IV # та VI #)	інтервали, збільшена секунда, зменшена септима. Розв'язання характерних інтервалів. Тритони від II та VI \flat ступенів у гармонічному мажорі (ознайомлення)	домінантовий терцквартакорд (D^4_3), домінантовий секундакорд (D^2). Розв'язання обернень D^7 . зм. II \flat у натуральному мінорі з розв'язанням. Побічні тризвуки ладу (ознайомлення). Розташування акордів на ступенях ладу. Перерваний зворот (ознайомлення). $3\flat_3^5$ ($\flat VI_3^5$) у гармонічному мажорі та (III_3^5) у гармонічному мінорі*	Внутрішньо- дольова синкопа	гармонічна, поліфонічна. Мелодична та гармонічна фігурація*		
-----------------	--	---	--------------------------------	---	--	--

Орієнтовний розподіл навчального матеріалу

Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся				Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація
	Інтервали	Акорди				
Тональності до чотирьох ключових знаків включно. Інтонації тритонів від II та VI ступенів у натуральному мінорі у сольфеджуванні, мелодичних зворотах та послідовностях ступенів. Мелодії, вправи та пісні з використанням руху	Інтервал септима із заповненням по звуках септакордів у діатонічних та модулюючих секвенціях (м.7 на V ст. із заповненням по звуках D^7). Тритони від	D^7 із розв'язанням. Послідовності акордів із використанням D^7 (5–6 акордів)	Розмір $\frac{6}{8}$ Синкопа у розмірі $\frac{6}{8}$ Пунктирний ритм у розмірі $\frac{6}{8}$: 	Виявлення взаємозв'язку тактового розміру та жанру у творах $\frac{3}{4}$ $\frac{6}{8}$ у розмірах 4 та 8 Визначення на слух та у нотному тексті: - D^7 із розв'язанням; - D^7 у послідовностях акордів	Запис: - знайомої мелодії у формі періоду з варійованим другим реченням; - мелодії з використанням руху по звуках D^7	Створення та запис мелодії із використанням вивчених елементів музичної мови

по звуках D^7	II та VI ступенів із розв'язанням у натуральному мінорі					
Гармонічний мажор. Інтенації тритонів від II та VI b ступенів із розв'язанням у гармонічному мажорі у сольфеджуванні, мелодичних зворотах та послідовностях ступенів. Мелодії, вправи та пісні з використанням руху по звуках D^7 та D^6_5	Тритони від II та VI b ступенів із розв'язанням у гармонічному мажорі (ознайомлення)	Домінантовий квінтсектакорд (D^6_5): - із розв'язанням; - у послідовностях акордів, наприклад: $T^5_3-D^6-D^6_5-T^5_3$	Ритмічна група (тріоль). Співставлення парного дроблення долі та тріолі (в одній ритмічній вправі, мелодії). Ритмічний акомпанемент із використанням ритмічної групи Ритмічні партитури	Визначення на слух та у нотному тексті: ладових зворотів у гармонічному мажорі	Запис мелодії: - у гармонічному мажорі; - із використанням ритмічної групи 	Створення мелодії у формі періоду з даних фрагментів із використанням характерних зворотів гармонічного мажору та мінору
Спів пісень у ладах української народної музики: двічі гармонічний мінор, гуцульський лад. Інтенації характерних інтервалів зб.2 та зм.7 у мелодичних зворотах та послідовностях ступенів. Мелодії, вправи та пісні з використанням руху по звуках D^7 та його обернень	Характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням у гармонічному мажорі та мінорі. Послідовності інтервалів у тональності з використанням характерних інтервалів (4–5 інтервалів)	Домінантовий терцквартакорд (D^4_3) та доміантовий секундакорд (D^2): - із розв'язанням; - у послідовностях акордів, наприклад: $T^6-D^6_4-D^4_3-T^5_3$; $T^6-S^5_3-D^2-T^6$; $T^6_4-D^5_3-D^2-T^6$	Ритмічна група Порівняння ритмічних груп Ритмічні партитури	Визначення ладу мелодій за нотним текстом. Визначення на слух та у нотному тексті: - D^7 та його обернень із розв'язанням; - D^7 та його обернень у послідовностях акордів	Запис мелодії: - у формі періоду з контрастним другим реченням; - з використанням вивчених ритмічних груп. Транспонування вивченої або знайомої мелодії	Створення гармонічного або ритмічного акомпанементу до мелодії
Мелодичний мажор (ознайомлення). Сольфеджування мелодій у різних темпах	Інтервали у двоголосному співі у прямому та протилежному	Побічні тризвуки (ознайомлення). зм. II 5_3 у натуральному мінорі	Внутрішньодо-льова синкопа (ознайомлення).	Елементи гармонічного аналізу: визначення акордів у різних видах фактури.	Запис мелодії у формі періоду з рухом по звуках вивчених інтервалів та акордів	Створення мелодії до послідовності з акордів. Підбір

	<p>русі голосів мелодії. Послідовності інтервалів у тональності із використанням тритонів, характерних інтервалів у мелодичному та гармонічному викладенні (4–5 інтервалів)</p>	<p>з розв'язанням. Послідовності акордів у натуральному мінорі з включенням ЗМ. II $\frac{5}{3}$ (3–5 акордів), наприклад: $t_{\frac{5}{3}}-s_{\frac{6}{4}}-зм. II \frac{5}{3}-t_{\frac{6}{H}}$ $36_{\frac{5}{3}} (\flat VI_{\frac{5}{3}})$ у гармонічному мажорі та (III $\frac{5}{3}$) у гармонічному мінорі*. Перерваний зворот: розв'язання D^7 у $VI_{\frac{5}{3}}$ (ознайомлення)</p>	<p>Розміри: $\frac{2}{2}, \frac{3}{2}, \frac{6}{4}$ (ознайомлення). Змінний розмір: запис, тактування, особливості диригування*</p>	<p>Визначення на слух: - у тональності — вивчених інтервалів та акордів; - від звука — $B_{\frac{5}{3}}, M_{\frac{5}{3}}, 3M_{\frac{5}{3}}, m.B7, (D^7)$</p>		<p>акомпанементу до відомої мелодії за буквеним позначенням акордів</p>
--	---	---	--	---	--	---

Третій етап (6 клас)

1. Основні завдання щодо опанування змісту курсу

- розвинути навички свідомого оперування накопиченими в «інтонаційному словнику» ладовими і метро-ритмічними моделями, слуховими уявленнями;
- удосконалити навички слухового та аналітичного сприймання музичної інформації і різних способів її відтворення;
- усвідомлено використовувати набуті знання та навички у різних видах практичної музичної діяльності — слуханні, виконанні, творчості;
- розвинути в учнів потребу в творчій діяльності, самовираженні через різні види роботи.

2. Орієнтовне визначення оптимального рівня підготовки учня

Лад, тональність

Учень:

орієнтується у поняттях: діатонічні семиступеневі лади, пентатоніка; тональності першого рівня споріднення, модуляційна альтерація; енгармонізм звуків та тональностей;

розуміє: квінтове коло тональностей; три види мажорного та мінорного ладів; лади української народної музики (двічі гармонічний мінор, гуцульський лад); буквене позначення звуків і тональностей; ладову альтерацію в мажорі та мінорі; відхилення та модуляцію;

називає: тональності до п'яти знаків включно, ключові знаки у тональностях до п'яти знаків включно, буквене позначення звуків та тональностей;

записує: прохідні та допоміжні хроматичні звуки;

визначає за нотним текстом: тональний план мелодії або музичного фрагменту; діатонічні семиступеневі лади, пентатоніку, лади української народної музики (гуцульський лад) у музичних фрагментах;

інтонує: звукоряди мажорного ладу (два види) та мінорного ладу (три види); хроматичні допоміжні та прохідні звуки у ладових зворотах;

визначає на слух: звукоряди мажорного ладу (два види), мінорного ладу (три види), лади української народної музики (гуцульський лад).

Інтервали

Учень:

орієнтується у поняттях: характерні інтервали зб.5, зм.4;

розуміє: тритони у натуральному мінорі та гармонічному мажорі;

визначає у нотному тексті: прості інтервали, тритони у натуральному мінорі та гармонічному мажорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) у мелодичному та гармонічному викладенні;

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: прості інтервали від звука; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням;

інтонує: прості інтервали від звука; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі та характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням;

грає на інструменті: прості інтервали від звука; тритони (зб.4, зм.5) у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали (зб.2, зм.7) з розв'язанням; інтервально-акордові послідовності;

визначає на слух:

- у тональності — тритони у натуральному мажорі та гармонічному мінорі, характерні інтервали з розв'язанням окремо, послідовностях інтервалів (6–8 інтервалів);

- від звука — прості інтервали

Акорди

Учень:

орієнтується у поняттях: види септакордів, септакорд II ступеня (II⁷); перерваний зворот; розташування акордів на ступенях ладу; акорди побічної доміанти; акордова та гомофонно-гармонічна фактура;

розуміє: обернення D⁷, увідні септакорди (ЗМ. VII⁷, м. VII⁷);

визначає у нотному тексті: зменшений тризвук, головні тризвуки ладу, обернення головних тризвуків ладу, D⁷ та його обернення, увідні септакорди (ЗМ. VII⁷, м. VII⁷) у різних видах фактури;

записує нотами та спеціальними умовними позначеннями: головні тризвуки ладу з оберненнями; ЗМ. VII⁵ із розв'язанням; D⁷ та його обернення із розв'язанням; увідні септакорди (ЗМ. VII⁷, м. VII⁷) з розв'язанням;

інтонує:

- у тональності — вивчені акорди з розв'язанням окремо та у послідовностях акордів (6–8 акордів);
- від звука — B⁵₃, M⁵₃, D⁷ із розв'язанням;

грає на інструменті: послідовності акордів у фактурі різних жанрів;

визначає на слух:

- у тональності — головні тризвуки ладу з оберненнями, D⁷ та його обернення з розв'язанням, увідні септакорди (два способи розв'язання) окремо та у послідовностях акордів (4–6 акордів);
- від звука — B⁵₃, B⁶₄, M⁵₃, M⁶₄, M⁶₄, ЗМ⁵₃, ЗБ⁵₃, м. маж. 7 або м. B7 (D⁷), м. ЗМ7 (м. VII⁷), ЗМ7 (ЗМ. VII⁷).

Метро-ритм

Учень:

орієнтується у поняттях: мішаний, змінний розмір; внутрішньодольова синкопа;

розрізняє: міждольову та міжтактову синкопи; ритмічні групи із залігованими нотами;

орієнтується: в схемах диригування у простих та складних розмірах; у позначеннях темпів італійською мовою;

розуміє та визначає у нотному тексті: види розмірів; усі вивчені ритмічні групи;

записує: ритмічний рисунок мелодії.

Відтворення елементів музичної мови

Учень:

сольфеджує: вивчені мелодії (з тактуванням або диригуванням); незнайому мелодію (читання з листа із попереднім аналізом);

записує: вивчену мелодію по пам'яті; вивчену мелодію в іншій тональності (транспонує); незнайому мелодію у формі періоду (8 тактів);

створює: підголосок або другий голос до мелодії; гармонічний акомпанемент до мелодії; варіанти мелодії з різними жанровими ознаками;

виконує: знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє;

виконує у складі ансамблю учнів групи (ансамблеве музичення): народну пісню, нескладний авторський твір тощо а caprella або з інструментальним супроводом.

3. Орієнтовні завдання до випускного іспиту²⁴

Письмова робота

- А) записати незнайому мелодію в обсязі періоду — диктант (див. *Додаток №2*);
- Б) письмова робота що містить креативні види завдань (див. *Додаток №2*)

Усна відповідь

- А) визначити на слух окремі елементи музичної мови;
Б) визначити на слух елементи музичної мови у музичному творі (фрагменті);
- А) проспівати з листа незнайому мелодію з попереднім аналізом;
Б) проспівати з листа мелодію з власним гармонічним або ритмічним супроводом тощо;
- А) виконати (проспівати) знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо);
Б) виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень;
- Б) створити до екзаменаційного диктанту: власний варіант мелодії другого речення; гармонічний супровід, підголосок або другий голос тощо.

²⁴ Буквою «А» позначені репродуктивні види завдань, буквою «Б» — креативні види завдань.

4. Обсяг та орієнтовний розподіл навчального матеріалу

6 клас						
Обсяг навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
<p>Тональності до п'яти ключових знаків включно. Ладова альтерація в мажорі та мінорі. Модуляція та відхилення: у паралельну тональність, у тональність домінанти. Модуляція та відхилення у тональності першого рівня споріднення (ознайомлення). Діатонічні семиступеневі лади: лідійський, іонійський, міксолідійський, дорійський, еолійський, фрігійський (ознайомлення). Пентатоніка мажорна і мінорна (ознайомлення). Спів народних пісень, нескладних творів музичної класики а capella або з інструментальним супроводом (на інструменті,</p>	<p>Прості інтервали від звука. Відомі класичні гармонічні звороти: «золотий хід валторн», «золота секвенція». Інтервально-акордові послідовності у тональності. Характерні інтервали зб.5 та зм.4 з розв'язанням у гармонічному мажорі та гармонічному мінорі*</p>	<p>Увідні септакорди. Два способи розв'язання увідних септакордів. II⁷ у тональності.* Акорди від звука: V₃⁵, V₆⁶, V_{4,2}⁶, M₃⁵, M₆⁶, M₄⁶, Зм₃⁵, Зб₃⁵, м.В7 або м.маж.7 (D⁷), м.ЗМ7, ЗМ7</p>	<p>Ритмічні групи з залігованими нотами: Складні розміри 9 12, 8, 8 (ознайомлення). Мішаний розмір 5 4 (ознайомлення). Змінний розмір. Міжтактова синкопа (ознайомлення)</p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті: - вивчених інтервалів та акордів від звука та в інтервально-акордових послідовностях (4–6 співзвуч); - відомих класичних гармонічних зворотів («золотий хід валторн», «золота секвенція»); Аналіз фрагменту музичного твору з визначенням вивчених елементів музичної мови. Визначення за нотним текстом форми періоду: - повторної будови; - з варіюваним другим реченням; - з контрастним другим реченням; - модулюючий*</p>	<p>Запис у тональностях до п'яти знаків включно: - мелодії у формі однотонального періоду; - знайомих популярних мелодій по пам'яті та з транспонуванням (у співі або грі). Запис мелодії у формі модулюючого періоду у паралельну тональність або тональність домінанти.* Тембровий диктант*</p>	<p>Створення: - підголоску або другого голосу до мелодії; - композиції з даних елементів у простих двочастинній або тричастинній формах;* - мелодії до послідовності акордів. Додавання елементів музичної мови до завершення цілісності мелодії (в обсязі фрази, речення). Створення та запис мелодії з вільним використанням вивчених елементів музичної мови.* Підбір акомпанементу за буквеним позначенням акордів. Фактурний акомпанемент*</p>

Знання з музичної грамоти						
яким володіє учень)						
Квінтове коло тональностей. Енгармонізм звуків та тональностей (загальне уявлення). Ладова альтерація, модуляція, відхилення (ознайомлення). Тональності першого рівня споріднення, хроматична гама (ознайомлення)	«Золотий хід валторн» м.6 - ч.5 - в.3 III V I Діатонічна «золота» секвенція у натуральному мінорі: м.3 - в.6 I VI ; в.3 - м.6 VII V ; в.3 - в.6 VI IV ; в.3 - в.6 V III (ознайомлення). Характерні інтервали збільшена квінта та зменшена кварта у гармонічному мажорі та мінорі*	Структура: B ⁵ ₃ , M ⁵ ₃ , ZM ⁵ ₃ , ZB ⁵ ₃ ; B ⁶ ₆ , M ⁶ ₆ , B ⁶ ₄ , M ⁶ ₄ ; м.В7 або м.маж.7 , м.ЗМ7 , ЗМ7 . Увідні септакорди: М. VII ⁷ , ЗМ. VII ⁷ . Два способи розв'язання увідних септакордів. Септакорд другого ступеня (II ⁷)*	Види синкоп: внутрішньотактова, міжтактова, внутрішньодольова. Види розмірів: простий, складний, змінний, мішаний. Позначення темпів італійською мовою	«Золотий хід валторн» м.6 - ч.5 - в.3 III V I «золота секвенція» м.3 - в.6 I VI , в.3 - м.6 VII V , в.3 - в.6 VI IV , в.3 - в.6 V III «фрігійський зворот» I ⁵ ₃ - IV ⁶ ₆ , VII ⁵ ₃ - III ⁶ ₆ , VI ⁵ ₃ - II ⁶ ₆ , VI ⁵ ₃ - I ⁶ ₆ *	Особливості запису ключових знаків у діатонічних ладах. Типи побудови періоду: - повторної будови, - з варійованим другим реченням, - з контрастним другим реченням. Однотональний та модулюючий періоди	Види фактури. Елементи мелодичної фігурації (допоміжні, прохідні звуки тощо)*
Орієнтовний розподіл навчального матеріалу						
Настроювання ладового слуху			Відчуття метро-ритму	Сприймання музичного матеріалу	Відтворення елементів музичної мови	
Одноголосся	Багатоголосся			Елементи музичної мови, побудова музичних творів	Графічна фіксація	Творчі завдання
	Інтервали	Акорди				
Тональності до п'яти ключових знаків включно. Ладова альтерація у мажорі та мінорі (IV #). Відхилення та модуляція	Прості інтервали у тональності та від звука	Увідні септакорди: М. VII ⁷ та ЗМ. VII ⁷ Два способи розв'язання увідних септакордів	Складні розміри 9 12 8, 8 (ознайомлення). Мішаний розмір 5 4 (ознайомлення)	Визначення на слух простих інтервалів від звука. Гармонічний аналіз фрагменту музичного твору за нотним текстом	Запис вивченої мелодії та її транспонування	Створення: - підголосу або другого голосу до мелодії; - композиції із даних елементів у простих двочастинній або

у тональність доміанти						тричастинній формах.*
<p>Пісні, мелодії та вправи з використанням прохідних, допоміжних хроматичних звуків. Ладова альтерація : II # та II b ступені у мажорі, II b, IV #, IV b ступені у мінорі.* Відхилення та модуляція у паралельну тональність. Відхилення та модуляція у тональності першого рівня споріднення (ознайомлення)</p>	<p>Тритони з розв'язанням у паралельних та однойменних тональностях. Характерні інтервали зб.5 та зм.4 із розв'язанням у гармонічному мажорі та гармонічному мінорі*</p>	<p>Акорди від звука: V₃⁵, V₆⁶, V₄⁶, M₃⁵, M₆⁶, M₄⁶, Зм₃⁵, Зб₃⁵, м.В7 або м.маж.7 (D⁷), м.Зм7, Зм7 II⁷ у тональності*</p>	<p>Ритмічні групи із залігованими нотами: </p>	<p>Визначення на слух та у нотному тексті тритонів та характерних інтервалів у тональності. Визначення на слух від звука: V₃⁵, V₆⁶, V₄⁶, M₃⁵, M₆⁶, M₄⁶, Зм₃⁵, Зб₃⁵, м.В7 або м.маж.7, м.Зм7, Зм7</p>	<p>Запис мелодії у формі модулюючого періоду у паралельну тональність або тональність доміанти</p>	<p>Додавання елементів музичної мови до завершення цілісності мелодії (в обсязі фрази, речення). Створення мелодії до послідовності акордів</p>
<p>Діатонічні семиступеневі лади (ознайомлення): лідійський, іонійський, міксолідійський, дорійський, еолійський, фрігійський Пентатоніка мажорна та мінорна (ознайомлення)</p>	<p>Відомі класичні гармонічні звороти: «золотий хід валторн» м.6 - ч.5 - в.3 III V I ; «золота секвенція» (ознайомлення) м.3 - в.6 I VI , в.3 - м.6 VII V , в.3 - в.6 VI IV , в.3 - в.6 V III</p>	<p>Послідовності акордів у натуральних та гармонічних ладах (4–6 акордів)</p>	<p>Міжтактова синкопа (ознайомлення). Види синкоп (повторення)</p>	<p>Визначення на слух послідовностей акордів у тональності (4–6 акордів). Визначення у нотному тексті тонального плану мелодії або фрагменту музичного твору</p>	<p>Запис мелодії у формі періоду з використанням руху по звуках вивчених інтервалів та акордів</p>	<p>Підбір акомпанементу до відомої мелодії: - за буквеним позначенням акордів; - функціональним позначенням акордів; - за власним вибором акордів</p>

<p>Спів народних пісень, нескладних творів музичної класики а capella або з інструментальним супроводом (на інструменті, яким володіє учень). Рівень складності мелодій для читання з листа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - два види мажору, три види мінору, хроматичні прохідні та допоміжні звуки; - ритмічні групи: <ul style="list-style-type: none"> - прості розміри та розмір $\frac{4}{4}$ 	<p>Сольне (ансамблеве) виконання народної пісні або авторського вокального твору а capella чи з інструментальним супроводом.</p> <p>Ансамблеве музичення: виконання музичних творів із ритмічним супроводом або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень</p>	<p>Складання ритмічного супроводу або ритмічної партитури до вокальної чи інструментальної композиції</p>	<p>Визначення на слух та за нотним текстом типу побудови періоду:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повторної будови, - з варійованим другим реченням, - з контрастним другим реченням. <p>Визначення за нотним текстом однотонального та модулюючого періоду. Аналіз музичного твору або фрагменту твору з фаху за нотним текстом</p>	<p>Запис мелодії у формі періоду: знайомої, вивченої, незнайомої. Темброві диктанти</p>	<p>Підбір акомпанементу до відомої мелодії. Створення та запис мелодії з вільним використанням вивчених елементів музичної мови.* Фактурний акомпанемент.* Створення власних композицій*</p>
---	---	---	--	---	--

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДМЕТА «СОЛЬФЕДЖІО»

ДОДАТКОВИЙ КУРС «ЕЛЕМЕНТИ ЕСТРАДНОЇ ТА ДЖАЗОВОЇ МУЗИКИ»

Пояснювальна записка

Актуальність введення Додаткового курсу «Елементи естрадної та джазової музики» до навчальної програми з предмета «Сольфеджіо» для початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) зумовлена прагненням наблизити навчальний процес до реалій сучасного музичного життя, поєднавши різностильові напрями музичної культури в єдиний інтонаційний простір.

Зазначений курс не є обов'язковим. Він може бути запроваджений за умови успішного опанування учнями навчального матеріалу Основного курсу, наявності відповідної методичної бази та особистого бажання викладача й учнів.

Зміст навчального матеріалу Додаткового курсу «Елементи естрадної та джазової музики» викладено у вигляді таблиці, яка відображає його практичну спрямованість.

Опанування навчального матеріалу курсу «Елементи естрадної та джазової музики» орієнтовано на визначення притаманних йому характерних особливостей у поєднанні з матеріалом Основного курсу предмета «Сольфеджіо».

Навчальний матеріал Додаткового курсу умовно поділяється на два етапи. Перший етап охоплює 1–3-й класи за восьмирічним строком навчання та 1-й клас за шестирічним строком навчання. Другий етап — 4–8-й класи за восьмирічним строком навчання та 2–6-й класи — за шестирічним строком навчання. Протягом першого етапу вивчаються окремі елементи естрадної та джазової музики на прикладі музичних фрагментів або стилізованих мініатюрних композицій. Зміст навчального матеріалу кожного року другого етапу зорієнтований на засвоєння одного з провідних

жанрів естрадної та джазової музики і притаманних йому гармонічних, структурних особливостей тощо.

Розподіл навчального матеріалу на етапи є умовним і може варіюватися в залежності від різних чинників, зокрема таких як вікові особливості учнів, якість опанування специфіки предмета, зацікавленість творчими формами роботи, інтерес до естрадної та джазової музики. Це дозволяє змінювати послідовність вивчення тем, скорочувати або розширювати навчальний матеріал, вводити додаткові теми тощо.

Навчальний матеріал Додаткового курсу у таблиці розподілено на 8 років вивчення. Проте опанування курсу можна розпочати з будь-якого класу за умови перерозподілу тем або скорочення запропонованого обсягу навчального матеріалу.

Вивчення елементів естрадної та джазової музики потребує систематичної роботи викладача та учнів на кожному уроці з поступовим ускладненням навчального матеріалу та його обов'язковим практичним засвоєнням (зокрема при виконанні домашнього завдання). Рівень опанування навчального матеріалу Додаткового курсу може враховуватись при оцінюванні успішності учнів із Основного курсу предмета «Сольфеджіо».

Задля інтегрування навчальних дисциплін доцільним є використання на уроках сольфеджіо інструментальних п'єс у джазовому стилі, які вивчаються на уроках з фаху, збірок популярних естрадних та джазових мелодій, спрощених перекладень «золотих» тем джазу тощо.

Творчі досягнення учнів можуть бути представлені на відкритому уроці, відкритому академічному концерті, концерті, творчому звіті групи, лекції-концерті, тематичному концерті, творчому змаганні тощо.

У курсі «Елементи естрадної та джазової музики» доречно використовувати сучасні технічні засоби навчання (синтезатор, комп'ютер тощо).

Методичні рекомендації

Складовими навчального курсу «Елементи естрадної та джазової музики» є музично-теоретичні знання і практична діяльність учнів:

- музично-теоретичні поняття;
- метро- ритмічні вправи
- вокальні вправи;
- інструментальні вправи;
- сприймання музичного матеріалу;
- елементарне музичення.

Музично-теоретичні поняття

Музично-теоретичний матеріал відображає специфіку естрадної та джазової музики:

- метро-ритм:
 - види синкоп,
 - види пунктирного ритму,
 - шафл (shuffle),
 - пульсація,
 - види акцентування,
 - ритмічне *ostinato*,
 - біт (beat),
 - поліметрія та поліритмія,
 - позначення темпів;
- лад:
 - тон, півтон,
 - духорд, трихорд, тетрахорд, пентахорд,
 - змінний лад,
 - «блюзові ноти» (blue notes),

«блюзовий лад» (blue scale),
несемиступеневі звукоряди,
пентатоніка,
діатонічні семиступеневі лади,
допоміжні та прохідні хроматичні звуки;

- елементи гармонії:
 - головні ступені (функції) ладу,
 - порядок функцій,
 - «блюзова прогресія»,
 - тризвуки з додатковими тонами (тризвук із секстою),
 - септакорди,
 - нонакорди,
 - блок-акорди (block-cords),
 - акорди нетерцієвої структури,
 - гармонічне з'єднання акордів;
- музична будова:
 - цезура, фраза, речення,
 - повторність фраз,
 - схеми побудови періоду (aabb, abab, aaab, abbb, abac),
 - половинна та заключна каденції,
 - квадрат,
 - проста тричастинна форма,
 - блюзовий квадрат,
 - джазовий стандарт,
 - корус (chorus),
 - риф (riff),
 - брейк (break), стоп-тайм,
 - бридж (bridge);
- буквено-цифрова система позначень звуків, акордів, тональностей;
- фактура:
 - бурдонний бас,
 - витримана квінта в басовому голосі,
 - «арпеджовані» акорди,
 - контрастна поліфонія,

- «крокуючий бас»,
«блукаючий бас» (walking bass),
блок-акорди (stride piano);
- манера виконання джазової музики:
скет (scat),
«брудні тони» (dirty tones),
шаут (shout),
гроул (growl),
риф (riff),
страйд (stride; stride piano),
барел-хауз (barrelhouse),
джамп (jump/hot),
свінг (swing),
драйв (drive);
- жанри, форми і стилі:
спірічуелс (spirituals),
блюз (blues),
джубілі (jubilee),
архаїчний джаз (archaic jazz),
класичний джаз (classic jazz),
традиційний джаз (traditional jazz),
регтайм (ragtime),
диксиленд (dixie),
кантрі енд вестерн (country and western – C&W),
ритм-енд-блюз (rhythm and blues – R&B),
рок-енд-рол (rock and roll),
бугі-вугі,
слоу рок (slow rock),
свінг (swing),
джаз-вальс,
соул (soul),
напрями сучасної джазової музики (бібоп, фьюжн,
альтернативний джаз тощо),
напрями сучасної рок-музики (хард-рок, хеви-метл,
фьюжн-рок тощо),

поп музика (pop music).

- виконавські склади:
лідер (leader),
back-vokal,
комбо (combo),
диксиленд (dixie),
біг-бенд (big band),
бекграунд (background),
ритм-група (rhythmic section),
перкашн (percussion)
тощо.

Обізнаність із термінологією дозволяє учням глибше розуміти особливості жанрів, форм та стилів естрадної і джазової музики, краще відчувати і згодом наслідувати манеру її виконання.

Для заохочення учнів до вивчення спеціальної термінології, яка традиційно застосовується в джазовій музиці, можна запропонувати їм складання джазового словничка.

Взаємозв'язок теорії з практикою має підтримуватися у кожній формі роботи, але слід уникати перевантаження інформацією, надаючи перевагу формуванню та розвитку навичок музичення.

Метро-ритмічні вправи

У межах Додаткового курсу «Елементи естрадної та джазової музики» вивчаються такі особливості метру та ритму:

Метр:

- пульсація;
- біт (beat) — акцентування:
фо біт (four beat) – акценти на кожен долю у розмірі $\frac{4}{4}$;
ту біт (two beat) – акценти на 1-у та 3-ю долі або на 2-у та 4-у долі у розмірі $\frac{4}{4}$;
оф біт (off beat) – акценти на 2-у та 4-у долі у розмірі $\frac{4}{4}$;
- мішані розміри $\frac{5}{4}$, $\frac{7}{4}$;

- поліметрія;
- особливості групування тривалостей.

Ритмічні групи:

- пунктирний ритм у поєднанні з четвертними, восьмими та шістнадцятими тривалостями у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$;
- shaffle , , , ;
- особливі види дроблення долі (тріоль, квінтоль, септоль, дуоль);
- різні види синкоп , , $\frac{4}{4}$ $\frac{7}{4}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{7}{4}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{7}{4}$ $\frac{4}{4}$ та інші у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$;
- затакт , , у розмірах $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$;
- ритмічні групи , , та інші у мішаних розмірах $\frac{5}{4}$, $\frac{7}{4}$;
- ритмічні групи , в розмірі $\frac{3}{4}$;
- ритмічні моделі окремих танцювальних жанрів (регтайм, бугі-вугі, джаз-вальс та інші);
 - поліметрія і поліритмія;
 - позначення темпів – fast (швидко), not to fast (не так швидко), medium (помірно), slow (у повільному русі), double time (вдвічі швидше), half time (половина часу), та інші;
 - тощо.

Кількість ритмічних груп, які вивчаються у Додатковому курсі, значно більша у порівнянні з обсягом навчального матеріалу Основного курсу програми. Для їх опанування доцільно застосовувати традиційні види роботи над ритмом.

Зазвичай музичне виховання починається з ритмічних вправ, які супроводжуються віршованим текстом або співом. Виконання саме ритмічних вправ є також самодостатньою формою роботи, в якій можуть відпрацьовуватися окремі ритмічні моделі.

У роботі над ритмом слід підбирати специфічні ритмосклади, які підготовлюють спів у манері «скет», наприклад, «шаб да-ба», «вап ту-да», «даб ду-бі», «па та-ба» () тощо. Такі вправи

можна промовляти, а в подальшому співати на одному-двох звуках із гармонічною підтримкою фортепіано. Таким чином ритмічні вправи поряд із вихованням відчуття ритму, розвивають в учня ладовий, гармонічний слух.

Разом із репродуктивними формами роботи слід використовувати творчі вправи, наприклад, ритмічна імпровізація як супровід до співу або гри на інструменті; створення та/або запис ритмічного акомпанементу до мелодії; складання ритмічної партитури тощо.

Вокальні вправи

Вправи для сольфеджування бажано добирати з кращих зразків вокальної та інструментальної естрадної і джазової музики, використовувати п'єси з репертуару учнів, класичні твори в джазовій обробці, адаптовані для виконання дітьми. Необхідно ознайомити учнів зі специфічними виконавськими прийомами джазового вокалу (глісандо, вібрація, фальцет тощо).

Рекомендовані форми роботи:

- розучування естрадних та джазових мелодій;
- спів мелодії із ритмічним акомпанементом;
- транспонування мелодії;
- спів мелодії у супроводі «крокуючого басу»;
- спів одно-, дво-, багатоголосних естрадних та джазових вправ і композицій із інструментальним супроводом, під фонограму, а'cappella;
- спів у манері «скет».

Особливого значення в контексті естрадно-джазової специфіки має розвиток навичок вокального імпровізування. Вокальна імпровізація є результатом і водночас засобом розвитку мелодичного слуху. Починати займатися даною формою роботи необхідно зі спонтанного імпровізування, яке згодом, за умови умінь учня відтворювати знайомі інтонаційні звороти та наповнювати їх власними емоціями та відчуттями, перетвориться на осмислене втілення своїх задумів.

Інструментальні вправи

При вивченні елементів естрадної та джазової музики важливого значення набувають практичні вправи, які виконуються на інструменті. Саме при їх опануванні учень засвоює імпровізаційні засади інструментального джазового музичення. Інструментальні вправи виконуються на фортепіано або інших інструментах, якими володіють учні.

Рекомендовані форми роботи:

- підбір на інструменті знайомої мелодії;
- транспонування мелодії, послідовностей інтервалів та акордів за буквеними або цифровими позначеннями;
- дублювання мелодії з використанням паралельного руху інтервалів;
- виконання мелодії блок-акордами;
- гра на інструменті різних видів секвенцій (мелодичних, інтервальних, акордових);
- підбір басового голосу до мелодії (гармонічна підтримка мелодії);
- елементи мелодизації басового голосу («крокуючий бас», «блюкаючий бас»);
- гра басового голосу за буквено-цифровим позначенням акордів;
- гра послідовності акордів у різних тональностях;
- гра послідовності акордів за буквено-цифровими позначеннями;
- гра гармонічної послідовності на основі «блюзової сітки»

T	T	T	T
S	S	T	T
D	S	T	T

- гра фактурного акомпанементу за гармонічною схемою;
- гра блок-акордів;

- гра технічних вправ (гам, арпеджіо) із використанням різних метро-ритмічних моделей;

- гра технічних вправ із використанням різних штрихів, динамічних відтінків, зі зміною темпів тощо.

Виконання інструментальних вправ учнями закладає підґрунтя для імпровізування та створення власних композицій.

Послідовність дій щодо формування практичних навичок учнів:

- підбір знайомої мелодії;
- підбір басового голосу до мелодії (бурдон);
- функціональний бас (на сильну долю такту);
- елементи мелодизації басового голосу («крокуючий бас»);
- гра триголосних акордів, гармонічних зворотів та послідовностей акордів у тісному розташуванні;
- гра гармонічних зворотів та послідовностей акордів із функціональним басом;
- гра три- або чотириголосних гармонічних послідовностей за «блюзовою сіткою»;
- гра «золотої секвенції»:

$C_7 - F_7 - B^b_7 - E^b_7 - A^b_7 - D^b_7 - G^b_7 = F^{\#}_7 - B_7 - E_7 - A_7 - D_7 - G_7 - C_7$;

- освоєння різних видів фактури.

Використання інструментальних вправ сприяє закріпленню теоретичних знань, активізації та розвитку слухових уявлень, навичок гри на інструменті.

Сприймання музичного матеріалу

Обов'язковими формами роботи на уроках має бути слухання музики та аналіз музичних творів. Музичним матеріалом для слухання та аналізу мають бути приклади, які демонструють характерні стильові, мелодичні, гармонічні, ритмічні, структурні особливості й прийоми розвитку естрадної та джазової музики.

Рекомендовані форми роботи:

- гра і слухання музичних творів (фрагментів);
- аналіз тонального плану музичного твору (фрагменту);
- виявлення ритмічних особливостей музичних творів (фрагментів);
- визначення на слух, за нотним текстом «блюзової сітки», «блюзового квадрату»;
- визначення «блюзових тонів»;
- визначення «золотої секвенції» на слух та за нотним текстом;
- визначення акордів або послідовності акордів за нотним текстом та їхнє позначення за буквено-цифровою системою;
- визначення на слух тембрів музичних інструментів та інструментального складу ансамблю або оркестру;
- виявлення фактурних особливостей музичного твору (фрагменту);
- характеристика манери виконання твору.

Під час аналізу музичної композиції необхідно надати учням інформацію щодо її автора, стильових особливостей твору, його образно-емоційного наповнення.

Елементарне музичення

Імпровізування та здатність до творення музичних композицій є найбільш повною формою прояву творчих здібностей учнів. Найбільш природній засіб пробудження та розкриття творчих здібностей та здатностей учнів — елементарне музичення.

Форми і види творчих завдань:

- варіювання
 - ритмічне варіювання фрази, речення, мелодії;
 - мелодичне варіювання фрази, речення, мелодії;
 - мелодизація одного з голосів у послідовності інтервалів;
 - гармонічне варіювання у послідовності акордів (переміщення тонів акорду);

жанрове варіювання (полька → регтайм, вальс → джаз-вальс, блюз → рок-енд-ролл тощо);

- імпровізування
 - мелодії на даний ритм, текст;
 - мелодії з «блюзовими» нотами;
 - мелодії на дану послідовність акордів;
 - мелодії на даний акомпанемент;
 - «блукаючого» басу за гармонічною послідовністю; послідовності інтервалів чи акордів за даним ритмом (в обсязі фрази, речення, періоду);
- складання та створення
 - другої фрази або речення до мелодії;
 - мелодії;
 - другого голосу до мелодії;
 - басового голосу;
 - мініатюрних джазових композицій;
 - аранжування класичних мелодій у джазовому стилі.

Уміння імпровізувати є передумовою здатності учня до створення власних творів, адже в процесі вільного імпровізування пробуджується творча фантазія, реалізуються власні творчі задуми.

На основі одного музичного фрагменту можна працювати над вдосконаленням різних навичок учня. Наприклад, Л. Мурадян «Етюд» (Джаз для дітей: Для фортепіано. Младшие классы детских музыкальных школ. Выпуск 4 / Сост. Барсукова С. А. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 67 с.) можна використати як вправу для імпровізування басу або як основу для складання мелодії; О. Хромушин «Ляльковий вальс» (Хромушин О. Десять пьес для начинающих джазменов. – СПб.: Композитор, 2002. – 11 с.) — для опанування виконавської манери «скет», гармонічного ускладнення акомпанементу чи фактурного варіювання.

Складання цілісної композиції з різних елементів музичної мови є підґрунтям для створення власних творів і сприяє виявленню творчого потенціалу учня.

У процесі реалізації творчого задуму учня необхідно звертати його увагу на:

- запобігання повторів і стереотипів;
- відповідність обраних виражальних засобів образу, який втілюється;
- виділення головного елементу музичного матеріалу;
- наявність кульмінації;
- логіку музичного мислення;
- почуття форми.

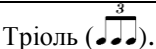
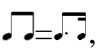
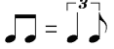
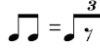

Використання на уроці сольфеджіо музичних інструментів, якими володіють учні, створює умови для ансамблевого

музичення. Діти можуть бути учасниками невеликих інструментальних або вокально-інструментальних ансамблів.

Доречним є впровадження у навчально-виховний процес електромузичних інструментів, зокрема синтезатора. За наявності у навчальній аудиторії 2–3 синтезаторів з навушниками, виникає можливість використання індивідуальних форм роботи в умовах групового уроку. Крім того, застосування синтезатора в ансамблевому музиченні дозволяє обирати необхідні для виконання твору тембри музичних інструментів, прослуховувати різні варіанти аранжування, використовувати його як ритм-групу тощо.

Орієнтовний обсяг та розподіл навчального матеріалу

Клас	Музично-теоретичні поняття	Метро-ритмічні вправи	Вокальні вправи	Інструментальні вправи	Сприймання музичного матеріалу	Елементарне музичення
1	Імпровізація. Духорд, трихорд, тетрахорд, пентахорд. Цезура, фраза, речення. Повторність фраз. Схеми побудови періоду: aabb, abab, aaab, abbb, abac. Бурдонний бас	Метрична пульсація. Акцентування сильних та слабких долей (four beat). Ритмічні групи з паузами ($\dot{\downarrow}$, $\dot{\downarrow}$) у розмірах $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ Ритмічне ostinato (\bullet \bullet \bullet)	Тон, півтон. Співставлення високого та низького III ст. у трихорді	Бурдонний бас на I ст. у супроводі до мелодії	Аналіз виражальних засобів нескладних джазових п'єс (в обсязі періоду). Повторність фраз aabb, abab, aaab, abbb, abac. «Блюзова нота»	Підбір басового голосу (бурдон) до мелодії
2	Back-vokal. Буквене позначення звуків. Синкопа. Квадрат (період). Квадрат повторної будови. «Блюзова нота»	Синкопа \bullet \bullet \bullet у розмірі $\frac{2}{4}$	Змінний лад. Співставлення в однойменних тональностях: - нижніх тетрахордів; - тонічних тризвуків. «Блюзова нота» – III ст. у мажорі та мінорі	Квінти на I ст. та V ст. у супроводі до мелодії. Елементи контрастної поліфонії у двоголосних секвенціях	Період з незначним мелодичним та ритмічним варіюванням фраз (aa ¹ bb ¹)	Ритмічне та мелодичне двоголосся. Імпровізування мелодії: - в обсязі фрази або речення на текст із використанням «блюзової ноти» (III ст.); - у діапазоні квінти. Складання другої фрази (речення) мелодії. Підбір басового голосу до мелодії з використанням I, IV, V ступенів ладу
3	Буквене позначення мажорних та мінорних тризвуків. Головні ступені ладу. Тризвук із секстою. Половинна каденція, заключна каденція. «Крокуючий бас». Фактура. Біт (beat)	Види акцентування: four beat, two beat. Ритмічне ostinato в обсязі двох тактів (найпростіші бітові формули): \bullet \bullet \bullet \bullet , \bullet \bullet \bullet \bullet тощо	Співставлення верхніх мажорного та мінорного тетрахордів ладів. «Блюзова нота» – VII ст. у мажорі та мінорі	Послідовності паралельних тризвуків та тризвуків із секстою з дублюванням нижнього звука акорду у басу. Тризвуки на I та V ступенях ладу. Фактура польки. Поліфонічне двоголосся з використанням	Половинна та заключна каденції в класичному квадраті. Вступ та завершення до інструментального твору	Імпровізування мелодії в обсязі фрази, речення з використанням «блюзових нот» (III та VII ступені). «Крокуючий бас» у супроводі до мелодії. Тризвуки I, IV, V ступенів ладу у супроводі до мелодії. Фактура польки

				«крокуючого басу»		
4	Пунктирний ритм. Головні тризвуки ладу. Гармонічне з'єднання акордів. Допоміжні хроматичні звуки. Несемиступеневі лади. Пентатоніка. Проста тричастинна репризна форма (aba, aba ₁). Регтайм (ragtime). «Арпеджовані» акорди	Види акцентування: off beat. Пунктирний ритм Ритмічні групи у регтаймі	Допоміжні хроматичні звуки. Пентатоніка	Головні тризвуки ладу та їхні обернення. Гармонічне з'єднання акордів у послідовностях (Т-S-Т, Т-D-Т). Гармонічні послідовності у різних видах фактури. Фактура регтайму	Аналіз виразових засобів регтайму та стилізованих п'єс у жанрі регтайму	Створення стилізованої п'єси у жанрі регтайму (квадрат повторної будови). Різні види фактури в супроводі до мелодії
5	Спірічуелс (spirituals). Блюз (blues). Блюзовий квадрат (сітка). «Блюзова прогресія» (Т-D-S-T). «Блюзовий лад». Тріоль. Шафл (shuffle). Міжтактова синкопа. Бітові моделі. Блок-акорди. Види септакордів. Домінантсептакорд. Стандарт. Скет (scat)	Тріоль (Пунктирний ритм і тріоль у мелодії. Shuffle. Різновиди shuffle: 	Блюзовий лад у різних ритмічних варіантах. Сольфеджування та спів блюзового ладу в манері <i>скет</i> . Мелодії у блюзовому ладу. Двоголосні вправи з використанням паралельного руху тритонів	Паралельний рух тритонів. Блок-акорди. Паралельний рух зменшених тризвуків, септакордів. Домінантсептакорд у гармонічних послідовностях. Ритмічне двоголосся з використанням бітових моделей	Джазові стандарти (Лі Еванс, Дж. Паркер, О. Пітерсон, Л. Армстронг)	Створення: - супроводу до мелодії в стилі <i>блюз</i> із використанням бітових моделей; - мелодії на основі «блюзової прогресії» в стилі <i>блюз</i> ; - композиції у жанрах <i>спірічуелс</i> , <i>блюз</i>
6	Обернення септакордів. Поліритмія. Хроматичні послідовності. Корус (horus). Риф (riff). Техніка рифів. Бридж (bridge).	Міжтактова синкопа. Ритмічні моделі тощо. Бітові моделі: 	Сольфеджування мелодії в «блюзовому ладу» у манері <i>свінг</i>	Хроматична послідовність на основі інтервалу з розв'язанням (третон, зм.7, зб.2). D ₇ з розв'язанням за квінтовым колом (мажорних або мінорних	Джазові композиції (І. Бриль, Ю. Чугунов, І. Якушенко та інші)	Імпровізація мелодії у стилі <i>бугі-вугі</i> . Складання невеликої композиції у жанрі <i>бугі-вугі</i> на основі ритмічних та фактурних моделей з використанням техніки рифів. Імпровізування бриджу

	Бугі-вугі. Свінг (swing)	 тощо. Поліритмія у двоголоссі		тональностей). Блок-акорди за структурою квінтсектакорду, терцквартакорду, секундакорду. Блюзова гама у різних ритмічних варіантах		
7	Хроматична гама. Збільшений тризвук. Акорди нетерцієвої структури (квартакорди). «Золота секвенція» м.3 - в.6 I VI , в.3 - м.6 VII V , в.3 - в.6 VI IV , в.3 - в.6 V III . Поліметрія. Джаз-вальс. Соул (soul)	Позначення темпів: Slow, Medium, Fast. 5 7 Мішані розміри: 4, 4 Групування тривалостей у мішаних розмірах. Ритмічні формули джаз- вальсу: Поліметрія у двоголоссі	Одноголосні джазові мелодії в манері <i>скет</i>	Хроматична послідовність на основі інтервалу з розв'язанням (зм.4, зб.5). Блок-акорди за структурою квартакорду. «Золота секвенція» у різних ритмах та фактурах	Інструментальні п'єси у жанрі джаз- вальсу (Т. Телеманс, П. Дезмонд, Дж. Гарленд та інші)	Створення супроводу до мелодії з використанням «золотої секвенції». Складання композиції в жанрі джаз-вальсу з використанням мелодичного та ритмічного варіювання (проста форма)
8	Складені інтервали. Латиноамериканські танцювальні жанри: samba, bossa-nova, cha-cha тощо. Діатонічні семиступеневі лади. Балада. Модуляція. Нонакорд. Акорди з додатковими тонами. Вільна форма	Ритмічні формули латиноамериканських жанрів samba, bossa-nova, cha-cha	Мелодії у семиступеневих діатонічних ладах із ритмічним супроводом (можливе використання синтезатора). Дво- та триголосні вправи у манері <i>скет</i>	Вправи з використанням складених інтервалів (паралельні децими, дуодецими, терцдецими). Блок-акорди за структурою нонакорду. Зміна фактури в одному творі	Інструментальні та вокальні композиції (А. К. Жобім, К. Сантана, Г. Міллер, Дж. Керн, Д. Еллінгтон, Д. Гилеспі, Чик Корія та інші)	Складання композицій із використанням характерних рис латиноамериканських танцювальних жанрів зі зміною фактури

Список рекомендованих видань до додаткового курсу предмета «Сольфеджіо» «ЕЛЕМЕНТИ ЕСТРАДНОЇ ТА ДЖАЗОВОЇ МУЗИКИ»

Видання українською мовою

1. Іваненко Л. Імпровізуємо блюз. – Вінниця : Нова книга, 2010.
2. Іваненко Л. Нонакорди. 20 уроків джазової імпровізації на фортепіано. – К. : Кафедра. 2011.
3. Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики. Комплекс навчально-методичного забезпечення для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу, школи естетичного виховання). / Упор. А. А. Бібко, Н. М. Портна та ін. – К. : ДМЦНЗКМ, 2006.
4. Откидач В. Музична естрада: Словник. – Харків, Видавець І. В. Якубенко, 2004.
5. Юцевич Ю. Музика. Словник-довідник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009.

Видання російською мовою

6. Аккорды на фортепиано и синтезаторе: Учебное пособие по аккомпанементу для начинающих. – М. : Фридом О. С., 2004.
7. Амадеа Дж. Импровизация в джазе. – М. : Музыка, 2005.
8. Барсукова С. Джаз для детей: Для фортепиано. Младшие классы детских музыкальных школ. Выпуск 4. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002.
9. Баташев А. Советский джаз. Исторический очерк. – М. : Музыка, 1972
10. Браславский Д. Аранжировка для эстрадных ансамблей и оркестров. – М. : Музыка, 1974.
11. Бриль И. Практический курс джазовой импровизации на фортепиано.– М. : Советский композитор, 1985.
12. Бровко В. Азбука аранжировки . – СПб. : Композитор, 2004.
13. Верменич Ю. Ю. Джаз. История. Стили. Мастера – СПб. : Лань, 2007.
14. Виницкий А. Детский джазовый альбом. – М. : Московская типография №6, 2001.
15. Гаранян Г. Аранжировка для эстрадных инструментальных и вокально-инструментальных ансамблей. – М. : Музыка, 1986.
16. Джаз для детей: Фортепиано: Выпуск 1 / Сост. Фридом О. С. – М. : Фридом О. С., 2000.
17. Егоров С. Г. Основы современного джазового мышления в джазовой импровизации – Ростов, 1988.
18. Есаков М. Основы джазовой импровизации. – М. : Музыка, 1989.
19. Кинус Ю. Импровизация и композиция в джазе. – М. : Музыка.
20. Киселев В. 150 американских джазовых тем. Вып. 1, 2. – М. : Музыка, 1994.
21. Коллиер Дж. Луи Армстронг – американский гений. – М. : Радуга, 1987.
22. Коллиер Дж. Становление джаза. – М.: Радуга, 1984.
23. Конен В. Пути развития американской музыки. Очерки по истории музыкальной культуры США. – Изд. 3-е, переработанное. – М. : Сов. композитор, 1977.
24. Конен В. Рождение джаза. – Изд. 2-е – М. : Сов. композитор, 1990.
25. Копелевич Б. Музыкальные диктанты. Эстрада и джаз. – М. : Музыка, 1990.

26. Леонард Г. Джаз. (Пер. с англ. Т. Новикова). – М. : Эксмо, 2012.
27. Маклыгина Л. 12 уроков импровизации на фортепиано -2. – Казань, 2005.
28. Маклыгин А. Импровизируем на фортепиано. – М. : ООО «Престо», 1999.
29. Манилов В. Учись аккомпанировать на гитаре. – К. : Музична Україна, 1983.
30. Маркин Ю. Школа джазовой импровизации. Часть 1. Теоретический курс. – М. : Mir Knig, 2008.
31. Маркин Ю. Джазовая импровизация. – М. : Музыка, 1994.
32. Меркс Э. Первые уроки джаза. – СПб. : Композитор, 1996.
33. Меркс Э. Уроки самбы и босса новы. – СПб. : Композитор, 1999.
34. Молотков В. Джазовая импровизация на шестиструнной гитаре. – К. : Музична Україна, 1989.
35. Молотков В. Аранжировка для гитары. – К. : Хрещатик, 1997.
36. Мошков К. Блюз. Введение в историю. – СПб. : Лань, Планета музыки, 2010.
37. Мошков К. Великие люди джаза. – СПб. : Лань, Планета музыки, 2009.
38. Мошков К. Индустрия джаза в Америке. – СПб. : Лань, Планета музыки, 2008.
39. Овчинников Е. История джаза. – Вып. 1. – М. : Музыка, 1994.
40. Овчинников Е. Джаз как явление музыкального искусства : к истории вопроса. — М., 1984.
41. Овчинников Е. Рок-музыка. История. Стили – М., 1985.
42. Овчинников Е. От классического джаза к свингу. – М., 1988.
43. Панасье Ю. История подлинного джаза. – Л. : Музыка, 1978.
44. Переверзев Л. Приношение Эллингтону и другие тексты о джазе / Под ред. К. В. Мошкова. – СПб. : Лань, Планета музыки, 2011.
45. Петров А. Джазовые силуэты. – М. : Музыка, 1996.
46. Пилипенко Л. Джазовые игрушки. Фортепианные пьесы для младших и средних классов ДМШ. – М. : ИД В. Катанского, 2004.
47. Пистон У. Оркестровка. – М. : Советский композитор, 1990.
48. Рок-музыка в СССР: опыт популярной энциклопедии / сост. А. К. Троицкий. – М. : Музыка, 1990.
49. Сапонов М. Искусство импровизации. – М. : Музыка, 1982.
50. Сарджент У. Джаз. – М. : Музыка, 1987.
51. Серебряный М. Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной эстрадной музыки. – К. : Музична Україна, 1991.
52. Симоненко В. Лексикон джаза. – К. : Музична Україна, 1981.
53. Симоненко В. Мелодии джаза. – К. : Музыка, 1972.
54. Словарь иностранных слов. – Изд. 14-е, испр. – М. : Русский язык, 1987.
55. Сродных Н. Джазовая импровизация в структуре профессиональной подготовки учителя музыки : диссертация. – Екатеринбург, 2000.
56. Степурко О. Трубочка в джазе. – М. : Советский композитор, 1989.
57. Фейертаг В. Джаз. XX век. Энциклопедический справочник. – СПб. : Скифия, 2001.
58. Фейертаг В. История джазового исполнительства в России. – СПб. : Скифия, 2010.
59. Хромушин О. В джазе только дети. Фортепиано. Этюды в манере джаза для маленьких. – СПб : Союз художников, 2001.

60. Хромушин О. Джазовое сольфеджио. 3-7 классы ДМШ. – СПб. : Композитор, 2002.
61. Хромушин О. Учебник джазовой импровизации. – СПб. : Композитор, 2002.
62. Хромушин О. Десять пьес для начинающих джазменов. – СПб. : Композитор, 2002.
63. Хромушин О. Джентельменский набор для начинающего джазмена (хочу учиться музыке). – СПб. : Композитор, 1998.
64. Чернова В. Учимся импровизировать и подбирать на слух. – М. : Окарина, 2003.
65. Чугунов Ю. Гармония в джазе [для фортепиано]. – М. : Сов. композитор, 1988.
66. Чугунов Ю. Святой Томас. Джазовые пьесы для фортепиано. – М. : Мелограф, 2000.
67. Чугунов Ю. Эволюция гармонического языка. – М. : ИД «Муравей», 1997.
68. Шнеерсон Г. Американская песня. – М. : Музыка, 1977.
69. Шнеерсон Г. Портреты американских композиторов. – М. : Музыка, 1977.
70. Шулин В. Искусство импровизации в джазе последней трети XX столетия. – СПб, 2007. – 191 с.
71. Эстрадно-джазовое сольфеджио. Базовый курс / Сост. Карагичева И. – М. : Музыка, 2010.

БІБЛІОГРАФІЯ

Навчальна література

Видання українською мовою

1. Афоніна О. С. Сольфеджіо для наймолодших (1 клас) : Навчальний посібник. – Видання друге, виправлене. – К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2006.
2. Афоніна О. С. Сольфеджіо 2 клас : Навч. посібник. – Видання друге, виправлене. – К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2006.
3. Афоніна О. С. Сольфеджіо. 3 клас : Навч. посібник. – К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2006.
4. Афоніна О. С. Сольфеджіо. 4 клас : Навч. посібник. – К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2007.
5. Афоніна О. С. Сольфеджіо. 5 клас : Навч. посібник. – К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2008.
6. Афоніна О. С. Сольфеджіо 6. клас : Навч. посібник. – К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2011.
7. Павленко Т. Сольфеджіо на основі українських народних пісень. – К., 2003, 2008.
8. Павлюк Л. Л. Сольфеджіо для 0 класу ДМШ : Навчальний посібник – К. : ВГЛ «Обрії», 2009.
9. Писаревський А. Сольфеджіо для музичних шкіл. – К., 1967.
10. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.1. – Харків: Факт, 2003, 2010.
11. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.2. – Харків: Факт, 2003, 2010.
12. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.3. – Харків: Факт, 2004, 2010.
13. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.4. – Харків: Факт, 2004, 2010.
14. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч. 5. – Харків: Факт, 2006, 2010.
15. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч. 6. – Харків: Факт, 2008, 2010.
16. Флис В., Якуб'як Я. Сольфеджіо для 1–4 класів ДМШ. – К., 1987.
17. Флис В., Якуб'як Я. Сольфеджіо для 5 класу ДМШ. – К., 1989.
18. Флис В., Якуб'як Я. Сольфеджіо для 6 класу ДМШ. – К., 1981.
19. Флис В., Якуб'як Я. Сольфеджіо для 7 класу ДМШ. – К., 1982.

Видання російською мовою

20. Алексеева Л. Н. Игровое сольфеджио для малышей. В помощь педагогам и родителям. – М., 2004.
21. Андреева М. От примы до октавы. – ч. I. – М., 1976.
22. Андреева М. От примы до октавы. – ч. II. – М., 1978.
23. Арцышевский Г. Курс систематизированного сольфеджио (1–7 классы ДМШ). – М., 1989.
24. Арцышевский Г. Юному аккомпаниатору. – М., 1990.
25. Баева Н., Зебряк Т. Сольфеджио для I–II классов детских музыкальных школ. – М., 2000.
26. Барабошкина А. Сольфеджио (1–4 классы ДМШ). – Вып. 1. – Л., 1981.
27. Берак О. Л. Школа ритма: Учеб. пособие по сольфеджио. – Ч.1: Двухдольность. – М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2003.
28. Берак О. Л. Школа ритма: Учеб. пособие по сольфеджио. – Ч.2: Трехдольность. – М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2004.
29. Берак О. Л. Школа ритма: Учеб. пособие по сольфеджио. – Ч.3: Сложные, смешанные и переменные размеры, полиритмия и полиметрия. – М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2007.
30. Бырченко Т. С песенкой по лесенке. Методическое пособие для подготовительных классов ДМШ. – М. : Советский композитор, 1983.
31. Булаева О., Геталова О. Учусь импровизировать и сочинять. Тетради I–IV. Магия интервалов. Лад. Гармония. Мелодия. Аккомпанемент. – СПб., 2000.
32. Вейс П. Ступеньки в музыку. Пособие по сольфеджио для подготовительного класса детских музыкальных школ. – М. : Советский композитор, 1980.
33. Геталова О. Секреты Диллидона. Нотная грамота для маленьких музыкантов. Рабочая тетрадь-раскраска. – СПб., 2000.

34. Давыдова Е. Сольфеджио. 4 класс ДМШ. – М., 1983.
35. Давыдова Е. Сольфеджио. 5 класс ДМШ. – М., 1985.
36. Давыдова Е., Запорожец С. Сольфеджио. 3 класс ДМШ. – М., 1986.
37. Двухголосное сольфеджио для учащихся 2–7 классов ДМШ / Сост. Боголюбова Н., Германова Е., Гиндина М., Лушина Н., Фёдорова Н. – М., 1964.
38. Золина Е. М. Домашние задания по сольфеджио. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 классы. – М., 2000.
39. Калинина Г. Сольфеджио. Рабочая тетрадь. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 классы. – М. 2000.
40. Калмыков Б., Фридкин Г. Сольфеджио, ч.1, одноголосие. – М., 1999.
41. Калмыков Б., Фридкин Г. Сольфеджио, ч. 2, двухголосие. – М., 1978.
42. Калугина М., Халабузарь П. Воспитание творческих навыков на уроках сольфеджио. – М., 1987.
43. Калужская Т. Сольфеджио. 6 класс ДМШ. – М., 1988.
44. Котляревская-Крафт М. Сольфеджио. 1 класс ДМШ. – Л., 1991.
45. Котляревская-Крафт М., Москалькова И., Батхан Л., Сольфеджио. Учебное пособие для подготовительных отделений ДМШ. – Л., 1991.
46. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 1 класса ДМШ. – Л., 1989.
47. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 2 класса ДМШ. – Л., 1990.
48. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 3 класса ДМШ. – Л., 1990.
49. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 4 класса ДМШ. – Л., 1990.
50. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 5 класса ДМШ. – Л., 2002.
51. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 6 класса ДМШ. – Л., 2002.
52. Металлиди Ж., Перцовская А. Сольфеджио для 7 класса ДМШ. – Л., 2003.
53. Первозванская Т. Сольфеджио на “пять”. Рабочая тетрадь. 1–7 классы – СПб., 1999–2011.
54. Подвала В. Давайте сочинять музыку! 1–2 классы. – К., 1988.
55. Подвала В. Давайте сочинять музыку! 3–4 классы. – К., 1989.
56. Русяева И. Одноголосные примеры для чтения с листа на уроках сольфеджио. – М., 1980.
57. Русяева И. Упражнения по слуховому анализу. Вып. 1, 2. – М., 1998.
58. Серебряный М. Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной эстрадной музыки. – К.: Музична Україна., 1987.
59. Сиротина Т. Музыкальная азбука. – М., 1996.
60. Сиротина Т. Подбираем аккомпанемент. Вып.1. – М., 2002.
61. Сиротина Т. Подбираем акомпанемент. Вып. 2. – М. : Музыка, 2010.
62. Сиротина Т. Ритмическая азбука. – М., 2007.
63. Тютюнникова Т. Э. Доноткино. Часть 1. Заводные макароны. (Потешное сольфеджио для детей и малышей, а также, для всех, кто хочет весело общаться с музыкой). – М. : Педагогическое общество России, 2005.
64. Тютюнникова Т. Э. Доноткино. Часть 2. Квадратный апельсин. (Потешное сольфеджио для детей и малышей, а также, для всех, кто хочет весело общаться с музыкой). – М. : Педагогическое общество России, 2005.
65. Фридкин Г. Чтение с листа на уроках сольфеджио. – М., 1976.
66. Хромушин О. Джазовое сольфеджио. 3–7 классы ДМШ. – СПб., 2000.
67. Шехтман Л. Слуховой анализ на уроках сольфеджио. 4–7 классы. – СПб., 1996.
68. Эстрадно-джазовое сольфеджио. Базовый курс. / Сост. И. Карагичева. – М. : Музыка, 2010.

Нотна література

1. Збірки українських народних пісень в обробках К. Квітки, М. Лисенка, М. Леонтовича, Л. Ревуцького, Я. Степового тощо.
2. Колесса Ф. Шкільний співаник. – Львів, 1985.
3. Лисенко М. Молодощі. Збірка танків та веснянок. Збірка хорових пісень в хоровому розкладі. – К.: Музична Україна, 1990.
4. Степовий Я. Проліски. Вип. 1–3 // Зібрання творів у трьох томах. Т. II. – К.: Мистецтво, 1965.
5. Степовий Я. Українські народні пісні. Десятки 1–5 // Зібрання творів у трьох томах. Т. II. – К.: Мистецтво, 1965.

Посібники з диктанту

1. Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики. Комплекс навчально-методичного забезпечення для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу, школи естетичного виховання). / Упор. : А. А. Бібко, Н. М. Портна, Ж. В. Борисевич, Г. В. Дюміна, М. В. Кочарян, Л. М. Лисенко, Л. О. Федорова, Г. О. Юріна. – К. : ДМЦНЗКМ, 2006.
2. Быканова Е., Стоклицкая Т. Музыкальные диктанты (1–4 классы ДМШ). – М., 1979.
3. Вахромеев В. Музыкальные диктанты. – М., 1975.
4. Долматов Н. Музыкальный диктант. – М., 1972.
5. Калинина Г. Музыкальные занимательные диктанты (младшие классы). – М., 2001.
6. Калинина Г. Музыкальные занимательные диктанты (для учащихся 4–7 классов ДМШ и ДШИ). – М., 2000.
7. Металлиди Ж., Перцовская А. Музыкальные диктанты для ДМШ. – Л., 1989.

8. Методическое пособие по музыкальному диктанту. / Общая редакция Л. Фокиной. – М., 1975.
9. Новицкая Н. Музыкальные диктанты. – СПб. : Композитор, 2007.
10. Писаревский А. Музыкальные диктанты. – К., 1969.
11. Русяева И. Одноголосные диктанты. Вып.1. – М., 1985.
12. Фридкин Г. Музыкальные диктанты. – М., 1980.
13. Шехтман Л.. Музыкальные диктанты. – СПб., 2000.

Методична література

Видання українською мовою

1. Богачьова Н., Дудар П. Воскресеніє твоє поем. Добірка авторських, народних пісень, віршів, фольклорних ігор, забав, присвячених Великодню. Серія «Святколо». Книга 1. – Вінниця : «Розвиток», 2012.
2. Верховинець В. М. Весняночка: ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. – К. : Музична Україна, 1989.
3. Кушка Я. Методика музичного виховання дітей : Навч. посібник для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, ч. I – Вінниця : Нова книга, 2007.
4. Леонтович М. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. – К., 1989.
5. Матеріали науково-методичного семінару з проблем розвитку початкової музичної освіти 29–30 листопада 2006 року. – К. : ДМЦНЗКМ, 2006.
6. Поплавська Ю. О. Методика навчання музичної грамоти в початковій школі: навчально-методичний посібник. – Видання 3-тє, змінене та доповнене. – Вінниця : Нова книга, 2007.
7. Сольфеджіо. Тестові завдання для учнів випускних класів фортепіанного та струнно-смичкового відділів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл

естетичного виховання) / автор-укладач Г. М. Чиж. — К. : ДМЦНЗКМ, 2006.

8. Український дитячий фольклор / АН УРСР, Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії; Упоряд. і передм. В. Г. Бойко. — К.: Видавництво Академії Наук УРСР, 1962.
9. Українські рухливі ігри для дітей 5–6 років: Метод. посібник для вихователів дошкільних закладів / Укл. А. Я. Вольчинський. — К. : ІЗМН, 1996.

Видання російською мовою

10. Агажанов А. Об абсолютной и релятивной системах курса сольфеджио // Воспитание музыкального слуха. — М. : Музыка, 1977. — С. 78–85.
11. Арисменди А. Л. Дошкольное музыкальное воспитание. — М. : Прогресс, 1989.
12. Асафьев Б. Речевая интонация. — М.-Л. : Музыка, 1965.
13. Бергер Н. А., Яцентковская Н. А. Ещё раз о музыкальных способностях // Современное музыкальное образование – 2006: материалы международной науч.-практич. конф. / науч. ред. И. Б. Горбунова. — СПб. : СМИО ПРЕСС, 2006.
14. Бергер Н. А. Формирование тонально-ладовых представлений // Методологические проблемы современного музыкального образования: материалы межвузовского науч.-практич. семинара / науч. ред. С. Т. Махлина, сост. О. И. Передерий. — СПб ПУ, 2006. — С. 21–29.
15. Бергер Н. А. Сколько длится четверть с точкой? // Методологические проблемы современного музыкального образования: материалы межвузовского науч.-практич. семинара. Ч. III / науч. ред. С. Т. Махлина, О. И. Передерий, сост. О. И. Передерий. — СПб ПУ, 2007. — С. 4–16.
16. Бергер Н. А. Методические рекомендации по ритмическому воспитанию. Чтение и запись. — ЛОЛГК, 1990.
17. Бергер Н., Яцентковская Н., Алиева Р. Младенец музицирует. — СПб. : Мудрость, 2003, 2004.
18. Бергер Н. А. Сначала – РИТМ (Ребенок Играя Творит Музыку). — СПб. : Композитор, 2004–2007.
19. Боровик Т. А. Изучение интервалов на уроках сольфеджио. — М. : Классика – XXI. 2006.
20. Боровик Т. Звуки, ритмы и слова. Часть 1. — Минск : Книжный Дом, 1999.
21. Брайнин В. Б. О некоторых возможностях развития абсолютного слуха. Сборник материалов VII международной научно-практической конференции «Методолого-методическая подготовка учителя музыки». — М., 2002.
22. Брайнин В. Б. О возможной рациональной слоговой системе релятивной сольмизации. // Урок музыки в современной школе. Методологические и методические проблемы современного общего музыкального образования: Материалы международной научно-практической конференции (12-13 апреля 2011 года) / Ред.-сост. Б. С. Рачина. — СПб. : Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2012. — С. 73–97.
23. Брайнин В. Б. Мультикультурные и междисциплинарные идеи в сольфеджио. Метод графических представлений как средство развития музыкального слуха. Микрохроматический слух. «Цветной» слух. // Урок музыки в современной школе. Методологические и методические проблемы современного общего музыкального образования: Материалы международной научно-практической конференции (12-13 апреля 2011 года) / Ред.-сост. Б. С. Рачина. — СПб. : Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2012. — С. 61–72.
24. Брайнин В. Б. Развитие прогнозирующего восприятия музыки у детей. // Музыкальное образование в социокультурном развитии личности. Материалы международной научно-практической конференции. Московский государственный университет культуры и искусств. Институт музыки. — М., 2012. — С. 233–243.
25. Брайнин В. Б. Сквозь магический кристалл: о развитии опережающего восприятия музыкального ритма у детей. //

- Искусство и образование. – Москва. – 2010. – № 3(65). – С. 139–168.
26. Брайнин В. Б. О возможных подходах к ритмической сольмизации. // Педагогическое образование и наука. – Москва: Международная академия наук педагогического образования, 2007. – № 2. – С. 25–27.
 27. Бычков Ю. Н. Основы формирования мелодического ладового слуха: Лекция / РАМ им. Гнесиных. – М., 1993.
 28. Вейс П. Абсолютная и относительная сольмизация // Вопросы методики воспитания слуха. – М.: Музыка, 1967. – С. 67–134.
 29. Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребенка. М.: Просвещение, 1968.
 30. Гейнрихс И. П. Музыкальный слух и его развитие. – М.: Музыка, 1978.
 31. Генезис сенсорных способностей: Сб. ст. / Под ред. Л. А. Венгера. – М.: Педагогика, 1976.
 32. Гнесин М. Ф. Начальный курс практической композиции. – М.: Музгиз, 1962.
 33. Готсдинер А. Л. Формирование музыкально-слуховых представлений и выработка звуковысотных дифференцировок у школьников с плохими слуховыми показателями // Методы активизации эстетического воспитания в школе: Сб. ст. – Л.: ЛГПИ, 1968. – С. 48–62.
 34. Гошовский В. Украинские песни Закарпатья. – М.: Советский композитор, 1968. – 478 с.
 35. Жак-Далькроз Э. Ритм. – М.: Классика - XXI, 2002.
 36. Каплунова И., Новоскольцева И. Этот удивительный ритм: развитие чувства ритма у детей. – СПб.: «Композитор Санкт-Петербург», 2005.
 37. Карасева М. В. Сольфеджио – психотехника развития музыкального слуха. – М., 1999.
 38. Картавцева М. Многоголосие в классах сольфеджио ДМШ: Методическое пособие. – М.: Музыка, 1972.
 39. Квитка К. В. Избранные труды в 2-х томах. Т. 1. – М., 1971.
 40. Квитка К. В. Избранные труды в 2-х томах. Т. 2. – М., 1973.
 41. Котляревская-Крафт М. А. Промолчать не смогу... – Новосибирск, 2005.
 42. Кофанов. А. Сочинение музыки. Пособие для начинающих композиторов. – СПб.: «Композитор Санкт-Петербург», 2007.
 43. Куцанов В. Использование элементов относительной сольмизации на уроках сольфеджио. – М., 1975.
 44. Лежнёва О. Практическая работа на уроках сольфеджио. Диктант. Слуховой анализ. – М., 2003.
 45. Лифиц И. В. Ритмика: Учебное пособие для студентов средних и высших педагогических учебных заведений. – М.: АCADEMIA, 1999.
 46. Лысек Ф. Метод интонационных попевок // Музыкальное воспитание в странах социализма. – Л.: Музыка, 1975. – С. 221–225.
 47. Майкапар С. М. Музыкальный слух: его значение, природа, особенности и метод правильного развития – 3-е испр. и доп. изд. – Челябинск: МРІ, 2005.
 48. Максимов С. Методы воспитания ладотонального слуха на уроках сольфеджио. – М., 1973.
 49. Масару Ибука. После трех уже поздно: Пер. с англ. – М.: РУССЛИТ, 1991.
 50. Месснер Е. Основы композиции. – М.: Музыка, 1968.
 51. Методическое пособие по ритмике для детей 5, 6, 7-летнего возраста. / Сост. Степанова Л. А. – М., 2008.
 52. Музыкальное воспитание дошкольников: Учеб. пособие для студ. фак-ов дошк. воспит. высш. и сред. пед. учеб. заведений. / Сост. Радынова О. П. и др. – М.: издательский центр «Академия», 1998.
 53. Назайкинский Е. Взаимосвязи интервальных и ступеневых представлений в развитии слуха // Воспитание музыкального слуха. – М.: Музыка, 1977. – С. 25–77.
 54. Орф – Шульверк. Карл Орф. Музыка для детей. – Т. 1. – Челябинск: МРІ.
 55. Островский А. Л. Методика теории музыки и сольфеджио. – Л., 1970.

Педагогіка та психологія творчої діяльності

Видання українською мовою

56. Оськина С. Внутренний музыкальный слух (В помощь педагогу-музыканту). – М. : Музыка, 1977.
57. Попов В., Ануфриева Т., Свешникова Е. Методические указания по системе ладовой сольмизации. – М., 1969.
58. Руднева С. Д. Музыкальное движение: Методическое пособие. – СПб. : Гуманитарная академия, 2000.
59. Середа В. П. О ладе в музыке и «разладе» в теории музыки. – М. : Классика-XXI, 2010.
60. Середа В. П. Как оживляют звуки, как открывать музыку. Логика классической тональной системы. Учебно-методическое пособие. – М. : Издательский дом «Классика – XXI», 2011.
61. Тютюнникова Т. Э. Потешные уроки. – М., 2009.
62. Тютюнникова Т. Э. Бим! Бам! Бом!: Сто секретов музыки для детей: Вып. 1: Игры звуками : Учебно-методическое пособие – СПб. : ЛОИРО, 2003.
63. Тютюнникова, Т.Э. Уроки музыки: Система обучения К. Орфа. – М. : ООО Издательство АСТ, 2001.
64. Тютюнникова Т. Э. Видеть музыку и танцевать стихи... Творческое музицирование, импровизация и законы бытия. – М. : ИД «Либроком», 2010.
65. Тютюнникова Т. Э. Учусь творить. Элементарное музицирование: музыка, речь, движение. Песенки-бусинки. – М., 2004.
66. Шатковский Г. И. Импровизация и сочинение мелодий. – М. : Мин-во АгроНИИТЭИПП, 1989.
67. Шеломов Б. И. Импровизация на уроках сольфеджио. – Л. : Музыка, 1977.
68. Шёнберг. А. Упражнения по композиции для начинающих. Программа обучения. Словарь. Музыкальные примеры/ пер. с англ. и коммент. Е. А. Доленко. – М. : Классика-XXI, 2003.
69. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. / Сост. и общая ред. Л. А. Баренбойма. – М. : Советский композитор, 1978.

1. Бех. І. Д. Виховання особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К. : Либідь, 2008.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовності. – К. : Академвидав, 2012.
3. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність. Підручник за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2004.
4. Кремень В. Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації / В.Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2. – С. 17–30.
5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: монографія / В.Г. Кремень; АПН України. – 2-ге вид. – К. : Пед. думка, 2010.
6. Комаровська О. Художньо обдарована дитина. – К., 2002.
7. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Харків : Веста. Видавництво «Ранок», 2006.
8. Софія Русова як основоположник теорії змісту передшкільної освіти / Т. Степанова // Пед. пошук. – 2009. – № 4. – С. 68–71.
9. Ступарик Б. Сутність і мета національного виховання / Б. Ступарик // Людинозн. студії / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – 2000. – Вип. 1 (9). – С. 97–108.

Видання російською мовою

10. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. – М. : Изд. дом Ш. Амонашвили, 1996.
11. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство. – Л. : Музыка, 1974.

12. Барышева, Т. А. Креативный ребенок: Диагностика и развитие творческих способностей. / Т. А. Барышева – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004.
13. Березовский Б. Л. К методике выявления музыкальных способностей у детей // Вопросы психологии. 1982. – № 5. – С. 94–100.
14. Бергер Н. А. Современная концепция и методика обучения музыке. – СПб : Каро, 2004.
15. Бергер Н. А. Музичирование как путь к развитию творческого потенциала личности // Креативная педагогика XXI века: тезисы докладов международной науч.-практич. конф. учёных и практиков сферы образования ЮНЕСКО : науч. ред. М. М. Зиновкина. – М., 1999.
16. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности. – М. : Издательский дом «Классика-XXI», 2006.
17. Венгер Л. А. Педагогика способностей. – М. : Знание, 1973.
18. Вишнякова Н. Ф. Специфика музыкального творчества и пути косвенного управления его развитием // Методологические проблемы музыкальной педагогики. – М., 1991. – С. 57–60.
19. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М. : Просвещение, 1991.
20. Газман О. С. От авторитарного образования к педагогике свободы // Новые ценности образования. Вып.2. – М., 1995. – С. 16–45.
21. Генезис сенсорных способностей: Сб. ст. / Под ред. Л. А. Венгера. – М. : Педагогика, 1976.
22. Головской К. В. Детское музыкальное творчество как метод музыкального воспитания / К. В. Головской // Хрестоматия по методике музыкального воспитания в школе: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка» / сост. О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1987.
23. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология. – М. : «N 13 Магистр», 1993.
24. Давыдов В. В. О понятии развивающего обучения // Педагогика. – 1995. – №1. – С. 29–39.
25. Каган М. С. Музыка в мире искусств. – СПб.: Ut, 1996.
26. Кирнарская Д. К. Психология специальных способностей. Музыкальные способности. – М. : Таланты XXI век, 2004.
27. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М. : Изд-во Арена, 1994.
28. Кодай З. Избранные статьи. – М.: Сов. композитор, 1982.
29. Леонтьев А. Н. Некоторые проблемы психологии искусства // Личность: Внутренний мир и самореализация. Идеи, концепции, взгляды / Сост. Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская. – СПб. : Тускарора, 1996.
30. Ляшко Т. В. Через игру к творчеству / Т. В. Ляшко // Искусство в школе. – М., 1999. – № 2 – 79 с.
31. Мальцев С. М. О психологии музыкальной импровизации: Б-ка музыканта-педагога / С. М. Мальцев – М.: Музыка, 1991.
32. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия. – М. : Музыка, 1972.
33. Петрушин В. И. Музыкальная психология. – М. : ТОО «Пассим», 1994.
34. Психология музыкальной деятельности. Теория и практика / Кирнарская Д. К. и др. – М., 2003.
35. Ражников В. Г. Диалоги о музыкальной педагогике. – М. : ЦАПИ, 1994.
36. Робустова Л. О взаимодействии музыки и речи в процессе развития музыкального слуха и мышления (традиционный и современный подход к проблеме) // Традиции и новаторство в музыке / Тезисы Межреспубликанской науч.-теоретической конференции, посвящённой 60-летию КазССР и КП Казахстана. – Алма-Ата, 1980. – С. 243–246.
37. Теплов Б. М. Избранные труды: В 2-х т. Т. I. – М.: Педагогика, 1985.
38. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Проблемы индивидуальных различий. – М. : АПН РСФСР, 1961. – С. 39–251.
39. Симановский, А. Э. Развитие творческого мышления детей / А. Э. Симановский. – Ярославль, 1996.

40. Сулова, Н. В. Музыкальное мышление младших школьников и методика его развития / Н. В. Сулова – М. : Гуманит. изд. центр Владос, 1999.
41. Судзуки Синити. Возвращенные с любовью. Классический подход к воспитанию талантов. – Минск : ООО «Попурри», 2005.
42. Тарасова К. В. Онтогенез музыкальных способностей. – М. : Педагогика, 1988.
43. Харькин В. Н. Импровизация. Импровизация? Импровизация!: Психология творчества / В. Н. Харькин. – М. : Магистр 1997.
44. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М. : ВЛАДОС, 1999.
4. Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), затверджене наказом Міністерства культури і мистецтв України від 06.08.2001 №523 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства культури і туризму від 23.05.2006 №331)
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 №896 «Про державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») із змінами
6. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Спільний наказ Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України від 25.02.2004 № 151/11
7. Типові навчальні плани початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), затверджені наказом Міністерства культури і туризму України від 18.07.2006 №570/0/16-06

Законотворчі та нормативні документи

1. Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року №2778-VI
2. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII (із змінами)
3. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 №1841-III (із змінами)

ДОДАТКИ

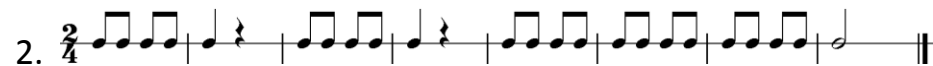
Додаток № 1

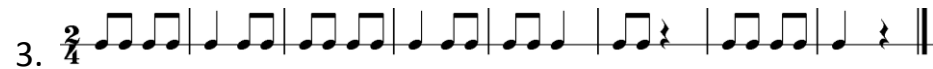
Орієнтовні зразки завдань до рубіжного контролю

Підготовчий етап

Завдання №1. Проплескати у долоні або прочитати ритмоскладами із тактуванням один із ритмічних рисунків тощо:

1.

2.

3.

Завдання №2. Відтворити ритм однієї з вивчених мелодій будь-яким способом (скласти картками, записати умовними позначеннями, проспівати ритмоскладами тощо).

Завдання №3. Упізнати за нотним текстом (відтворивши внутрішнім слухом) одну з вивчених мелодій, проспівати її (з абсолютними назвами звуків або відносними назвами ступенів), зіграти на інструменті та транспонувати в іншу тональність:

Дитяча пісня «Їхали ведмеді»

Українська народна пісня «Іди, іди, дощику»

Дитяча пісня «Лугові скрипалі»

Башкирська народна пісня «Човник»

Українська народна пісня «Дударик»

Українська народна пісня «Жона»

Перший етап

Завдання №1. Записати по пам'яті одну з вивчених мелодій. Орієнтовна складність мелодій:

Українська народна пісня «Веснянка»

Ой, ми - ну — ла вже зи - ма, сні - гу, льо - ду вже не - ма.
Ой, не - ма, ой, не - ма, сні - гу, льо - ду вже не ма.

Українська народна пісня «По дорозі жук, жук»

По до-ро-зі жук, жук, по до-ро-зі чор-ний... По-ди-ви-ся, дів-чи-нь-ка,
я-кий я мо-тор-ний. По-ди-ви-ся, дів-чи-нь-ка, я-кий я мо-тор-ний.

Українська народна пісня «Ой під вишнею»

Ой під виш - не ю, під че - реш не ю
сто - яв ста - рий з мо - ло - до - ю як із я гід - ко - ю.

Українська народна пісня «Якби мені не тиночки»

Як-би ме - ні не ти-ноч - ки тай не пе - ре - ла - зи, хо-див-би я до дів-чи - ни
по чо-ти - ри ра - зи, хо-див би я до дів-чи - ни по чо-ти - ри ра - зи.

Українська народна пісня «Ой, не ходи, Грицю»

Ой, не хо - ди, Гри що, та й на ве - чор - ни - ці,
бо на ве - чор - ни цях дів - ки ча - рів - ни - ці.

Українська народна пісня «Сорока-ворона»

Українська народна пісня «Я маленький хлопчик»

Українська народна пісня «Щедрик»

Українська народна пісня «Зайчик»

Естонська народна пісня «У кожного свій музичний інструмент»

- тональність;
- вид мінорного ладу;

Українська народна пісня «Щебетала пташечка»

Українська народна пісня «Коломийка»

- розмір (у мелодіях для цього завдання розмір у нотному тексті не виставляється);

Завдання №2. Проспівати з листа незнайому мелодію.
Орієнтовна складність музичного матеріалу: Г. Фридкин.
Чтение с листа на уроках сольфеджио. Раздел 1.

Завдання №3. Письмова робота.

Варіант А

Визначити:

- який спосіб розвитку використано у даній мелодії: повтор, секвенція, варіювання;

- будову мелодії (позначити буквами);
- обспівування стійких ступенів (позначити);
- мелодію одного з попередніх завдань на слух;
- тощо.

Варіант Б

Підсумковий урок-гра

Ура! Ми закінчили перший етап!!!

Учень (учениця) _____ класу
_____ відділу

прізвище та ім'я учня

готов (-а) виконувати підсумкові завдання з сольфеджіо

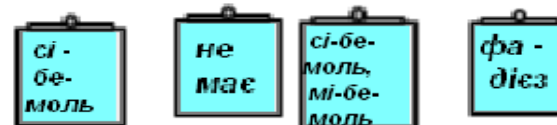
«__» травня _____ р.

1. Наведи лад у своєму комп'ютері! Розклади файли (Б) до відповідних папок (А). Можливо файли треба скопіювати не тільки для однієї папки?

А

Б

2. Ти звернув увагу, що для однієї папки не вистачило файлу?! Створи його. Запиши на нотному стані ключові знаки, стійкі та нестійкі ступені тональності, зазначеної у назві папки (Ре мажор):

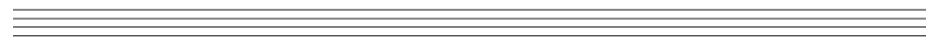

Запиши головні тризвуки цієї тональності таким чином:

3. Твій друг, який також навчається музики, надіслав тобі на мобільний телефон зашифровану мелодію. Щоб прослухати її, треба спочатку записати інтервали на вказаних ступенях тональності, назву якої ти щойно визначив:

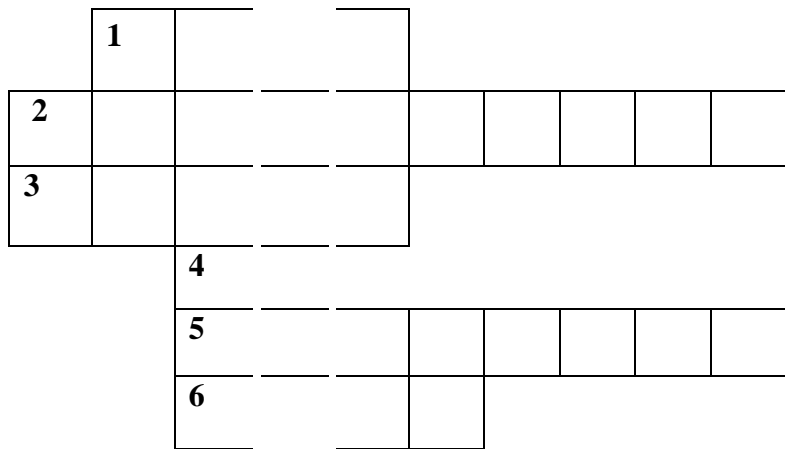
3 6 3 3 3 6 3 3 3 3 3 3 3 3
III III I II III III I II III IV III II I I VII

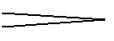

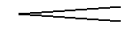

(у завданні використано фрагмент української народної пісні «Тиха вода» в обробці М. Леонтовича, оригінальна тональність Фа мажор)

2. Вияви свою кмітливість:

a) розгадай кросворд. Впиши назви музичних знаків (по горизонталі) і знайди назву інструменту, який заховався:

1) ; 2) ; 3) *f* ; 4) нота ;

5) ; 6)

б) розшифруй приховану назву музичного інструменту — випиши у рядок ті букви, які знаходяться над вірно підписаними нотами:

З Г Т О Р У Ю Б А І

до соль мі сі ля соль ре сі ре ля

Це — _____ і _____

Які з даних мелодій можна заграти на інструментах, назву яких ти щойно віднайшов?

3. Склади з даних фрагментів одну з вивчених мелодій (наприклад, українська народна пісня «Ой під вишнею»):

Виконай її з ритмічним або гармонічним (басовий голос) супроводом.

4. Склади з даних фраз мелодію (наприклад, українська народна пісня «Копав, копав криниченьку»):

5. Створи варіант мелодії з використанням таких ритмічних груп:

Другий етап

Завдання №1. Записати незнайому мелодію в обсязі речення зі створенням другого речення (або заключної фрази).

Орієнтовна складність мелодій для учнів 6-го класу (строк навчання — 8 років):

Українська народна пісня «Доля»

Українська народна пісня «Світило сонечко»

Орієнтовна складність мелодій для учнів 5-го класу (строк навчання — 6 років):

Українська народна пісня «Дощик»

Українська народна пісня «Дала мені мамця корову»

Завдання №2. Записати одну з вивчених мелодій по пам'яті.

Орієнтовна складність мелодій для учнів 6-го класу:

Українська народна пісня «Дивлюсь я на небо»

Див - люсь я на не-бо тай-дум-ку га - да - ю: чо - му я не со - кл, чо - му не лі
та - ю? Чо - му ме - ні, Бо же, ти кри - лець не дав? — Я б

зєм - лю по - ки - нув і в не - бо злі - тав!

Ф. Шуберт. «В путь»

Українська народна пісня «Ой не світи місячку»

Ой не сві - ти мі - ся-чень-ку, не сві-ти ні - ко - му, тіль-ки сві - ти —

мі - лень ко - му, як і - де до до - му, як і - де до до - му.

Українська народна пісня «Зоре моя вечірняя»

Зо - ре мо - я ве - чір - ня - я, зій - ди над го - ро - ю,
по - го - во - рим ти - хє - сень - ко внес - во лі - з то - бо - ю.

Роз - ка - жи, як за го - ро - ю со - неч-ко сі - да - є,
як у Дніп - ра ве - се - лоч - ка во - ду по - зи - ча - є.

Орієнтовна складність мелодій для учнів 5-го класу:

Українська народна пісня «Дощик»

До - щик, до - щик, кра-па - є дріб - нень - ко, яжду-ма-ла, яжду-ма-ла -

за - по-ро-жець нень - ко! Яжду - ма - ла, яжду - ма - ла за - по-по-жець нень - ко!

В. А. Моцарт. Арія Фігаро з опери «Весілля Фігаро»

Завдання №3. Виконати музичний твір (соло, у супроводі інструменту, яким володіє учень, в ансамблі).

Орієнтовна складність творів:

М. Леонтович. Обробка української народної пісні «Тиха вода», «Пливе човен» (для дитячого хору)

Я. Степовий. «Утоптала стежечку» (з вокального циклу «Барвінки»)

В. А. Моцарт. «Komm, lieber Mai» («Госка по весне»)

М. Глінка. Обробка української народної пісні «Не щебечи, соловейку»

Італійська народна пісня «Санта Лючія»

Завдання №4. Підібрати гармонічний супровід до вивченої або записаної (диктант) мелодії за допомогою внутрішнього слуху (можливе використання гармонічної фігурації в акомпанементі*).

Наприклад:

українська народна пісня «Ой не світи місяченьку»

В. А. Моцарт. Арія Фігаро з опери «Весілля Фігаро» (період)

Завдання №5. Транспонувати вивчену мелодію. Наприклад:

Українська народна пісня «Стоїть гора високая»

Сто-їть го - ра ви - со - ка - я, по під го - ро - ю гай, гай. Зе - ле - ний

гай, гус - те - сень-кий, не - на - че справ-жній рай. Зе // рай.

Українська народна пісня «Вечір на дворі»

Ве - чір на дво - рі, ніч нас - ту - па - є, вий - ди дів - чи - но,

сер - це ба - жа - є, чис - то - є не - бо зі - ронь - ки вкри - ли.

Вий - ди дів - чи - но, до ме - не ми - ла. // ми - ла.

Завдання №6. Письмова робота.

Варіант А

Визначити у мелодії за нотним текстом:

- тональність;
- вид ладу;
- розмір;
- побудову;
- спосіб розвитку мелодії;
- рух по звуках вивчених інтервалів та акордів.

Наприклад:

Й. С. Бах. Інвенція

О. Рибніков. Романс черепахи Тортіли з к/ф «Пригоди Буратіно»

В. А. Моцарт. Менует

Українська народна пісня «Чи ж я тобі не вродливий»

Українська народна пісня «Сів горобчик, зажурився»

Варіант Б

Ми молодці! І другий етап подолаємо!

Учень (учениця) _____ класу
_____ відділу

_____ прізвище та ім'я учня
готов (-а) виконувати підсумкові завдання з сольфеджіо

«__» травня _____ р.

1. Прочитай виразно вірш, спробуй відчувати його настрій.
Запиши ритм вірша у розмірі $\frac{6}{8}$:

Осінь в багрянець сади одягає, _____
Сонце за обрій раніше сідає, _____
Листя пожовкле з дерев облітає _____
Скоро красуня-зима завітає! _____

2. Вслухайся у звучання мелодії і створи другий голос там, де, на твою думку, він потрібен.

Українська народна пісня «Ой у гаю, при Дунаю»

Створи другий голос до мелодії таким чином, щоб у гармонічному звучанні утворився інтервал зб.4 або зм.5:

Українська народна пісня «А вже весна»

А вже вес - на, а вже кра - на, із стріх во - да кап - ле,
із стріх во - да кап - ле, із стріх во - да кап - ле.

Виконайте створені варіанти другого голосу до мелодії разом із друзями в ансамблі. Відзнач, який варіант, на твою думку, був кращим.

3. Придивись уважно до мелодії, чого не вистачає в її запису? Виправ це непорозуміння, зроби правильний запис:

або

4. Прослухай твір (фрагмент твору), наприклад, «Сіцилійський танець» з «Альбому для юнацтва» німецького композитора Р. Шумана. Визнач та підпиши гармонічні функції акордів у даному фрагменті твору:

5.

Р. Шуман. Альбом для юнацтва «Сіцилійський танець»

Дай відповіді на запитання (підкресли правильний варіант):

1. Який характер твору?
а) маршовий; б) танцювальний; в) пісенний
2. В якому темпі звучав твір?
а) Adagio; б) Vivace; в) Andante

6. Пограємо в гру «вірю — не вірю». У першій колонці подано твердження. Постав знак «+» у другу колонку, якщо воно правильне, або у третю, коли воно хибне:

<i>Твердження</i>	<i>Вірю</i>	<i>Не вірю</i>
♩ ♪ ♫ — це пунктирний ритм		
зб.2 у g-moll — це		
зб.4 та зм.5 мають однакову ступеневу величину		
у гармонічному мажорі підвищується VI ст.		
останній ♭ у мажорній тональності — це IV ступінь гама		
B^{\flat}_3 складається з послідовності інтервалів м.3 + в.3		

7. Поєднай назву музичного жанру з притаманним йому видом фактури:

Марш	
Полька	
Вальс	
Пісня	

Прослухай фрагменти музичних творів зазначених жанрів і пронумеруй їх у тому порядку, в якому вони прозвучали.

Додаток № 2

Орієнтовні зразки завдань до випускного іспиту

Репродуктивні види завдань:

Завдання №1. Записати незнайому мелодію в обсязі періоду — диктант.

Орієнтовна складність мелодій для випускників 8-го класу:

Польська народна пісня «Мазурка»

Українська народна пісня «Ой зійди, зійди, ясен місяцю»

Орієнтовна складність мелодій для випускників 6-го класу:

Українська народна пісня «Лугом іду, коня веду»

Українська народна пісня «Було колись на Україні»

Завдання №2. Проспівати з листа незнайому мелодію з попереднім аналізом.

Орієнтовна складність музичного матеріалу: *Г. Фридкин. Чтение с листа на уроках сольфеджио. Разделы III, IV.*

Завдання №3. Виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень.

Наприклад:

українська народна пісня «Тихо над річкою»

І. Шамо. «Києве мій»

Г. Ф. Гендель. Арія Рінальдо з опери «Рінальдо»

Г. Перселл. Арія Дідони з опери «Дідона та Еней»

О. Гурильов. Романс «Вьється ласточка сизокрылая»

Ф. Лей. Історія кохання

Креативні види завдань:

Завдання №1. Визначити на слух елементи музичної мови у музичному творі (фрагменті).

Орієнтовна складність музичного матеріалу:

П. Чайковський. Баба Яга (з «Дитячого альбому»)

В. А. Моцарт. Фантазія ре мінор (початок твору)

Ю. Щуровський. Варіації на українську народну тему «Ой є в лісі калина»

Завдання №2. Створити до екзаменаційного диктанту або даної мелодії: власний варіант мелодії другого речення; гармонічний супровід, підголосок або другий голос.

Варіанти завдань:

А) для створення підголоску або другого голосу

Українська народна пісня «Налетіли журавлі»

Б) для створення гармонічного супроводу

Українська народна пісня «Глибока кирниця»

Завдання №3. Проспівати з листа мелодію з власним гармонічним або ритмічним супроводом.

Орієнтовна складність мелодій:

Українська народна пісня «Ой дівчино, шумить гай»

Польська народна пісня «Кукушка»

Завдання №4. Письмова робота.

1. Визначити у мелодії або у фрагменті музичного твору за нотним текстом:

- тональність, тональний план;
- вид ладу

Українська народна пісня «Ой летіла зозуленька»

Українська народна пісня «Ой летіла зозуленька»

Українська народна пісня «Ой гей! Да ой хто горя не знає»

- розмір (давати завдання без позначення розміру)

Українська народна пісня «Ой не цвіти буйним цвітом»

Українська народна пісня «Гей, у місті й у Львові»

- жанр;
- побудову;
- спосіб розвитку мелодії;
- рух по звуках вивчених інтервалів та акордів

Наприклад:

Польська народна пісня «Над осокою, над високою»

М. Глінка. «Не называй её небесной»

Українська народна пісня «Чоловік сіє жито»

- тощо.

2. Упізнати (відтворивши внутрішнім слухом) дану відому класичну мелодію та виправити припущені у запису інтонаційні або ритмічні помилки (наприклад: **В. А. Моцарт**. Арія Фігаро; **Л. Боккеріні**. Менует; **Ф. Шуберт**. Серенада).

3. Упізнати відому класичну мелодію за даним ритмом (наприклад: **В. А. Моцарт**. Соната №11 Ля мажор, I ч., тема-період; Симфонія №40 соль мінор, I ч., Г. П; **М. Глінка**. «Не искушай...», період; **В. Івасюк**. «Червона рута» тощо).

4. Прослухати фрагмент музичного твору та визначити у даному фрагменті:

- жанрові ознаки твору;
- тональність, тональний план (записати буквенними позначеннями);
- форму;
- принцип розвитку музично-інтонаційного матеріалу;
- функції акордів (підписати).

Наприклад:

Ф. Шуберт. Екосез

The image shows a musical score for Franz Schubert's 'Ecosses' in G major, 2/4 time. It consists of two systems of piano accompaniment. The first system has 8 measures, and the second system has 8 measures. The melody is in the right hand, and the accompaniment is in the left hand. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The piece ends with a double bar line.

Додаток № 3

**Спеціальні умовні позначення,
що використовуються у навчальному матеріалі
Основного курсу**

№	Умовне скорочення	Повна назва
ІНТЕРВАЛИ		
1.	ч.1	чиста прима
2.	м.2	мала секунда
3.	в.2	велика секунда
4.	м.3	мала терція
5.	в.3	велика терція
6.	ч.4	чиста кварта
7.	ч.5	чиста квінта
8.	м.6	мала секста
9.	в.6	велика секста
10.	м.7	мала септима
11.	в.7	велика септима
12.	ч.8	чиста октава
13.	зб.4	збільшена кварта
14.	зм.5	зменшена квінта
15.	зб.2	збільшена секунда
16.	зм.7	зменшена септима
17.	зб.5	збільшена квінта
18.	зм.4	зменшена кварта
АКОРДИ		
1.	T_3^5 або t_3^5	Тонічний тризвук
2.	T_3^{5H} або t_3^{5H}	Неповний тонічний тризвук
3.	T_6 або t_6	Тонічний секстакорд
4.	T_6^H або t_6^H	Неповний тонічний секстакорд
5.	T_4^6 або t_4^6	Тонічний квартсекстакорд
6.	S_3^5 або s_3^5	Субдомінантовий тризвук

7.	S_6 або s_6	Субдомінантовий секстакорд
8.	S_4^6 або s_4^6	Субдомінантовий квартсекстакорд
9.	D_3^5 або d_3^5	Домінантовий тризвук
10.	D_6 або d_6	Домінантовий секстакорд
11.	D_4^6 або d_4^6	Домінантовий квартсекстакорд
12.	D_7	Домінантовий септакорд /домінантсептакорд
13.	D_5^6	Домінантовий квінтсекстакорд
14.	D_3^4	Домінантовий терцквартакорду
15.	D_2	Домінантовий секундакорд
16.	зм. VII ₃ ⁵	Зменшений тризвук на VII ступені
17.	зм. II ₃ ⁵	Зменшений тризвук на II ступені
18.	зм. VII ₇	Зменшений увідний септакорд
19.	м. VII ₇	Малий увідний септакорд
20.	II ₇	Септакорд II ступеня
21.	VI ₃ ⁵	Тризвук VI ступеня
22.	B ₃ ⁵	Великий або Мажорний тризвук
23.	B ₆	Великий або Мажорний секстакорд
24.	B ₄ ⁶	Великий або Мажорний квартсекстакорд
25.	M ₃ ⁵	Малий або Мінорний тризвук
26.	M ₆	Малий або Мінорний секстакорд
27.	M ₄ ⁶	Малий або Мінорний квартсекстакорд
28.	Зм ₃ ⁵	Зменшений тризвук
29.	Зб ₃ ⁵	Збільшений тризвук
30.	м. B7 або м. маж. 7	Малий мажорний септакорд
31.	м. Зм7	Малий септакорд зі зменшеним тризвуком
32.	Зм7	Зменшений септакорд

